HENRY BONNIER
IUBIREA CELORLALȚI

HENRY BONNIER

IUBIREA CELORLALȚI

Henry Bonnier

L'AMOUR DES AUTRES

© Éditions Albin Michel, 1970

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

HENRY BONNIER

IUBIREA CELORLALŢI

Cuvînt înainte şi traducere
de CONSTANTIN IONCICĂ

Editura UNIVERS
Bucureşti 1974

O CARTE — DE FAPT TREI, întreaga operă de pînă acum a lui Henry Bonnier[1] *— dedicată unui oraș imaginar, Vilmont, burg din Provence, aflat la jumătatea distanței dintre Alpi și Rhône, putînd tot așa de bine să facă parte din departamentul Vaucluse ca și din Basses Alpes, sau, spre a fi mai exacți, circumscris de laturile „triunghiului sacru" format din orașele Avignon, Aix-en-Provence și Sisteron; o nevoie imperioasă de identificare cu un loc, de asumare a prezentului și poverii istorice a acelui loc și o trudnică încercare de deslușire a unor înțelesuri majore, de acreditare a unei anumite idei despre acel loc — nu vorbea oare generalul De Gaulle despre o „anumită idee despre Franța" ? — capabilă să-l smulgă uitării, apatiei, decadenței; o tentativă singulară, pornită dintr-o dramatică sinceritate, de reevaluare a prezentului în lumina faptelor pilduitoare ale trecutului, așadar o operă de exorcizare, dar și de conjurare a unui viitor. O întreprindere a unui moralist plasat în perspectiva istoriei.*

Lectura acestei sau acestor cărți ne va dezvălui mai degrabă un eseist, sau mai bine zis un romancier-eseist decît un romancier în înțelesul care se dă în-

---

[1] Născut în 1932. Critic literar la *Dépêche du Midi* și la *Méridional — La France*. Director literar al Editurii Albin Michel din Paris. A publicat :
Romane : *Delphine* (1967), *Iubirea celorlalți* (1970), *Un Prinț* (1973), reunite sub titlul generic de *Proza orașului Vilmont*.
Eseuri : *Albert Camus sau forța de a exista*, *Universul lui Rembrandt*.

deobște acestei noțiuni. Structurile românești tradiționale lipsesc din proza scrisă de Henry Bonnier. Personajele nu-l interesează prin ele însele ci doar ca elemente ce pot întregi o idee despre Vilmont. Ele ilustrează o stare de precaritate, de ruptură, un moment de cumpănă, o absență a unor idealuri, fără de care permanența, continuitatea unei civilizații nu poate fi concepută. Dar și dificultatea, dacă nu imposibilitatea inserării într-o realitate, a acceptării condiționării de un anume sistem de relații, fragil, ostil, inadecvat.

Prin prezența sau experiența lor, aceste personaje ilustrează sau epuizează o situație-limită. Revenirea la Vilmont a Delphinei, din romanul cu același nume, după ce „epuizase toate sensurile cuvîntului ruptură", nu constituie numai o fugă de sine și în sine, final de act al unei crize de comunicare, ci marchează uzura morală a unei lumi și mai ales a unui limbaj. Ea este în același timp o excelentă introducere în universul închis al acestui oraș cu valoare de simbol, aflat într-un permanent contratimp cu istoria, cu mersul firesc al lucrurilor. Dispariția Delphinei, ca ins, este un fel de preludiu la agonia lentă a Vilmontului de care se ocupă romanul următor, Iubirea celorlalți, roman populat mai degrabă de prezențe decît de adevărați protagoniști. Căci domnișoara Audinet, în primul rînd, nu este decît o prezență ilustrînd, la modul simbolic, istoria trecută și prezentă a orașului, destinul său. Neputința ei de a trăi, starea ei de veșnică spectatoare la spectacolul vieții nu înseamnă altceva decît neputința orașului imaginar, trăind din „orgoliu rănit și repliere satisfăcută", de a se racorda la circuitul vital, firesc, al lucrurilor. Ea este și martorul care își asumă destinul orașului, preocupată, în nopțile petrecute în fața tabloului de ascultare al centralei telefonice, de găsirea unei căi de salvare a Vilmontului, de depășire a lungii nopți în care l-a aruncat istoria, s-a aruncat el singur. Culpa e a noastră, su-

gerează Henry Bonnier, a culturii pe care am făurit-o, dar am deturnat-o de la sensul ei inițial, a limbajului pe care l-am deteriorat și pe care nu mai sîntem stăpîni, în care nu ne mai putem încrede și căruia nu ne mai putem încredința. Cuvintele au devenit ambigue, simple ornamente îndărătul cărora nu găsim decît tăcere, solitudine, frig.

Este punctul de vedere al unui literat căruia-i place să vadă în opera literară construcția, fructul cel mai de seamă al omului, al unei civilizații, singura barieră rezistentă în calea timpului, singura în stare să dea seamă, să instruiască, să păstreze o anumită idee despre ceva. (Căci ce altceva este Proza Vilmontului, *marea operă la care lucrează Encomiastul ? O „operă deschisă... o adevărată împletire a diverselor proze din Vilmont... într-un cuvînt, proză în sine, proză ce se dezvoltă la infinit din ea însăși, formată din toate semnele și toate urmele trecutului pentru ca, proiectate în prezent, să caute să informeze viitorul, apoi să-l formeze ; urme și semne adunate prin colaje și montaje, în sensul pictural al celor doi termeni ; mașinărie fantastică hărăzită să strîngă viitorul într-o rețea de semnificații și să-l recupereze, prelungind astfel Vilmontul într-un timp cînd Vilmontul va fi încetat să mai existe, proiectînd asupra unui oraș necunoscut și numit din obișnuință Vilmont o imagine virtuală a vechiului Vilmont ; pe scurt, cea mai extraordinară întreprindere scrisă de supraviețuire, dacă nu de înviere, cu speranța nebună că o reînviere va fi posibilă...")*

Lucru adevărat, numai că printr-o extrapolare Henry Bonnier îi conferă o forță de generalizare mult prea mare și atunci jocul dialectic, mînuit cu o reală plăcere de scriitor, devine, în ciuda netăgăduitei sale subtilități, ușor gratuit.

Interesantă dar la fel de abstractă este și experiența Prințului din cel de al treilea și ultim roman al trilogiei Vilmontului. Acțiunea sau relatările conținute în

primele două romane erau plasate în zilele noastre. De data aceasta asistăm la o întoarcere în timp. Experiența Prințului se consumă într-un interval de timp bine circumscris: 11 noiembrie 1918, data semnării armistițiului, a sfîrșitului primului război mondial, și 2 septembrie 1939, data izbucnirii celui de al doilea, un scurt interval de tăcere în care un om, supranumit Prințul, încearcă — într-un cătun din apropiere a Vilmontului, Loubière — să-și creeze o nouă patrie și să-i dăruiască o istorie de care să-și poată lega morții, în care să-și poată regăsi rădăcinile. Devine primarul acestei mărunte comunități, caută s-o modeleze în lumina trecutului galo-roman pentru ca apoi s-o reînscrie într-o continuitate umană. Imaginează o nouă religie, bazată pe un cult al trecutului, pe un permanent dialog cu morții apropiați și cu cei îndepărtați. Izolat complet de lume, surd la evenimentele și la solicitările epocii — mediocritatea în care se afunda Franța, ura pe care o purta războiului, pentru a nu aminti decît o parte din motive, îl determinaseră să întreprindă acest pas — el năzuiește să plăsmuiască o nouă viață, bazată pe un contact nemijlocit cu realitatea, din care să dispară minciuna, spaima, singurătatea. Dar experiența sa eșuează și aceasta nu numai din cauza unor presiuni din afară, la fel cum Roma nu se prăbușise numai pentru că fusese lovită de barbari. Degradarea, ruptura, apăruseră în însuși sînul acelei comunități. Pentru a-și realiza visul spre care năzuia, se străduise să interzică acestor oameni toate căile vieții. Timp de 16 ani îi obligase să gîndească la fel ca el, să vadă lumea prin ochii lui, să trăiască prin el. Fusese de ajuns ca acei copii să crească, să devină conștienți, să aibă probleme și pretenții proprii, pentru ca mamele lor, văduvele de război ale fraților și rudelor Prințului, să fie cu ei, să-l părăsească. Cultul memoriei, noaptea activă, se dovediseră infecunde, iar Prințul un făurar abstract al unei lumi la fel de abstracte.

Dincolo de sugestiile sau iluminările pe care le aduce, deloc neglijabile — Un Prinț fiind o carte de puternic angajament — experiența Prințului mărturisește dorința dar în același timp și o anume neputință a omului de litere și a literaturii, în general, de a interveni în treburile lumii, modalitatea sa de participare rămînînd mărturia sau utopia, visul.

Meditația asupra Vilmontului, asupra unei anumite idei despre Vilmont propusă de Henry Bonnier este remarcabilă nu numai prin îndrăzneala concepției, prin unitatea de substanță, ci, în egală măsură, printr-o unitate de expresie. Preocupat de asigurarea unei dominante stilistice, de crearea unui echilibru între expresia poetică, retorică și lirică, pe de o parte, și precizia descriptivă, pe de alta, scriitorul obține un ciudat efect, efectul unui joc extrem de rafinat ce lasă să transpară o percepție a realității aparent exactă și concretă, dar în esență căutată și ușor literară.

CONSTANTIN IONCICĂ

Soţiei mele

PARTEA ÎNTÎI

„Batjocorește-te, suflete al meu, oh, suflete al meu
Și nu vei avea prilejul să te prețuiești singur.
Scurtă, cu adevărat, este viața fiecăruia.
Zilele tale sînt aproape de asfințit și nu
nutrești cinstire pentru tine însuți, căci
îți afli fericirea în sufletul celorlalți.“

MARC-AURELIU,
Cugetare pentru mine însumi, II, IV

„V. DE LA *VAE SOLI ; v.* de la *vae victis ; v.* de la Vilmont : orașul Vilmont...“ sună o formulă aparținînd domnului Gros, fostul farmacist. De cînd a renunțat la drepturile de proprietate asupra farmaciei, domnul Gros, autor al unei broșuri intitulate *Scurt istoric al catedralei,* pentru uzul exclusiv al turiștilor, își petrece cea mai mare parte din timp la *Commerce,* loc în care n-ar fi pus piciorul pentru nimic în lume pe vremea cînd își exercita profesiunea. „Se schimbă omul, da, da, se schimbă“, fredonează o arie pe care numai el o cunoaște, frecîndu-și mîinile deasupra sobei ce tronează în centrul cafenelei.

La Vilmont există trei cafenele : cea din partea de sus a orașului, *Café Riche,* căreia obișnuiții, aparținînd vechilor familii din oraș sau profesiunilor liberale, îi spun *Riche ;* cea din centru, *Café du Commerce,* frecventată de mica burghezie comersantă sau „administrantă“, cum spune generalul Bazille, și numită *Commerce ;* în sfîrșit, cea din partea de jos, *Bar des Amis,* vizitată de muncitorii de la fabrică, numită mai simplu *Amis.* Contracțiile s-au produs firesc și este limpede că *Riche, Commerce* și *Amis* reprezintă trei feluri de a fi. Cercetați obișnuințele de limbaj și veți descoperi atitudinile mentale cele mai profunde. Atari

constatări, izvorîte dintr-un adînc bun-simţ, îl încîntă întotdeauna pe domnul Gros.

„Am o inteligenţă mediocră", îi place lui să spună, dar grăbindu-se să adauge : „După chipul şi asemănarea locului". Nu crede însă o vorbă. Este de ajuns să vezi umilinţa cu care vorbeşte despre broşura sa, „această modestă recenzie a tuturor lucrărilor precedente", ca să-ţi dai seama că, de fapt, este foarte mîndru de el. Cert este că în ultimul timp prietenii săi, generalul Bazille, trecut în rezervă, şi domnul André, fostul coafor, sînt martorii unei metamorfoze. De necrezut ! Omuleţul ăsta slab, galben ca o lămîie, care timp de aproape o jumătate de secol cît a fost farmacistul lumii bune din Vilmont n-a lăsat să i se vadă dintre borcane decît căpăţîna acoperită de o tichie neagră, gîtul strîns într-un guler scrobit şi ochelarii de pe nas, îndrăzneşte acum să iasă cu capul descoperit, cu gulere moi, de cele mai multe ori fără cravată, „cu părul fluturînd şi guşa atîrnînd..." ! Singurii care, după toate aparenţele, au scăpat din acest naufragiu sînt ochelarii.

Se vede limpede că domnul Gros e hotărît să nu-şi refuze nimic. „De cînd mi-am făcut suma", declară el cam vulgar, încîntat de propria-i persoană, pe jumătate lungit în scaun, cu picioarele depărtate, întinse spre sobă şi cu mîinile pe pîntec ; într-un cuvînt, stînd ca ultimul dintre ţărani după praznicul de Sfîntul Mihail. Să ascundă acest lucru ceva ? Domnul André, însă, nu s-a schimbat. Dezinvolt, parfumat, afectat, se arată în continuare avid de mici bîrfeli, ca şi cînd ar trebui încă să alimenteze curiozitatea clienţilor săi. Căci pentru domnul André totul este materie de bîrfă, şi dacă i se întîmplă să comenteze cine ştie ce afacere politică o va face la un mod minor, spunînd de pildă :

„Lume rea, domnule...“ Generalul Bazille, în schimb, a lăsat să-i scape, așteptîndu-l pe domnul Gros : „Nu mai e așa de galben prietenul nostru, nu mai e așa de galben“. Greu de spus dacă această remarcă conținea satisfacție sau ciudă. Prietenia între bătrîni este întotdeauna un compromis între amărăciune și plictis.

— Știți dumneavoastră, domnilor, întreabă domnul Gros, de cînd datează moda studiilor consacrate istoriei unui oraș sau chiar a unui monument ?

Și-a abandonat poziția din fața sobei și s-a întors către prieteni. Masa este acoperită cu un postav verde, un pic murdar, îndoit la colțuri. E poate a zecea oară cînd domnul André așază cărțile în formă de evantai și le ridică la întîmplare. Generalul face arabescuri din jetoane. Începe să se întunece.

Lumina murindă a acestei după-amieze de iarnă îi face cenușii. Au umerii acoperiți de fulare mari, groase, în ciuda focului care arde cu zgomot în sobă. Domnul André tușește discret. Generalul Bazille își trece o mînă obosită prin părul tuns perie, „singurul lucru tare pe care-l mai am...“

Jocul de cărți îi strînge zi de zi laolaltă. Se plictisesc însă repede. O belotă, un écarté — uneori două — și le este de ajuns. Atunci, în fața unui pahar care ține toată după-amiaza, își inventează rațiuni de a fi, întretăiate de lungi tăceri. „Clienți liniștiți, spune Jean, chelnerul. Cu ei pot să-mi citesc liniștit ziarul. Sosesc întotdeauna la trei, se salută ca și cum nu s-ar fi văzut de trei luni, vorbesc de toate și de nimic, se întreabă ce vor consuma. Hm ! Curată comedie, căci comanda este întotdeauna aceeași ! Două beri, un suc de rodii, pe care le aduc odată cu postavul verde, jocul de 32 și...

distracție plăcută ! Stau aici pînă la șase, mai jucînd o carte, mai schimbînd o vorbă, așteptînd să treacă timpul. Atunci mă cheamă, plătesc — fiecare partea lui, evident — se salută și pleacă fiecare la el acasă. Simpli clienți, nu-i așa, dar uneori ajung să-mi spun : cum ai să te simți într-o zi cînd vei vedea că în local nu mai intră decît doi ? Da, mă apucă uneori astfel de gînduri și încerc o stare destul de neplăcută. Oh, dar să ne înțelegem, au încă pasul sigur, vederea bună..."

— Moda acestui gen de plachete, reia domnul Gros, datează, cel mult, de la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, primul studiu consacrat orașului Vilmont este din 1832... (A spus-o pînă acum de o sută de ori. Ca să rîdă. Ca să se distreze pe seama generalului.) În timpul monarhiei (pauză), istoricii se ocupau în studiile lor de provincie (o nouă pauză), și nu de un singur oraș. (Apoi brusc, pe jumătate interogativ.) Trebuie așadar să așteptăm restaurația pentru a asista la înmulțirea acestor mici lucrări dedicate unui oraș...

— Și ce-i de mirare în asta ?

Mecanismul a funcționat. Replica nu s-a lăsat așteptată. Domnul Gros îi aruncă o scurtă privire amuzată domnului André, care face un semn din ochi. Mecanismul e repus în stare de funcționare. Vocea generalului sună înăbușit. Vorbele sale au aerul unor mărturisiri. Nimic mai inexact : el știe pe dinafară ce are să spună. Un mecanism vechi, într-adevăr, ale cărui rateuri sînt atît de nobile încît pot fi luate drept emoții sau porniri generate de pasiune. Nimeni nu se lasă înșelat, dar asta nu are importanță. Esențialul este să umple tăcerile. Satisfăcut, domnul Gros își întinde din nou picioarele înspre sobă. Domnul André a

aranjat cărțile. Atunci, în acest colț de cafenea care miroase a rumeguș și a limonadă, în care noaptea a și început să-și adune umbrele pline de vrajă și amenințare din cauză că Jean n-a aprins încă lampadarul, istoria orașului Vilmont este rescrisă încă o dată, deși nu a fost încă scrisă. E bizar spectacolul pe care acest om bătrîn îl dă celorlalți doi bătrîni, și la fel de bizar e să-l întrezărești în penumbră, în lumina ușor verzuie care vine din stradă, să-l vezi însufleținduse, mișcîndu-și capul, brațele, torsul, ca și cum ar vîsli, ca și cum ar merge în susul fluviului, scoțînd din cînd în cînd exclamații însoțite de largi mișcări ale brațelor, ca și cum și-ar arunca năvoadele în noaptea timpului și le-ar scoate încărcate cu propriile-i iluzii fosforescente.

— Sub vechiul regim...

Are un fel de a spune acest lucru care este numai al lui, oprindu-se la marginea confidenței și ascultînd în el ecoul profund al acestor cuvinte... Vechiul regim ! Silabe întunecate, silabe luminoase : o ușoară balansare înaintea lungului suiș către alb...

— Ai ațipit ?

Domnul André se apleacă înainte și se uită la general cu un aer bănuitor. Fără să se întoarcă, domnul Gros chicotește, este felul său de a rîde, apoi arțăgos :

— Să ațipești, auzi dumneata, să ațipești...

Pe urmă, cu o mișcare ușoară, circulară, își ridică mîna deasupra capului imitînd zborul unei păsări sau al unei frunze uscate, în timp ce, cu o privire plină de îngăduință, urmărește acest zbor imaginar.

— Nu, spuse generalul îngîndurat, vedeam în închipuire un cîmp de crini.

Atunci, domnul Gros se întoarce și lovește cu palma în masă :

— Exact ceea ce spuneam și noi : ațipisei !

Dindărătul tejghelei s-a auzit foșnind ziarul lui Jean. Paharele s-au ciocnit ușor, goale, luminate de o ultimă geană de lumină : scînteierea unor desene complicate, alcătuite în interior de urmele spumei de bere : volute, ghirlande, festoane, în timp ce sucul de rodii din pahar capătă nuanțe de sidef trandafiriu.

— Drăguț, nu ? întreabă domnul André, ridicîndu-și paharul la înălțimea ochilor.

Domnul Gros înalță din umeri.

— Dragii mei, are să ningă.

— Ce te face să crezi asta, generale ?

— Nu vedeți, se înnegrește ceea ce este în umbră, albește...

— Se înălbește...

— Se albește, se înălbește, să nu ne ținem de șicane, domnule Gros.

În spatele perdelei croșetate — trandafiri brodați care împodobesc vitrina de la un capăt la altul ; trandafiri alungiți, deformați de greutatea prafului și atît de îngălbeniți, încît arama întunecată a inelelor și a galeriei se confundă cu culoarea lor gălbuie ; în spatele perdelei se află strada, abia zărindu-se, străbătută de rari trecători și roasă de lumina alburie ca un acid alb-negru, distrugînd puțin cîte puțin umbrele ușoare, tonurile cenușii.

— Unde rămăsesem ?

Hotărît lucru, domnul André nu poate suporta tăcerile. Generalul își aruncă ușor capul pe spate. Are un fel nostim de a-și lega peste cămașa kaki un simplu șnur roșu, cu aerul că poartă o lavalieră. Iarnă, vară, poartă același șnur. „Pas de ghicește de ce...“ își spune domnul Gros.

— Sub vechiul regim care, dacă nu vă este cu supărare, domnule Gros, era cu mult mai liberal decît „ticăloasele“ care au venit după...

Nu-i este cu supărare domnului Gros, din moment ce vorbele se interpun între el și amurgul atît de apropiat și reușesc să-i țină de cald. Și pe urmă, un pic de dulceață metafizică nu strică. În fond, trebuie să-ți oferi din cînd în cînd unele plăceri, nu ? Și, dați-mi voie, ce poate fi mai amuzant decît să-l auzi pe generalul Bazille, ofițer în rezervă, calificînd republica drept „ticăloasă“, sub pretextul că l-a întîlnit într-o zi pe Lyautey și s-a crezut astfel îndreptățit să-i folosească vocabularul...

— ...Orașul contribuia la dezvoltarea provinciei și aceasta la binele statului. Era, dacă-mi permiteți, o legătură naturală, o legătură carnală... (Voce înăbușită, modulată, cu bruște scăderi de ton. Omul acesta își trăise întreaga viață pentru o idee care făcuse din el un fel de rebel față de legile republicii : să redea țării organizația ei provincială, cu parlamente provinciale, cu președinți purtînd tocă — singurul mijloc, în ochii săi, de a fertiliza deșertul francez, „care suferă de o maladie mortală, da, domnilor, mortală : apatia...“)

— Apatia ?

Domnul Gros este uimit de acest cuvînt care aparține mai degrabă vocabularului medical, chicotește de două ori, închide ochii, dă capul pe spate, ridică mîna pentru a cere ascultare și, în timp ce pleoapele i se întredeschid lăsînd să alunece o privire pătrunzătoare, citează : „Impresia pe care ideea unei morți apropiate o producea asupra sufletului său se datora nu atît unei tristeți cît mai degrabă unei stări apatice calme și care avea, totuși, momentele ei de plăcere...“ A pronunțat aceste cuvinte cu solemni-

tate, ba chiar cu atîta solemnitate încît aproape în același timp citatul a devenit derizoriu. Își freacă mîinile, încîntat de farsă. Bizar acest domn Gros ! Îndărătul pleoapelor înroșite, ale căror margini de un trandafiriu nesănătos aveau un fel de crustă, se ascundea o privire vie, inteligentă, nemiloasă — disperată ! O privire în care disperarea era totală. Nu la fel era privirea domnului André, de pildă, o privire vădind îndărătnicie, lipsă de mobilitate, pentru că acum el se află dincolo de orice interes, în acea regiune îndepărtată în care actul trăirii nu mai este decît pură rutină, și nici aceea a generalului, plină de candoare, de inocență, nereușind să mai exprime decît propria sa limpezime... Nu ! privirea domnului Gros, scăpată de orice urmă de ură, este într-adevăr privirea disperării — adevărata privire a bătrîneții.

— ...În loc ca revoluția, apoi imperiul să distrugă provinciile...

Marea idee a generalului — „singura sa idee", spune răutăcios domnul Gros — este că departamentul nu e nimic altceva decît o împărțire polițienească... „Gîndiți-vă, domnilor, că Napoleon, preocupat să-și consolideze puterea, înființase 130 !" și că dimensiunea departamentului, opunîndu-se oricărei dezvoltări coerente, oricărei inițiative, oricărei opere de mai mare întindere, a accentuat și mai mult apăsarea exercitată de Paris asupra provinciei..." Am impresia, domnilor, că, pe undeva, și asta de aproape două sute de ani, țara se aseamănă cu castelul Frumoasei din Pădurea Adormită."

Oho ! iată că avem și noutăți ! Frumoasa din Pădurea Adormită ! Domnul André, veșnic frivol, aprobă. Generalul pare destul de mulțumit de acest final de efect. Deși tace, continuă

să-și miște buzele ca și cînd ar alunga un surîs de satisfacție.

— Jean, strigă domnul Gros, nu vrei să te ocupi de lumină ?

Cînd vrea, vocea sa devine tunătoare.

Lui Jean i se pare o nesăbuință să aprindă lumina doar pentru trei clienți. Nu o spune cu voce tare, deoarece clientul este stăpîn, dar bombăne, se codește, se învăluie în rațiuni care nu rezistă, ca obligația neprevăzută de a merge după o ladă de limonadă în pivniță sau de a da fuga la debit să reînnoiască provizia de tutun și chibrituri „înainte de ora aprinderii..."

— Vine sau nu vine lumina aia ?

Cîteva minute în plus cîștigate îi ajung lui Jean ca să se simtă bine. Zilele sînt lungi la *Café du Commerce*. Nu strică să-și rezerve ceva surprize. Pentru moment nu se află în sală. Trapa care duce în pivniță este deschisă. Se zăresc lumini slabe și se aud zgomote de sticle mișcate.

— Pe cuvîntul meu că o face dinadins.

În fiecare seară domnul Gros tună și fulgeră (încîntat), Jean rîde (în fundul pivniței), ceilalți tac (figuranți).

— Ăsta-i adevărul, orice-ați spune ! Toată ziua nu face nimic, animalul, și pentru o economie de cîțiva bani la lumină, ar fi în stare să-și mute prăvălia.

— Jean !

Domnul André a încercat să-și acorde vocea sa în falset cu aceea de bas a domnului Gros.

— Puteți să strigați cît vreți, spune acesta. Animalul ăsta e leit cîinele lui Jean de Nivelle, îl strigi și el o ia la fugă.

Dacă cerul continuă să se întunece, în cinci minute n-o să se mai vadă nimic. Dincolo de perdeaua cu trandafiri brodați, tonurile negre

și albe ale străzii tind acum să se confunde, în timp ce deasupra acoperișurilor se zăresc porțiuni de cer al căror roșu este ușor murdar.

— E noapte, murmură domnul Gros, lăsînd să cadă cu un gest obosit perdeaua pe care o ridicase „pentru a vedea dacă într-adevăr avea să ningă..."

— Ceea ce a făcut, continuă generalul Bazille, deloc tulburat de toate aceste agitații, ca orașele de mai mică importanță, cum este al nostru, să se închidă puțin cîte puțin în ele însele și să înceapă să secreteze o fiere ciudată, compusă din orgoliu rănit și repliere satisfăcută.

În sfîrșit, Jean a aprins lampadarul : penumbra se sparge sub pleoape în mii de stele înțepătoare, și strălucirea luminii îi obligă să clipească de durere, de surpriză, pînă ce ochii se obișnuiesc cu ea.

Nemiloasă lumină ! În locul penumbrei, mediocritatea zugrăvită în maroniu și verde... Mesele de lemn, scaunele în unghiuri ascuțite care se detașează întunecate, lugubre, pe zidurile de un verde-deschis, stratul de rumeguș așternut pe dușumea și, în sfîrșit, pe jumătate ascunsă de sobă, tejgheaua — lemn și aramă — îndărătul căreia se desprinde silueta lui Jean aureolată de sticle.

Se uită unul la altul, palizi, cu pleoapele înroșite, arătîndu-și dintr-o dată vîrsta... Au cerut lumină, dar noaptea li se potrivea mai bine.

— Nu e încă șase, spune domnul André. Ce-ar fi să facem la repezeală o mică partidă de écarté ?

Ceilalți doi scuturâ din cap. N-au chef. Sînt obosiți. Nu mai au chef de nimic. Ziua s-a terminat. Și pe urmă, după privirile pe care le schimbă, e ușor de înțeles că în acest moment se urăsc : în plină lumină, fiecare chip e pen-

tru celălalt o oglindă. Dar poate că domnul André, cu onduleurile frizurii sale este, prin contrast, cel mai bătrîn! Domnul Gros chicotește de cîteva ori, mai sarcastic ca oricînd, și-l observă. Celălalt lasă capul în jos. Pentru a da impresia că-i afară din joc, se preface interesat de cărți. Mîinile sale se plimbă cu agilitate pe postav. Sînt pline de pete. Bunica lui spunea despre petele astea că sînt „florile mormîntului". Onduleurile, pomezile, apele de toaletă, alegerea cravatelor sau a batistelor pentru buzunarul de sus, a „zorzoanelor" cum le spunea generalul, nu mai slujesc la nimic. Jocul s-a sfîrșit. Generalul repetă, mulțumit de el: „Din orgoliu rănit și repliere satisfăcută..." Asta e! Răniți în orgoliul lor, ei se vor replia plini de satisfacție.

Jean își face de lucru de colo colo, îmbrăcat doar în cămașă. Nu-i este niciodată frig. Voinic băiat! Bolnav n-a fost niciodată, femei cîte pofțești, mașinuța mașinuță: își trăiește viața, nu glumă! Mîinile-i sînt roșii din cauza apei. Miroase a transpirație de la o poștă. Un om fericit care știe cît să se întindă! Căci, după cum spune el, „există clasa și există clasele". Asta e toată politica lui. Încît se împacă cu toți și cu fiecare. Dealtfel, îi place politica. „Nu există ceva mai bun, credeți-mă pe mine, decît politica și pariurile la curse." Ca să încălzească spiritele, să usuce gîtlejurile, să facă să circule paharele. Ce mai, „asta împinge afacerile înainte."

După el, afacerile nu merg strălucit. Niciodată. Nici chiar atunci cînd încasările sînt bune. „O să vedeți mîine", spune el pesimist. E o mentalitate, o stare de spirit. Banul e ban, nu? Iar atunci cînd după cîte un tîrg mare e sîcîit cu întrebarea: „A mers, nu?", răspunde:

„Nu zic nu", adăugînd ca apăsat de ceva : „Din fericire ! Că de cincisprezece zile nici o pisică nu-mi mai trece pragul". Nimic de făcut. Asta e omul. Niciodată mulțumit, întotdeauna temător : la dracu cu aventura !

Jean e contrariul unui aventurier : el are aventuri. Începînd cu nevasta patronului său. E de domeniu public. Cuplul prezidențial, cum le zice lumea. Și știți de ce ? Pentru că, nu încape îndoială, ea are cu peste douăzeci de ani mai mult decît el și lucrul acesta le dă un aer de gravitate. Cît despre soț, are aerul că puțin îi pasă. De mirare ar fi să nu favorizeze chiar el legătura. Bătrîn și încornorat : nu-i ceva greu de imaginat. În tot cazul, văzîndu-i pe toți trei laolaltă, se potrivesc. Mai ales în momentul „aprinderii" : domnul în spatele tejghelei, cu cîrpa pe umăr și țigara consumată lipită de o buză ; doamna la casă, durdulie și plină de importanță, numărînd și zîmbind pe măsură ce are de numărat, și Jean în pantaloni negri, cu șorț și vestă albe, mergînd de la masă la masă, alunecînd parcă pe călcîie, purtînd tava cu brațul întins : imaginea însăși a fericirii, a reușitei în toate !

Cît privește junele pe care le plimbă cu mașinuța, mai întîi lucrurile nu trebuie exagerate deloc, pe urmă, prea mult timp liber nu are și, la drept vorbind, e mai degrabă un zvon decît o certitudine. Povestea a început, dealtfel, destul de prostește. Cineva i-a spus într-o zi : „Te-am văzut la volanul mașinii, mîndru ca Artaban și, după cît se pare, nu te plictiseai deloc". Bun. Jean tace, zîmbește, face pe niznaiul. Încolțit cu întrebările, se eschivează. Tăcerea lui e luată drept discreție și conversația se termină printr-un „ești dat dracului". De atunci, e sufocat de prietene.

În curînd va fi ora șase. Ca în fiecare zi, generalul Bazille și-a scos ceasul din buzunarul de la vestă, i-a ascultat tic-tacul, l-a întors și i-a verificat mersul după pendula din peretele de deasupra ușii de la intrare : „În felul acesta n-o vezi decît cînd ieși, spune cu subînțeles Jean, și-atunci e prea tîrziu".

Cei trei domni și-au revenit. Domnul André se încheie la haină, își aranjează fularul. „Din orgoliu rănit și din repliere satisfăcută..." Cum să exprimi mai bine această dublă mișcare, contradictorie și complementară totodată ? Asemeni celor trei bătrîni, Vilmontului îi place să exalte gloria trecută, așa cum apare ea în vechile cronici, să ridice în slăvi aurăriile întunecate de vreme care împodobesc saloanele subprefecturii, să se mîndrească cu armoariile ce se mai zăresc încă pe Turnul Spitalului, erodate de intemperii. Acesta e drumul unui prezent cînd un trecut prea apăsător îl face să se încline înspre partea mai rea.

E timpul să plece. Domnul Gros bate din palme. Monezile strălucesc pe postavul murdar. Cîteva îi alunecă lui Jean printre degete.

— Domnii merg la bal în seara asta ?

— La bal ?

Domnii protestează.

— Oh, știți, balul Corpului medical...

Dat dracului Jean ! N-are pereche cînd e vorba să-și bată joc de clienți. A spus vorbele astea cu aerul unuia care nu s-a gîndit și care nici măcar nu e ironic, în timp ce dădea restul pe care-l scotea direct din buzunarul pantalonilor, pentru că nu-și pusese încă jiletca cu buzunar și nici vesta albă. Pentru cei trei el e mai degrabă un prieten căruia i se întîmplă să fie al patrulea la belotă... Mîinile le tremură în

timp ce se încheie la paltoane. Picioarele nu-i mai țin atît de bine. După patru ore bune de nemișcare sînt ca și anchilozați.

Acum ies în stradă. Un ușor val de aer rece pătrunde în cafenea aducînd două-trei cuvinte : „La bal... deseară...“ și rîsul chicotit al domnului Gros.

Jean schițează un pas de vals, ținînd tava deasupra capului.

CU BUZELE STRÎNSE, domnișoara Audinet fredonează o melodie veche, fără îndoială un vals uitat, niciodată dansat, întotdeauna visat, de pe vremea celor douăzeci de ani ai săi, vremea cireșilor... Căci și ea a avut douăzeci de ani, vîrsta tuturor balurilor. Fredonează prea sus și e gata să-și piardă suflul. Fiecare cu sărbătoarea sa ! În seara asta e bal, toată lumea se pregătește pentru el în taină, cum spunea Jean, care trece drept cel mai bun dansator de valsuri din Vilmont, și nu e o întîmplare că domnișoara Audinet, în singurătatea ei de cuc, își face de lucru cu pămătuful de pene.

Un fel de bucurie i s-a răspîndit pe tot chipul : o anume mulțumire interioară, trădată de privirea umedă, înduioșată, dindărătul ochelarilor de miop, în timp ce o șuviță îi joacă pe frunte, nu rebelă, dar neașteptată, dacă ținem seama de aspectul persoanei ei, subțire și severă, îmbrăcată într-un halat negru. Părul alb, strîns în coc la spate, îi scoate în evidență paloarea chipului care, în ciuda aerului de satisfacție, rămîne un chip marcat de singurătate, nu slab, ci subțiat și parcă mai fin sub efectul tăcerii și acoperit de acele riduri foarte fine care vestesc uzura pielii înaintea celei a sufletului.

Trebăluiește prin casă îmbrăcată în halatul care-o ferește de praf. Cît va trăi se va ocupa de această încăpere transformată în muzeu, unde

tatăl său a strîns o colecție rară de păsări împăiate ale căror forme și culori de tot felul sînt mai mult decît o încîntare : o prezență — aceea a unei mulțimi blînde, lucioase, cu gîturi și picioare lungi, incredibilă prin diversitatea ciocurilor și a penelor, în care culorile albe predomină, alb-trandafiriu, alb-albastru, alb-verde și apoi culorile roz, toate nuanțele de roz, de la culoarea roibei la aceea a cinabrului, cărora galbenul-viu, albastrul-pur, roșul-închis le dau o anume ordine, strălucire și farmec...

Terminată la una din extremități printr-o fereastră cu jaluzele blocate, această încăpere lungă, în care plutește un miros nedefinit de chimicale, este cufundată în permanență în penumbră, astfel încît ochiul cel mai avizat trebuie mai întîi să se obișnuiască încet, încet pentru a putea fi cuprins de uimire. Așa hotărîse doctorul Audinet care socotea că-i preferabil ca această colecție să fie descoperită treptat. „Mi-au trebuit ani ca s-o pun pe picioare, spunea el musafirilor, și vreți acum ca lumina prea tare s-o ofere privirii dintr-o dată ?“ Dădea din cap încet, cu obstinație : „Nu, nu, asemenea desfătări trebuiesc cîștigate. Lăsați emoția — și avea un fel al lui deosebit de a dezmierda acest cuvînt, de a-i lungi ultima silabă, de a o face cărnoasă, umedă, de a-i conferi, într-un fel, materialitate — să se decanteze în voi, și țipătul culorilor și al formelor va deveni un fel de profuziune lirică lăuntrică în loc să fie un șoc.“ Uneori se hazarda să adauge : „Desfătarea, oricare ar fi ea, însemnează așteptare“.

În asemenea momente, domnișoarei Audinet îi era frică de tatăl ei. În el exista atunci ceva înspăimîntător, ireductibil, sălbatic chiar, care o înfiora. Ca să nu mai vorbim de privirea lui ! De sub sprîncenele stufoase te măsura „o privire

nietzscheeană", cum spusese odată un confrate. Doctorul Audinet trecea drept un tip foarte original și se știe ce înseamnă o astfel de reputație în amorțeala unui mic oraș de provincie.

Dar doctorul murise de mulți ani și astăzi domnișoara Audinet, fiica lui, nu se mai temea de el. Încercările te învață să împaci înțelepciunea și nebunia. Și era nevoie de multă înțelepciune să vrei ca această încăpere-muzeu să rămînă în penumbră. Într-adevăr, încă de la intrare — și domnișoara Audinet spune că emoția ei este mereu aceeași — pradă unei spaime amestecată cu curiozitate, se simte împinsă în acest soi de culoar mărginit de o parte și de alta de vitrine din lemn lăcuit, înalte de aproximativ doi metri și închise de uși cu geamuri. În ele se văd lucind slab pete albe, trandafirii, multe pete albe sau trandafirii în care recunoști treptat păsări, o sută, o mie, două mii de păsări, toate speciile, toate varietățile de păsări, unele cocoțate, altele într-un picior, unele cu capul întors, arătîndu-și gracilitatea gîtului, altele dispuse ca și cînd ar fi dormit cu ciocul între pene, altele, în sfîrșit, cu aripile întinse de parcă ar fi gata să zboare, și diversitatea aceasta de poziții, dînd o aparență de viață, o viață gata să se trezească, să se agite, să-și ia zborul, creează o impresie de teamă și în același timp de surpriză.

Legat de aceasta, domnișoarei Audinet îi place să-și aducă aminte că, aflîndu-se la Moscova — „Ah, călătoriile, să nu te mai întorci niciodată, spune ea brusc, pentru că n-ai plecat niciodată..." — a crezut de cuviință să viziteze mausoleul lui Lenin. O spaimă imensă pusese stăpînire pe ea descoperind deodată, în timp ce trecea pe lîngă santinelele cu cizme și cască, că sînt vii, pe cînd de departe crezuse, din cauza

imobilității lor de piatră, că fac corp comun cu granitul monumentului. Dar, de foarte aproape, simțea viața emanată de corpurile acelea pietrificate... Și, la urma urmei, nu era foarte sigură dacă toate aceste păsări nu rămăseseră și ele, pe lîngă formele și culorile lor, cu un pic din viața caldă care iradia din corpurile santinelelor postate în fața mausoleului lui Lenin...

Confuzie cu atît mai remarcabilă, trebuie s-o mărturisim, cu cît doctorul Audinet își numea muzeul sanctuar. În privința motivelor, fiica lui nu-și amintește să-l fi auzit vreodată dînd o explicație cît de cît satisfăcătoare. Într-o zi, agasat oarecum de insistența cu care ea îl chestiona în acest sens, îi răspunsese că, după cum arăta și numele, un sanctuar este un loc în care oamenii închid divinitatea pentru a se mișca mai liberi în viața cotidiană. Răspuns într-adevăr insolent, ce nu se potrivea cu ideea pe care și-o făcea despre tatăl ei și care era contrazis de felul lui de a fi. Doctorul era un om care punea pasiune în tot ce făcea și era de ajuns să-l vezi interesîndu-se de un pacient sau împăind cu mîna lui o pasăre, ca să înțelegi imediat că nu era deloc unul din acele spirite puternice care în fața lucrurilor sacre devin excesiv de sarcastice. E adevărat, totuși, că răspunsul său a fost urmat de un rîs în care agasarea era treptat înlocuită de ceva și mai neliniștitor. Anii au trecut — doctorul este mort de mai bine de douăzeci și cinci de ani — dar fiica sa păstrează încă în urechi scrîșnetul scurt al acelui rîs repede înăbușit și își aduce aminte de adînca jenă ce pusese atunci stăpînire pe ea : o jenă fizică, aproape animalică, pe care o simțea în pîntece și care creștea ca o dorință vicleană, o jenă surdă, de felul acelora cu atît mai greu de explicat cu cît sînt mai puternice.

Orice întîlnire dintre ea și tatăl ei devenea atunci aidoma aceleia care, de obicei, asmute bărbatul și femeia unul împotriva celuilalt. Și încerca o nemăsurată surpriză în fața acestei evidențe carnale și se simțea cuprinsă de rușine în fața nudității lor neașteptate : nu mai erau tată și fiică, ci un bărbat care-i trezea oroare, o femeie care îl tiraniza cu prezența ei : teroare delicioasă, spaimă încîntătoare — bucurie și plăcere poate...

Domnișoara Audinet s-a oprit în fața unei vitrine, cu mîna stîngă pe cadrul de lemn. Pare deodată obosită. „Tandrețea...", murmură ea. Trăind singură, a ajuns să gîndească din cînd în cînd cu voce tare. O veche și blîndă manie. Sînt vorbe ce ar vrea să fie fraze, semnale intermitente ale gîndirii ei, cuvinte-flori, cuvinte-săgeți, cuvinte-opriri, cuvinte-borne și, din cuvînt în cuvînt, un fel de a-și petrece zilele de tăcere și solitudine. Odată, la doamna Testanière, spusese : „Tandrețea este slăbiciunea celor puternici". Ce nebunie ! Și acum tăcerea aceasta subită în jurul ei, care pune stăpînire pe ea, care o străpunge, care o roade... Vîrtej verde și albastru care o aspiră, o duce, în timp ce departe, departe în fața ei, murmure care se fac auzite, se umflă, se multiplică : „Ce a spus ? Ce a spus ?" Despre cine e vorba ? despre ce ? Nu știe, nu mai știe și, totuși, atunci cînd a spus : „Tandrețea este slăbiciunea celor puternici", își amintește cum a fost parcă luată și dusă de o forță blîndă și suavă care a cuprins-o dintr-o dată, în regiunea pîntecelui, violentînd-o, lăsîndu-i o senzație de oboseală în umeri și chiar pete roșii în obraji. E drept, a vorbit sub imperiul unei vii emoții și acest lucru e tot ceea ce ar putea invoca în apărarea ei în cazul că aceste doamne ar împinge cruzimea pînă

la a o auzi explicîndu-se. Dar doamnele își iau ceaiul ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Este aproape de necrezut. Pe masa joasă, farfuriile cu prăjiturele sînt în același loc — „...O, îmi plac mult macaroanele... Încă din cea mai fragedă copilărie... Cum să vă spun, migdalele amare, fără îndoială..." — ceaiul fumegă încet în cești, în timp ce soarele după-amiezii se joacă pe mînerul unei mici linguriţe de argint aurit. Conversaţia acestor doamne pare însufleţită. Despre ce vorbesc ?

Din cîte poate să-și amintească, ea n-a reușit niciodată să intre în aceste conversații de salon. Cuvinte, n-a auzit niciodată decît cuvinte greu de asimilat, cuvinte indigeste, da, da, indigeste, chiar așa, ca și macaroanele, presupune ea, din cauza migdalei amare, mica migdală amară ascunsă în fiecare cuvînt, pe care n-o vezi și care te surprinde întotdeauna — ah ! ce teribile deziluzii ascund cuvintele cînd sînt luate ca atare, primite cu gratitudine, dar apoi, învîrtite și răsînvîrtite în adîncul inimii, sfîrșesc prin a se sparge și a lăsa să iasă la iveală migdala amară...

La fel de bine, ar fi putut să spună că tandreţea este forţa celor slabi. Efectul asupra acestei societăţi care se credea spirituală ar fi fost același. „Dumneata, dragă prietenă, te lași prea ușor impresionată", i se spunea cîndva. Și sfaturile veneau din toate părţile : trebuia să înceteze de a mai lua totul în serios ; lumea nu merita atîta osteneală ; trebuia să se distreze puţin ; să crezi cu atîta sinceritate în ceea ce spui, gîndești sau faci însemna să păcătuiești prin orgoliu.

Păcat, spirit ales și *tutti quanti !* Să-și impună tăcere, să și-o impună pentru totdeauna sau să vorbească fără încetare... Mamei ei îi

plăceau aceste flecăreli în care sufletul se pierde, mama ei dădea în fiecare săptămînă un ceai. O, încă de pe atunci era atît de împiedicată, atît de stîngace, neştiind ce trebuie să spună !... „Vezi tu, fata mea, nu e atît de greu să fii simplă“ — „Poate, mamă, poate... Greu e, însă, să nu fii...“ Obraznica ! Să fi avut ea vreodată curajul să-i spună de la obraz mamei sale un asemenea adevăr ? Iar acum, la doamna Testanière, să fi îndrăznit să se încăpăţîneze, să abată conversaţia încotro îi plăcea şi să declare fără ezitare că tandreţea, fie ea forţă sau slăbiciune, ia naştere în acel punct al inimii care este lăcaşul însuşi al dragostei şi că această tandreţe este, fiţi sigure, scumpele mele doamne, însăşi splendoarea iubirii...

Dă din cap. Lumina albă, îngheţată, a acestei după-amiezi de iarnă ce se strecoară printre jaluzele o luminează din profil. Are o frunte prea joasă, un nas prea lung, o bărbie prea ascuţită pentru ca arhitectura chipului său să nu sufere. Gurile rele spun că seamănă cu o nevăstuică. Neîndoielnic că din cauza nasului mare şi ascuţit, dar şi din cauza ochilor ce par rotunzi îndărătul lentilelor groase ale ochelarilor. Şi pe urmă, e mică de statură, tot mai măruntă pe măsură ce înaintează în vîrstă. (Domnişoara Jacqueline Audinet, singura fiică a doctorului Marcel Audinet şi a doamnei Audinet, născută Charriol... Ce bătaie de joc ! Acum lucrurile au mai fost uitate şi năpăstuirile firii sînt acoperite de cele ale vîrstei.) Nevăstuica e acum o domnişoară bătrînă — luîndu-se peste picior spune chiar ea „fată bătrînă“, cu buzele ţuguiate, şuierînd parcă — sprijinindu-se de o vitrină a sanctuarului, pentru că este obosită, pentru că inima i-a îmbătrînit (peste cîteva zile, la sfîrşitul lui februarie, va sărbători — cumplit cuvînt —

cea de a șaizeci și treia aniversare), și pentru că de fiecare dată cînd face curățenie prin această încăpere se simte cuprinsă de o spaimă nedesluşită, tainică, ca și cum ceva din sufletul tatălui său ar mai stărui aici, ca și cum toate aceste păsări adunate...

E obosită, nu vrea decît să se odihnească. Mîna-i devine tot mai grea pe rama vitrinei. La înălțimea ochilor, îndărătul geamului pe care tocmai îl ștersese și ale cărei reflexe sînt cenușii din cauza luminii de iarnă (vara sînt albăstrui), o pasăre albastră cocoțată pe un ciot de creangă pare s-o observe. Marginile etichetei sînt roșii, ceea ce înseamnă că provine din India, din China sau din Malayezia. E greu de descifrat pentru că cerneala s-a decolorat, dar asta nu are importanță. Pasărea asta e preferata ei. *Irena puella,* murmură ea. I-a pronunțat numele latinesc cu o voce ușor nedesluşită, ca și cum ar fi chemat-o stăpînită de emoție. *Irena puella...* Repetă acest nume și vocea-i devine mîngîietoare, afectuoasă — o voce pierdută de multă vreme, o voce devenită inutilă, o voce pe care nimeni nu i-o cunoaște. Pasărea albastră pare s-o asculte, cu capul îndreptat semeț spre ea. Are o înălțime de aproximativ douăzeci și cinci de centimetri și un penaj albastru-peruzea cu reflexe irizate în purpuriu și liliachiu, în timp ce în părțile inferioare predomină negrul. Nu e cea mai frumoasă piesă din colecție, ci una din cele mai fascinante : poate prin nume, prin originea sa îndepărtată și mai ales prin culorile sale. Un sanctuar, fără îndoială, avînd drept simbol această pasăre ale cărei remige de un albastru-argintiu ce scoate și mai mult în evidență albastrul peruzea, compun o violentă armonie : frumusețea inutilă, închisă,

moartă ; dar frumusețea fără de care, totuși, viața n-ar fi posibilă... Lucrurile acestea nu sînt ușor de exprimat și, deși pasărea are ochii de sticlă, este convinsă că o privește. Numai că privirea ei e ceva mai dură, mai insistentă, mai descumpănitoare decît dacă ar fi vie. *Irena puella*... O privire pentru eternitate și, cine știe, poate chiar privirea eternității. Nu știe, nu mai știe. E pentru a nu știu cîta oară cînd se întreabă, cînd ar vrea să înțeleagă... Dar există, oare, ceva de înțeles ?

N-a făcut nici o mișcare. Pasărea albastră nici atît. Va răzbi cel care va avea mai multă răbdare. Prin fereastra închisă se strecoară o lumină înghețată. Afară e o tăcere de mormînt. Afară totul trebuie să fie negru și alb. Negri, copacii din grădina publică unde nu mai vine nimeni să viseze ; alb, cerul orașului pe care nu mai trece nici o pasăre. Negri, rarii trecători din centrul orașului, umbre grăbite ce se furișează de-a lungul străzilor albe. Afară înseamnă o lume pustie, pîrjolită parcă de foc ; o lume stăpînită de iarnă, anotimpul cel mai fecund, în care moartea pregătește viața în alchimii tăcute și tainice. Afară e moartea întruchipată de ger...

Înăuntru e din ce în ce mai frig. Domnișoara Audinet s-a apropiat de vitrină. La înălțimea gurii s-a format pe geam un abur ușor și pasărea, pe care nu încetează s-o fixeze, îi apare cu mai puțină claritate, parcă tremură îndărătul acestui nor subțire... Poate că a tremurat într-adevăr... Stă nemișcată, cufundată în contemplare, cu gîtul întins, împietrită, fascinată de această pasăre pe care o ușoară aburire ajunge s-o îndepărteze de ea, s-o facă să tremure, s-o deformeze, ca și cum s-ar trezi încet, încet dintr-o lungă letargie... Avea să se producă un nou miracol ? Își ține respirația. Privirea i se îngustează. O privire de pisică la

pînă. O privire fascinată-fascinantă. Știe că va avea nevoie de răbdare, căci s-a obișnuit cu acest lucru. De ani de zile de cînd la această dată organizează cu păsările sale serbări bizare și fastuoase, a învățat să se domine. Un gest în plus și farmecul ar dispărea. Farmecul? Farmecul său? Prima dată cînd cuvîntul îi venise în minte zîmbise. Un zîmbet malițios. Cuvintele oferă revanșe extraordinare. Nu trebuie însă abuzat de ele. Iată de ce în locul cuvîntului farmec, preferă cuvîntul putere. Uneori e gata să-i scape cuvîntul vrajă, care o sperie puțin. „Vrăjile mele...", spune cu voce tare, vorbind de păsările sale, astfel încît se pot face multe presupuneri privind gîndirea sa profundă. O chestiune o obsedează: mama ei murise oare atunci cînd ea își descoperise puterea? Nu reușește să-și amintească acest lucru, dar se pare că da. Se întreabă chiar dacă nașterea acestei puteri n-a coincis cumva cu moartea mamei sale... S-a produs exact la aceeași dată, în februarie, acum șase ani. O zi de 12 februarie, ca și astăzi.

Aburul de pe geam a dispărut. Rotunjindu-și buzele, domnișoara Audinet suflă puțin aer cald. Aburul se formează la loc, creînd din nou iluzia că pasărea se îndepărtează, apoi se micșorează din cauza frigului, aducînd astfel pasărea aproape. Domnișoara Audinet repetă din nou operația, apoi încă o dată și încă o dată și pasărea din fața ei, supusă tot mai mult acestor îndepărtări și apropieri optice, începe să freamăte, să se miște, să se miște, să se miște... Și din această cauză, din cauză că-și încordează întruna privirea, ochii încep să-i ardă, s-o înțepe, se umezesc, iar imaginea se tulbură și pasărea, pasărea albastră începe să se miște, agitîndu-și aripile, agitîndu-și aripile, *Irena puella*, întorcîn-

du-și capul, da, miracolul, în sfîrșit, s-a produs miracolul, se aude un țipăt, *Irena puella*, un singur țipăt, miracolul, în timp ce de la o vitrină la alta, răspunzînd acestui țipăt înspăimîntător, visceral, o sută, o mie, două mii de păsări revin la viață, unele netezindu-și penele, altele stînd la pîndă, iar altele bătînd din aripi. Minunea n-a durat decît o secundă, cît un strigăt, și domnișoara Audinet își revine tremurînd de oboseală, cu fruntea sprijinită de vitrină, privind un specimen foarte rar, adus din Indii, din China sau din Malayezia, foarte bine nu știe, și al cărui nume o încîntă. Afară, o mașină alunecă pe pietriș. Aerul e atît de limpede, încît aude clar fîșîitul cauciucurilor.

Nu trebuie să miște, asta în primul rînd, nu trebuie să miște. Știe la ce se expune. Respirația, trebuie să-și recapete respirația. Se simte strivită. Bătăile inimii îi răsună în tîmple. Și menta, gustul de mentă pe care-l simte în gît și frigul acesta neașteptat care o cuprinde, care pune stăpînire pe ea... Frigul de care uitase. Propria ei persoană de care uitase. Se uitase pe ea : un obicei destul de vechi, într-adevăr, dar atît de comod, atît de util, atît de necesar... Să închidă ochii, să se străduiască să fie calmă, să-și domesticească această inimă bătrînă, iată ce are de făcut, altfel lucrurile se vor coaliza împotrivă-i și ea va fi lipsită de apărare, pereții, vitrinele vor începe să se învîrtească, să se învîrtească, ea nu le va mai putea opri și păsările vor trece prin fața ei zburînd ca vîntul și ea va fi cuprinsă de amețeală și pămîntul îi va lipsi de sub picioare și ea va cădea, în timp ce pe cerul devenit dintr-o dată negru vor scînteia mii de păsări de lumină...

„VEDEȚI DUMNEAVOASTRĂ, spunea Henri Barrault, notarul, cu toate că n-am părăsit niciodată Vilmontul pentru mai mult timp, orașul acesta, dacă mă gîndesc mai îndeaproape la el, continuă să-mi pară destul de ciudat. Cum să definesc această impresie ? Să spun că Vilmontul mă izbește prin ciudățenia lui sau că mă uimește prin această ciudățenie ? Arhitectura sa, ce-i drept, ar înclina un spirit sensibil..." Vocea lui Henri Barrault : o rostogolire de cuvinte, o împletire de formule, volute de nuanțe și aceste inflexiuni ușor răgușite, calde, la sfîrșit de frază...

Izbit de ciudățenie : da, exact același lucru ca și cînd ai spune lovit de interdicție. Formulă ambiguă, cu dublu sens, din care visul nu este exclus... Nimic nu-i simplu la Vilmont. Orașul, de pildă, e atît de bogat în amintiri romane încît în cartierul catedralei oamenilor le place, în ciuda acestor vremuri mizere, să folosească în conversație citate latinești — cuvinte cu o încărcătură deosebită din Ecleziast, ca acest *vae soli,* strigăt teribil al unei comunități, sau ca acest *vae victis* care răsună ca o amenințare ; citate care, împreună cu multe altele, marchează, după două milenii, o anume permanență, fidelitate și chiar recunoștință.

Dar aceste mărturii de credință sînt departe de a fi îndeobște acceptate. Cei care își zic pro-

greșiști își aduc aminte că Roma a fost o putere colonială și trecînd sub tăcere civilizația pe care aceasta a adus-o, contestînd-o, acești intoleranți moderni nu ezită să vadă în ea decît o putere imperialistă. Singulară epocă, cu judecăți la fel de singulare! Se condamnă Roma astăzi în numele principiilor pe care ea ni le-a insuflat acum două mii de ani, iar vilmontezii, partizani ai tradiției, nu susțin oare că nici nu există o dovadă mai bună a suveranității Romei decît aceste cuvinte latine cu care, *nolens, volens,* ne împodobim discuțiile ?

La Vilmont, *mutatis mutandis,* discordia politică trece drept o dispută lingvistică și este clar că progresiștii se recrutează dintre aceia care în copilărie n-au avut acces la studiul latinei. „Lupta de clasă", proclamă ei, fără a-și da seama că adevărul este mai simplu și că mult mai bine ar fi să vorbească de o „luptă dintre clase" (de latină sau nu)... „Cînd vă spuneam eu...", ar adăuga Jean, chelnerul de la *Commerce,* cu un aer lăudăros.

Dispută lingvistică, chestiune de vocabular : dar progresiștii, acești veșnici palavragii, cel puțin nu-i pot contesta Romei verbul, un anumit verb încărcat de har, din care totul purcede și decurge, alfa și omega al întregii lumi, rațiune a nesocotinței și nesocotință a rațiunii, a cărei primă și ultimă virtute în materie politică este aceea de a rezolva toate problemele schimbînd sensul cuvintelor. Așa se face că lipsa de apă, care afectează orașul în august, ar putea fi obiect de vie contestație a municipalității actuale, de tendință conservatoare. Ei bine, niciodată chestiunea nu s-a pus în termeni atît de banali, încît îți vine să crezi că între părți există un fel de acord tacit. Totul se petrece ca și cînd acești domni s-ar fi înțeles între ei pentru a

da același răspuns vilmontezului care ar veni să se plîngă de lipsa de apă : „O, nu, domnule, nici vorbă, dumneavoastră nu vă lipsește apa, ci aveți o administrație proastă (sau bună)". Și dacă vilmontezul nostru ar dovedi o asemenea lipsă de pudoare încît să revină asupra faptului, i s-ar răspunde încă o dată (dar ar fi ultima), că acesta este rezultatul politicii și că este de ajuns ca la viitoarele alegeri să se schimbe majoritatea, pentru ca schimbîndu-se vocabularul în uz la Vilmont, totul să se aranjeze cît se poate mai bine, în interesul tuturor. Iată de ce acest *statu quo ante* continuă să se mențină.

Adevărul este că această poveste era să fie rezolvată acum cîțiva ani. Progresiștii au lăsat să se înțeleagă că s-a încheiat un acord cu administrația fluviului Durance și municipalitatea a acceptat. Luați prin surprindere și nemaiputînd să dea înapoi, cu riscul de a-și pierde prestigiul, s-au făcut că aplaudă, dar au răspîndit zvonul că apa rîului, amestecată cu cea de izvoare, n-ar mai fi bună de băut și ar dăuna sănătății : s-au declanșat protestele de rigoare și totul a rămas ca mai înainte.

Învățătura ? Reglementarea chestiunii apei însemna pentru o parte, ca și pentru cealaltă, pierderea unui excelent motiv de dispută.

Frații care se dușmănesc... Iubind în străfundurile lor contradicția, pentru virtuozitățile pe care ea le îngăduie, vilmontezii se plimbă, doi cîte doi cel mai adesea, pe bulevardul principal, în timp ce se lasă seara și țipetele copiilor sînt tot mai nedeslușite. Uneori, ca niște umbre negre printre platani sau siluete aurite de razele unui soare ce stă să apună, se opresc, se iau de braț și, priviți de departe, par cuprinși de însuflețire. Pacea care vine o dată cu seara... Trec pe lîngă ea nepăsători, foarte ocupați să se

sfîșie între ei din cauza Romei, pînă în clipa cînd ceva se topește în ei și cînd convin, într-adevăr, că trebuie să vorbească de recunoștință. La Vilmont, orice ar spune Henri Barrault, care se teme de ele și le evită, închizîndu-se în galeria sa de tablouri, amurgurile au un farmec incomparabil.

De unde vine oare ? De la puritatea cerului ? De la culoarea fără egal a pietrei de construcție ? Aceasta, avînd o granulație grosolană (lasă să se vadă cochilii fosilizate, ferigi, pești), are o culoare atît de apropiată de ocru, încît soarele, în momentul dispariției, pare să iradieze încă din fațadele elegante care străjuiesc promenada.

Toate casele din acest cartier — numite „casele de pe promenadă“ — sînt construite din această piatră și au două sau trei etaje. Pe jumătate ascunse de dublul șir de platani care mărginesc bulevardul, ele au în amurg și în primele ceasuri ale dimineții, cînd trunchiurile copacilor trec de la gri la roz, aparențe de mister, mîngîiate ușor de primele raze de lumină sau deja pierdute în noapte...

Cu fruntea sprijinită de geam, Henri Barrault privește ziua care apune. Singur, nespus de singur... Chipul lui are înfățișarea din zilele proaste, cu o șuviță atîrnîndu-i pe frunte, cu obrazul supt, cu tenul lipsit de culoare și privirea febrilă. În spate se află biroul de notar — mochetă, lambriuri, lumină difuză — și îndărătul acestuia salonul, tablourile, „pavezele sale“, iar în față, aici, de cealaltă parte a geamului, a cărui răceală îi potolește febra, amurgul, această oră incertă, această oră în care ziua nu se hotărăște să moară, oră delicată (cum se spune : durere delicată...)

Umbre imense se îngrămădesc pe crengile goale ale platanilor, în timp ce lumina circulă încă aproape de pămînt. Vii scînteieri umplu cerul. Frigul, pe care fruntea lui îl simte, devine tot mai pătrunzător. Are să ningă. Jos, în stradă, se văd trei copii trecînd. Se opresc. Unul din ei arată cu degetul spre cer, apoi spre acoperișurile promenadei. Ceilalți dau din cap, se uită spre cer, apoi spre acoperișuri. Henri Barrault nu aude ce spun. N-are importanță! Nici măcar nu trebuie să ghicească: știe foarte bine, pentru că era ca ieri cînd avea vîrsta acestor copii, zece-doisprezece ani, vîrsta tuturor certitudinilor astăzi dispărute... La fel ca și el, ei știu că va ninge, cunosc semnele transmise din generație în generație, ca de pildă umbrele care se întunecă pe neașteptate sau acoperișurile de țiglă umede care în lumina slabă seamănă cu o placă de metal încălzită pînă la alb și se confundă deodată cu cerul încărcat de zăpadă... Fără a pune la socoteală aerul care devine subit uscat, frigul care devine uscat, frigul tăios, ascuțit, scrîșnitor, frigul care a și căpătat forma cristalelor de zăpadă și care duce departe zgomotele, cuvintele, cuvinte și zgomote de cristal...

Un țipăt! Înăbușit, îndepărtat, dar oricum un țipăt... Copiii au dispărut. Bulevardul e gol. Cine să fi strigat! Marie-Laure? Este la doamna Testanière... Servitoarea? A ieșit în oraș. Cele două secretare nu, pentru că au plecat. Henri lasă perdeaua să cadă la loc. Spațiul e desființat, visul e desființat, o, albe nostalgii... Cineva a strigat. Are să ningă. În noaptea asta are să ningă. Cineva a strigat. Zăpada asta nu va mai fi primenire, ci înhumare. Strigăt? Un strigăt? Cine? Zăpada, o, copilării dragi, și toate aceste imagini pline de rîsete, cu respirația tăiată, cu

zăpadă înnebunitoare, în marile dimineți nemișcate... Să taci, să nu te miști, să-ți ții respirația ca să nu distrugi nimic din peisajul minunat... E de ajuns cel mai slab strigăt, cea mai slabă deplasare de aer ca să se producă prăvăliri de zăpadă, prăbușiri albe, ca să apară o realitate neagră, umedă, lucioasă... Cel mai slab strigăt, și cineva a strigat, un strigăt care tulbură tăcerea instaurată lent în acest peisaj interior, un strigăt care produce catastrofe... Să uiți acest strigăt, să-l uiți doar pentru o clipă, clipa unui vis, clipa unei eternități !

Henri Barrault își întinde acum mîinile spre flăcările din cămin. Mîini obosite și frumoase ; s-ar putea spune : frumoase de atîtea oboseli... Oglinda cu picior îi reflectă chipul. Un chip aidoma celui al lui Barrès, mai degrabă ascuțit decît osos, sprijinindu-se într-o singură privire, lungă, grea, plină de gînduri roșii și verzi.

Se aude lemnul pocnind și limbi de foc se înalță brusc : un buștean s-a spart ca un geam și din el țîșnesc jerbe de scîntei. Jeratic. Jeratic ca niște mici bare de epidot transparent, acoperind bucata de lemn pe jumătate arsă, căzută la marginea căminului, în timp ce sub bușteanul ce rămîne ca o punte aruncată între suporții metalici, s-au format grămezi de jeratic, asemenea unor îngrămădiri de ghețuri luminate de soarele care răsare, soarele trandafiriu al răsăritului, și iată că tăciunii se transformă în flori, o explozie de flori, în roz, galben, mai ales portocaliu, cu toate irizațiile, cu tot freamătul purpurei și, uneori, cu reflexe albăstrii ca și cînd dintr-o dată roșul-închis devine mai puternic sub efectul căldurii înainte de a trece spre cenușă, spre griul-argintiu — un gri mai degrabă alb, un alb-albăstriu, ba chiar albastru-alb, ca un diamant...

Henri Barrault aţiţă focul, întoarce buşteanul pe suprafaţa calcinată de pe care se împrăştie în toate direcţiile scîntei albastre, în timp ce lungi flăcări galbene, ţişnind dedesubt, din zonele incandescente, mîngîie partea neagră, luminînd-o cu reflexe de culoarea pucioasei. În cămin se îngrămădesc arhitecturi demente de cuburi, de coloane, jeratic peste tot, galben-portocaliu, în timp ce alţi tăciuni încinşi, stîrniţi de vătrai, se desprind din buştean ca nişte prăvăliri de cristale grena, grena-întunecat, cu luciri roşietic-închis, trecînd rapid înspre roz, înspre portocaliu, pînă se confundă cu ceilalţi tăciuni pe care încet încet frigul îi acoperă cu un strat subţire de cenuşă tremurînd uşor la cea mai mică suflare...

În oglindă se conturează un chip roşu de căldura focului, un chip pe care nu vrea să-l mai vadă, o privire pe care n-o mai poate suporta ! Imaginea se şterge. Henri se aşază la biroul său... „Domnule notar, maestre, dragă maestre, dragă prietene, dragul meu prieten, dragul şi bunul meu prieten..." Îşi prinde capul în mîini. La noapte are să ningă şi mîine va fi o zi ca oricare alta. Mîine nu va mai fi o zi miraculoasă. Ah ! sunetul înăbuşit al clopotelor de altădată, glasurile limpezi ale străzii şi certitudinea neaşteptată, în timp ce era încă în pat, cu jaluzelele şi perdelele trase, că peste zgomotele de afară ninsese în timpul nopţii... Certitudinea extraordinară că avea să se producă ceva inedit, că ziua aceea nu va semăna cu nici o alta, că va avea o coloratură a ei, o muzicalitate a ei, propria ei curbă, şi înlăuntrul fiinţei lui bucuria pe care o simţea născîndu-se la înălţimea plexusului, iradiantă, arzătoare şi care-l făcea să strige de fericire înainte de a sări din pat, de a

ridica perdelele, de a împinge jaluzelele și de a descoperi că în sfîrșit totul era posibil.

Zăpada ! În noaptea asta avea să ningă și balul va opune dorințele sale roșii blîndeții albe a zăpezii, iar mîine Henri Barrault nu va mai striga de bucurie. Dar, la urma urmelor, cine vorbește de strigăt ? Și mai întîi de toate, cine a strigat ? Căci cineva a strigat. Un strigăt îndepărtat, înăbușit, dar oricum un strigăt. Este un lucru sigur, stabilit, indubitabil. Nu cumva bătrîna aceea nebună, vecina lui, domnișoara Audinet ? Imposibil, zidul despărțitor este prea gros... Dar dacă ne gîndim bine, faptul că el avea fruntea lipită de geam nu însemna că se apropiase de ea în cazul în care și ea s-ar fi aflat foarte aproape de fereastră ? Să vedem, încăperea care corespunde acestui birou este... da, asta e... micul muzeu ornitologic al bătrînului Audinet. Dar de ce să fi strigat ? Poate că bătrînei zgripțuroaice i s-a făcut rău...

Înalță din umeri. Dracu s-o ia ! O detestă pe domnișoara Audinet. Ca tot Vilmontul, dealtfel. Această domnișoară bătrînă te sperie. În zadar rîde lumea de ea, în zadar își bate joc, căci pînă la urmă vine și clipa cînd rîsul și bătaia de joc nu mai ajung să mascheze teama pe care o inspiră. Adevărul e că de douăzeci și cinci de ani, rotunjind cifra, ea ocupă un loc deosebit : operatoare la mica centrală telefonică manuală. Acest lucru n-ar însemna nimic dacă și-ar îndeplini îndatoririle ca și celelalte colege. Dar cu ea lucrurile stau altfel. Mai întîi, sub pretextul că e singură pe lume (Cine ar avea nevoie de ea ? O, doamne, cine ar avea nevoie de ea ?), a cerut să fie afectată în permanență serviciului de noapte, ceea ce administrația, bucuroasă că poate trece pe seama unei

persoane voluntare o sarcină dificilă, i-a și acordat ; pe urmă, cu toate că nimeni nu are a-i reproșa felul în care se achită de muncă, fiecare știe bine, după modul ei de a privi pe furiș și de a saluta cu blîndețea aceea prefăcută, că ascultă convorbirile, că a surprins secrete cu care își înveselește, probabil, singurătatea înăcrită de bătrînă nebună.

CÎNDVA EXISTAU CĂLĂTORI ; acum nu mai rămîn decît turiști. Viteza, incultura și uneori un dezgust sufletesc au sfîrșit prin a ruina farmecul călătoriilor. Cîndva, acestea preamăreau peisaje folosindu-se de chipuri : un interes foarte subtil pentru propria ființă stătea la baza acestor călătorii. A călători însemna o încîntare de sine prin alții. Acest lucru pretindea urbanitate și satisfacția profundă de a aparține unei lumi plăcute. Goethe în Italia, sau povestea unui spirit uimit că se descoperă atît de constant în schimbările sale succesive... Tot atîtea chipuri, tot atîtea peisaje și tot atîtea oglinzi...

Și totuși trebuie să dorim să ne oprim pentru a ne putea vedea mai bine. Pentru că tot înghițind kilometri, contemporanii noștri, asemenea pietrei din dicton, nu mai știu să strîngă această spumă a inimii sau a memoriei care sînt emoțiile, amintirile, adevăratele bogății...

Acest lucru explică, fără îndoială, tăcerea care apasă Vilmontul în lunile de vară, în perioada marilor vacanțe. Nimeni nu vine și rari sînt aceia care pleacă : uitat de lume, orașul pare a se fi uitat pe sine. Desigur, se întîmplă ca puțini turiști, păcăliți de un ghid vechi, să se hazardeze în automobil pînă în partea de mijloc a orașului. După care, convinși că totul li se cuvine, se îndreaptă grăbiți, pe jos, spre

bulevardul care înconjoară vechiul oraș, admirînd în trecere cîte o poartă cu sculpturi greoaie, cerceveaua unei ferestre, sau pur și simplu dublul șir de platani care în plină amiază aruncă umbre albastre pe casele ce mărginesc promenada ; dar copleșiți de căldură, dezamăgiți că n-au putut merge cu mașina în cartierul catedralei din cauza străzilor înguste, cotropiți de tăcerea verde care domnește în unele străduțe, revin la vehiculul lor, cumpără ceva de-ale gurii, mirîndu-se că sînt produsele acelorași mărci ca în oricare alt oraș și, deveniți și ei tăcuți, pleacă. Se spune chiar că ajunși departe în cîmpie, unii din ei își întorc privirile spre piscul stîncos de care Vilmontul se agață semeț și se pun pe rîs, un rîs în care se amestecă bătaia de joc și mila. Alții afirmă că rîsul acesta nu este chiar un rîs sănătos, ci un rîs puțin smintit, ca atunci cînd scapi dintr-o mare primejdie...

Dar este aproape sigur că aceste clevetiri provin din orașele vecine, furioase că, luate de vremuri, au cedat în fața modelor, a arhitecturilor noi, și înciudate să vadă că după atîtea nebunii au devenit atît de înțelepte încît se aseamănă între ele prin ceea ce au mai comun : îndrăzneala unei zile... Orașul nostru a refuzat întotdeauna această frenezie. Există o formă de curaj în a disprețui noutatea pentru ea însăși, a refuza originalitatea, a nesocoti melodia zilei. La Vilmont oamenilor le place să spună, înălțînd din umeri : „Totul nou, totul frumos", atunci cînd nu se abordează cu ironie printr-un *quid novi?*, care cheamă imediat după el un *nihil* atît de surîzător, atît de satisfăcut, încît președintele tribunalului, om de mare finețe, declară că vilmontezii sînt „nihiliști" de bună calitate. Subtilități de genul acesta pretind o lungă ucenicie. Un sfînt abate

din secolul al XVIII-lea, poet în orele sale libere, a rămas celebru pentru această parafrază : *nascuntur Vilmontani, fiunt Galli.* Şi într-adevăr, vilmontezii de viţă, cei a căror ascendenţă vilmonteză datează de peste două secole, fac întotdeauna un efort pentru a-şi părăsi oraşul. Formal, ei devin atunci francezi. E uşor de imaginat cît de deconcertant trebuie să fie totul pentru cel care vizitează acest oraş. Are nevoie de timp (ceea ce e mult), de răbdare (ceea ce e enorm) şi de o anume atenţie faţă de secrete care, împinsă la extrem, ar putea foarte bine să se numească iubirea pentru ceilalţi. E ca şi cînd ai spune că Vilmontul cere imposibilul.

Presupunînd că un călător de modă veche, să spunem în haine comode de *tweed,* avînd cu el numeroase bagaje pline de acel miros greu de definit care stăruie în gări şi în pîntecele vapoarelor, de fum rece de cărbune, de grele şi urîte mirosuri de opium, cu înfăţişare agreabilă (e un fel de a spune că pe chipul lor s-ar putea citi bunătate şi curiozitate faţă de ceilalţi), cu privirea vie (albastră de preferinţă, pentru a scoate în relief pielea arsă de soare şi tăbăcită de sarea mării), gura lacomă (şi văzîndu-i mişcarea cînd batjocoritoare, cînd tristă, gîndul te-ar duce la ospeţe nemaiauzite : un vălmăşag de femei şi fructe, multiplicat la nesfîrşit, vinuri cu aromele cele mai ameţitoare, cărnuri fripte, roşii, ale căror picături de sînge rostogolindu-se în farfurii s-ar preface de îndată în rubine...) ; pe scurt, un om pe care doar văzîndu-l să poţi afirma că este sensibil şi cultivat — aşadar, presupunînd că un astfel de călător ar veni să se oprească pentru mai mult timp la Vilmont, ai putea fi sigur că va părăsi oraşul plin de o decepţie amară, dacă nimeni nu l-ar ajuta să-i dibuie tainele.

La început, după ce și-ar desface bagajele (ar descinde la cel mai bun hotel din Vilmont și fereastra camerei sale ar da înspre cîmpurile cu grădini de zarzavat, dincolo de care, la capătul zării, lucește, ca un fir de aur sau firicel de sînge, Ronul), cu hărțile desfăcute pe masă, ar învăța să recunoască locurile pe care le-a ales cu dorința secretă ca acestea să devină locurile sale preferate.

Pe harta cea mare, pe care va avea grijă s-o netezească cu mîna, dat fiind că Vilmontul se află, din nefericire, la o îndoitură, el va zări un mare burg situat la jumătatea distanței dintre Ron și Alpi. Trăgînd din pipă (va fuma pipă călătorul nostru și va lăsa în urmă efluvii de tutun olandez — ceea ce va desăvîrși consolidarea reputației sale de *globe-trotter*), va întinde peste prima hartă, cu un foșnet de hîrtie mototolită și frecată, o a doua hartă, de data asta mai mică, și care va fi *Planul orașului Vilmont în 1779, cu traseul zidurilor de apărare.* Data poate da loc la zîmbete. Nu e cazul. Călătorul nostru ar ști foarte bine că sufletul unui oraș se află într-o anume permanență a lucrurilor și că Vilmontul nu prezintă interes (este primul său secret, cel mai ușor de descoperit) decît în măsura în care se aseamănă cu sine însuși de-a lungul secolelor. Cu un deget ars de cenușa tutunului, cu unghia neagră, el va încerca să se orienteze pe această hartă veche și pentru început va recunoaște străzile primelor sale preumblări.

Faptul că orașul n-a depășit limita impusă de zidurile de apărare astăzi distruse, cu excepția turnului spitalului, îl va umple de mulțumire și îi va întări intenția de a rămîne mai mult timp la Vilmont. Cît despre permanența pe care o constatase cu plăcere ceva mai înainte,

va avea o dovadă a ei chiar în aceeași dimineață, auzind cum un muncitor de la fabrică utilizează expresia *intra muros*. Puțin ar lipsi ca voiajorul să se arunce de gîtul acestui nenorocit care, cu siguranță, n-ar aprecia o îmbrățișare atît de neașteptată, incapabil să-și imagineze că folosirea unei locuțiuni latine, atît de obișnuită la Vilmont, ar fi în măsură să tulbure într-atît un om cu înfățișare aleasă.

Apoi, prinzînd curaj de la o zi la alta, călătorul nostru și-ar lărgi cercul plimbărilor, pe care le-ar face la diferite ceasuri ale zilei, ca să se poată bucura în aceleași locuri de variațiile de lumină — cărora, printr-un lapsus voluntar, i-ar plăcea să le numească *înclinațiile* zilei —, și, din ansamblul acestor impresii, ar reține că Vilmontul este un mic oraș de tip italian, cu străzi înguste și prost pavate, cu case vechi, cu acoperișurile din țigle romane ce se înalță prin trepte succesive pînă la catedrală, centrul Vilmontului-de-Sus.

Alternînd mersul cu odihna, călătorul nostru ar profita de ceasurile petrecute în camera sa, pentru a trasa pe hîrtie nu planul real al orașului (hărțile oficiale sînt suficiente în acest sens), ci planul orașului așa cum i-ar apare lui. De abia atunci ar începe dificultățile. Căci, în sfîrșit, potrivit cartografilor, Vilmontul ar fi situat pe o proeminență stîncoasă, teșită la vîrf. Așa ar sta lucrurile din punct de vedere topografic! Ochiul său însă ar vedea diferit. Două coroane de verdeață și-ar disputa acest munte: mai întîi la vîrf, adică dublul șir de platani care înconjoară bulevardul central; apoi la jumătatea pantei, adică singurul șir de platani care formează frontiera — cuvîntul n-ar fi prea tare — între Vilmont-Centru și Vilmontul-de-Jos. Tot o frontieră este, în treacăt fie zis, și

dublul șir de platani care delimitează ceea ce îndeobște numim cartierul catedralei și care, de fapt, este Vilmontul-de-Sus.

Trei orașe, așadar, ideal suprapuse, ușor de recunoscut după culoarea țiglelor (cele din Vilmontul-de-Jos, foarte recente, sînt roșii, de un roșu agresiv ; cele din Vilmont-Centru, mai vechi, bat în roz ; cele din Vilmontul-de-Sus au căpătat nuanțe care merg de la galbenul-auriu la galbenul-pai) ; trei orașe, separate între ele de cercuri de verdeață, bine delimitate în ceea ce privește populația ca și în ceea ce privește arhitectura ; trei orașe care determină trei moduri de a fi (la *Café-Riche,* de pildă, René, barmanul, strînge chiar el mîna clientului, semn evident că acesta este un obișnuit al localului, că își are aici tabieturile sale ; la *Café du Commerce,* în schimb, deși Jean vine în întîmpinarea clienților, în cea mai mare parte mic-burghezi provenind din comerț sau din administrație, ei sînt aceia care-i întind mîna. Reticența o ai sau nu o ai ! Cu un notar important ca Henri Barrault, un avocat ca maestrul Benoît, cu cutare medic, cutare industriaș sau cutare tînăr de familie bună, René își poate permite să fie familiar ; Jean, nu ! Și aceasta pentru că, așa cum obișnuiește ultimul să spună, „există clasa și există clasele". Natural, schimbare totală la *Bar des Amis :* acolo, nici urmă de protocol : nici mînă dorită, nici mînă oferită ; ci un viguros „Salut, patroană !", de la intrare, cu voce limpede) ; trei orașe, desigur, și trei comportamente — cel puțin în aparență...

Dar, privit mai cu atenție dinspre cîmpie, într-o zi cu vreme foarte frumoasă, cum i s-ar întîmpla călătorului nostru în cursul unei plimbări, orașul, departe de a părea dezbinat, s-ar înălța, sub soarele vertical, și ar da impresia, de la casele cele mai joase la domul ca-

tedralei, că există o singură mișcare care cuprinde piatra, țigla, o mișcare ascendentă, irezistibilă, care ridică casele unele după altele, le înalță, le cocoață. Și chiar dacă soarele schimbător ar adînci cît de cît umbrele, călătorul ar vedea că fiecare casă se alungește, atinge cu acoperișul casa de deasupra, pînă ce Vilmontul, trecînd din înălțare în avînt, ars de trandafiriul amurgului, ar semăna cu o flacără, cu o torsadă de flăcări albastre...

Aplecat peste a zecea încercare de a schița un plan ideal al Vilmontului, înconjurat de hîrtii mototolite pe care mîna sa n-a desenat decît explozii și ruine, călătorul nostru s-ar gîndi că este destul de dificil să-ți reprezinți convenabil un oraș. Soarele ar sta să apună. De la fereastra camerei sale, ar asista la sfîrșitul zilei. În loc de străzi, de piețe, de străduțe ; în loc de biserici, de case, de acoperișuri ; în loc de arbori, de grădini împrejmuite de glicine, n-ar vedea decît un incendiu care se aprinde într-un geam și cuprinde un întreg cartier, înainte de a asista, în tăcerea amurgului, la năruiri de lumină...

Ar pune atunci în balanță senzații extreme. Și-ar aduce aminte, de pildă, că a văzut în plină zi cutare fațadă a cărei piatră prezenta asperități, înnegrită și calcinată parcă de timp. și că a rămas uimit, într-o noapte, cînd chiar această fațadă, văzută sub lumina lunii, fremătase, albastră, cu miile de desene negre, nebunești, ale balcoanelor de fier forjat. Sau și-ar aminti ciudata impresie pe care a avut-o într-o dimineață, foarte devreme, atunci cînd se ducea la o slujbă „pentru plăcerea unei mici rugăciuni", și cînd se împiedicase de caldarîm : „Drace ! iată că strada pe care o credeam plată este în pantă !"

Să tragă de aici concluzia că Vilmontul se reduce la percepții de acest gen, greu de înțeles, contradictorii, într-un cuvînt, incomode? Dar, oare, un oraș se poate rezuma, în mod logic, la senzații contrare sau da naștere la impresii opuse? Chestiuni pe care ar putea să le respingă cu un gest al mîinii, atît de decisive ar fi dovezile — da, ar continua el să insiste: *dovezile* aduse în sprijinul demonstrației sale. Și-ar fi petrecut în felul acesta o zi întreagă, de la primele raze ale aurorei pînă noaptea, ca să observe Vilmontul. Ar preciza că s-a postat la vest, în cîmpie, în direcția Ronului, și că a putut urmări soarele de la răsărit la apus. Ei bine, ar vedea cum din oră în oră orașul își schimbă forma și volumul, după *înclinația* soarelui (hotărît lucru, acest lapsus l-ar satisface). După el, Vilmontul ar începe prin a semăna cu un tablou cubist (i-ar veni atunci în minte numele lui Juan Gris și chiar Picasso); apoi, prin strălucirea pe care ar căpăta-o sub efectul luminii griul, verdele și cafeniul, i-ar oferi galbenul unui Van Gogh, roșul unui Matisse... Lucrul acesta ar dura puțin și spre sfîrșitul amurgului orașul s-ar detașa pe un cer verde ca o bucată dintr-o pardoseală obișnuită, reprezentînd cuburi gri, albe și negre, atît de bine îmbucate, încît printr-o iluzie optică ar părea să se însuflețească și să treacă alternativ de la forme adîncite la relief.

Adîncit, relief, adîncit... După călătorul nostru, așa a tresărit Vilmontul, înainte de a trece încet de la gri la negru și de a fi aidoma unui vechi *Burg* renan. De abia atunci pacea ar coborî asupra lui și pe drumul de întoarcere ar reuși să-și domine sentimentele violente care-l vor fi stăpînit în tot cursul acestei zile, cu excepția unei impresii teribile ce nu s-ar risipi

decît peste cîteva zile și pe care ar primi-o — da, ar primi-o așa cum primești o lovitură — la mijlocul după-amiezii, după cum ar povesti el : „Cerul devenise dintr-o dată violet din cauza vreunei furtuni, gîndeam eu, care amenința de departe, dinspre Alpi, și în fața mea nu erau decît ruine. Lumina era atît de puternică în această clipă încît Vilmontul, despuiat dintr-o dată de umbrele sale familiare, de relieful său, îmi apărea alb ca de ipsos, oferea privirii spectacolul unui oraș părăsit, lovit de cine știe ce nenorocire nemaiauzită. Ajunsesem aici cu reflecțiile, cînd aerul rece coborît dinspre Alpi mi-a adus dangătul clopotelor de la catedrală. Fantastică clipă ! Tremuram din toată ființa. Trebuie să fi auzit acest lucru o dată în viață, pentru a înțelege semnificația cuvîntului disperare. Căci aceste sunete de clopot ce se înălțau dintr-un oraș în ruine nu erau altceva decît chemări disperate, chemări la clemență, la iertare sau, știu eu ?, la amintiri...“

Misterios, uimitor, fantastic sau de-a dreptul fantasc ? Calificativele nu lipsesc cînd e vorba de desemnat Vilmontul. Sînt chiar prea multe și de aceea orașul are o proastă reputație. E clar că aceste calificative vin din afară, sînt lansate de străini și au drept scop, conștient sau nu, exorcizarea orașului de vrăjile sale — de maleficiile sale, spun unii. A numi înseamnă a descrie ; a descrie înseamnă a domina. Dar vilmontezii tac : se mulțumesc să suporte ciudățenia orașului lor, izbiți la rîndu-le de ciudățenie, după cum a observat Henri Barrault, după exemplul zidurilor care îi înconjoară, al străzilor care îi apasă, al cerului care îi strivește, al clopotelor care îi asurzesc...

Zidurile din Vilmont : negre, roase de vînturi, scorojite, dărăpănate, mucegăite și igrasioase...

E de ajuns să dai cu piciorul într-o ieșitură a pietrei ca să se spargă și să se scurgă din ea un praf alburiu, foarte fin, amestecat cu gîndaci și miriapozi care o iau la fugă speriați de brusca lumină a zilei... Orașul este ros, minat, corodat și se spune că într-o seară se va prăbuși într-un mare nor de praf alb, în tăcere, mîndru, solitar, așa cum a trăit, în timp ce lumea va fi invadată de gîndaci și de miriapozi...

Străzile din Vilmont : pavate, sonore, strîmte, se învîrt în jurul catedralei, formînd opt cercuri principale ce înaintează lărgindu-se pînă la promenadă și chiar mai departe. înglobînd partea centrală și de jos a orașului, opt cercuri ce se întrepătrund și se încalecă atît de bine încît îți permit să te învîrți în loc cu impresia că e posibil să mergi în toate direcțiile. Nu poți scăpa de Vilmont nici chiar atunci cînd orașul va căpăta proporții monstruoase, arhitectura sa fiind de așa natură încît cercurile, cele opt cercuri, vor continua să-l încingă.

Cerurile Vilmontului : galbene, ele îl dăruiesc din belșug cu călțunași, filimici, narcise galbene, ciubotica-cucului pe casele albastre ; verzi, ele metamorfozează în malahite sau în smaralde acoperișurile fosforescente peste care n-a pus încă stăpînire noaptea adîncă ; violete, ele sînt violente, violacee, și se desfac dintr-o dată aruncînd asupra zidurilor cretoase maldăre de flori de liliac... Ceruri cu pietre dezgolite, grele, compacte ; ceruri cu nori alburii care fac ca lumina să fie lichidă și sub care toamna Vilmontul aproape că se înecă... Ceruri ușoare, transparente, a căror gingășie te tulbură în unele seri de primăvară și în care pentru o clipă Vilmontului îi place să-și caute imaginea, să se contemple, să-și descopere chipul imposibil...

Clopotele din Vilmont : fremătări ce devin vibrații, dangăte și bătăi în cadență, ele sună întruna, argintii, aurite sau sîngerii, jalonînd viața de toate zilele, clipă de clipă, între slujba de dimineață și cea de seară, subțiri sau pîntecoase, anunțînd nașteri, căsătorii, decese, atît de tare încît fiecare vilmontez, asurzit, surd pentru el însuși, este obligat, oriunde s-ar afla, să asculte cum bate viața celorlalți.

— DOMNIȘOARA AUDINET ?

— A, veniți pentru anunț ?

E acolo, cu mîna pe ușa de la intrare, sprijinindu-se de ușă, obosită, atît de obosită, tremurînd de frig și clipind din ochi din cauza luminii albe. Afară, totul e alb, albeața unei ierni iminente și în aer se zăresc parcă scînteieri de cristale. Clipește. Are impresia că lumina-i foșnește sub pleoapele febrile. „Iarna...", spune ea, parcă fără voie. Pe promenadă trec oameni. Nu-i vede. Sînt departe. În ciuda distanței, vocile lor se aud cu o precizie care nu înșală. Curînd are să ningă.

— O, ascultați... Ce se întîmplă ?

Un clopot se aude bătînd, dangăt după dangăt, grav, negru, trist, și sunetele sale surde sînt atît de prelungi încît se ajung din urmă, devin un fel de zumzet continuu, vaiet apăsător, jalnic, de mizerie și milă.

— A murit cineva.

— Cine ?

Vizitatoarea nu știe. Dreaptă și trandafirie, cu o basma de sub care ies șuvițe blonde, zîmbește.

— Doamnă ?

Domnișoara Audinet a întrebat așa, la întîmplare. Ar fi trebuit să fie mai puțin precisă, să nu accentueze cuvintele, să-și lase vocea în suspensie, să spună : „Doamnă sau...", întîrziind

puțin pe „sau", pentru a preveni un răspuns sau altul. Nu este destul de prudentă. Și dacă și-ar sperie vizitatoarea și aceasta ar face cale întoarsă ? Ar fi putut s-o sperie, să-i pară lugubră cu înfățișarea pe care o avea probabil, în timp ce asculta, plus dangătele ce se auzeau. Ce importanță are agonia sau moartea pentru această tînără persoană ? Dar iată că zîmbește din nou. Pare grațioasă... Aha, nu-i căsătorită ? Domnișoară, atunci. Mai bine așa. În ce o privește, preferă să aibă de-a face cu o fată tînără. E rîndul ei să zîmbească. Domnișoara Benoît ? Claudine Benoît ? Fiica avocatului ? Păi atunci sîntem între cunoscuți. Dacă îl cunoaște pe tatăl ei ? Dumnezeule mare, dar cine nu-l cunoaște pe Fernand Benoît ?

— Poftiți, intrați. Vă rog.

Foșnet de stofe grele, bogate și corpul acesta înconjurat de frig ca de un halo : o prezență străină aici, în acest culoar, în culoarul său (de cîtă vreme n-a mai primit o vizită ?) și care face un pas, apoi doi, ezită, se oprește, în timp ce ea închide ușa fără a-și slăbi din ochi vizitatoarea, înainte de a descoperi, respirînd aerul rece pe care aceasta l-a adus odată cu ea, un ușor parfum, da, asta e, acum cînd ușa-i închisă, se simt în aer urme de parfum, abia perceptibile la început, acum tot mai puternic, ca și cum în contact cu aerul închis și cald al culoarului acest parfum s-ar concentra în loc să se dilueze.

Și deodată simte că are o siguranță, o convingere, o certitudine : aici, în fața ei, la doi pași, cu o basma de mătase pe cap, îmbrăcată într-un mantou gros în dungi, dulce și nemișcată — ah ! dacă ar atinge-o, dacă ar îndrăzni s-o atingă, ar simți-o dulce și nemișcată —, e viața care tocmai a intrat la ea. Viața ! și nu o domnișoară oarecare venită

după anunț și nici fiica unui avocat... Viața și nimic mai mult, nimic mai simplu, și nu numai tinerețea... E nevoie de puțin, uneori, pentru a o avea : de aer rece, cîteva urme de parfum, făgăduința unei zăpezi apropiate și se simte pătrunsă pînă în străfunduri de o emoție, de un vîrtej care o duce cu sine, o poartă, și bucuria care ia naștere, care țîșnește, care o copleșește, cu totul diferită de aceea care se năpustise asupra ei cu un ceas mai înainte într-un țipăt infernal de păsări revenite la viață, și care trezește vechi entuziasme, amintește alte bucurii, readuce un timp pe care-l credea uitat, fiindcă uitase că mai era capabilă să se lase surprinsă și uimită.

Fata se uită la o gravură agățată pe perete : cai de călărie și de poștă, vizitii, rîndași, călăreți, o diligență, un han de poștă pe a cărui firmă scrie *White bread's and Co entire*, și legenda gravurii spune : *The mail coach changing horses.* [1] Totul este tratat în tonuri brune, limpezi (zidurile hanului, solul drumului și chiar cerul), verzi-pale (cîmpul care se zărește de o parte și de alta a hanului, obloanele, firma), roz-somon (roțile, oiștea și crucea diligenței, cîteva obiecte de îmbrăcăminte : cămăși de rîndași, fularul vizitiului), și de la o culoare la alta se produce un schimb, o mișcare, o liberă circulație de aer, de viață, de strigăte chiar, astfel încît omul (un gentilom, după înfățișare) care ține în frîu o pereche de cai, în prim plan, la stînga, privește cu multă atenție (cu interes cumva ?) doi rîndași care deshamă prima pereche de cai de la diligență, în timp ce, în trăsură, chipuri de pasageri ușor buimace se înghesuie la geam, iar un călăreț care tocmai a descălecat, se îndreaptă grăbit spre hanul poștei, unde pe geamul

[1] Han de poștă, cai de schimb (engl.).

uneia din ferestre cuvîntul WINES [2] este scris cu majuscule. Tot acest ansamblu degajă o anume pace. Timpul se scurge aici firesc. Este o invitație la odihnă și în același timp o invitație la călătorie iar gravura se poate citi în două feluri contradictorii, dacă ne imaginăm că acel călăreț singur, cel care trece prin spatele diligenței și se grăbește spre han, murdar de noroi, istovit, își promite clipe de odihnă bună îndărătul ferestrelor în mici carouri folosite în epoca respectivă și al căror principal avantaj era de a decupa peisajul, de a-l cadrila, de a-i conferi dimensiuni plăcute. (Își spune oare fata în sinea ei că ferestrele largi sînt o nebunie, că spiritul, ca și ochii, se împrăștie în felul acesta, voind să îmbrățișeze dintr-o singură privire imensitatea larg deschisă ce se cască înaintea sa, în loc ca aceeași vedere, reglată, domesticită, distribuită printr-o fereastră în mici carouri să se multiplice la nesfîrșit ?) Dar se poate imagina și contrariul, și anume că acest han de poștă, situat pe drumul Manchester-Londra și pierdut în plină cîmpie, să nu placă celor aflați în diligență (ceea ce ar explica de ce nu binevoiesc să coboare) și că ei nu ar avea decît o grabă : să plece din nou la drum — dă-i bici, băiete ! — ca să fie în aceeași seară la Londra, într-un club, unde să poată bea alcooluri cu miros de ambră...

— Vă place această gravură ?

Tînăra se întoarce. Privirea ei, de un albastru transparent, are luciri întunecate, e departe, aproape pierdută. Nu-i răspunde. E lesne de înțeles că i-ar fi plăcut să trăiască pe vremea aceea, ușor de datat, dat fiind că în partea de jos a gravurii, cu litere foarte mici, se poate

[2] Vinuri (engl.).

citi : *London, published sep: 21, 1825, by J. Watson, 7, Vere Street.*

— Doctorul a cumpărat-o chiar din Vilmont, cred că de la una din pacientele sale, într-o vreme cînd lucrurile englezești nu erau la modă. E autentică, la fel și rama.

De ce aceste precizări ? De ce aceste afirmații ? O interesează cu adevărat pe domnișoară ? Cum așa ? Benoît ? Claudine Benoît ? Numele n-are mare importanță. Ea e viața, viața însăși — ah ! și din nou această senzație de vid interior și bucuria care o invadează, ca adineaori, la simplul fapt de a-și spune că ea e viața, în toată simplitatea ei și nimic mai mult ; iar acum, această dorință, departe de orice precizare și de orice afirmație, de a refăce în imaginație drumurile fabuloase prin care gravura ajunsese de la Londra la Vilmont... Prin ce joc al norocului ? al nenorocului ? Viața obiectelor, obiectele vieții : e unul și același lucru, și ea își reprezintă dugheana lui Mr. J. Watson, editorul gravurii, ce locuia pe Vere Street nr. 7, o stradă care, ca toate străzile din Londra acelei epoci, mirosea probabil a cocs, a tutun blond, a bere neagră și a *curry* adus din Indii...

— Nu vreți să urcăm ? Tatăl meu, doctorul, continui să-l numesc și într-un fel și în celălalt, fără deosebire : știți, obișnuința clientelei...

Vocea domnișoarei Audinet pe scară : o voce ușor sufocată și parcă în surdină, din cauza efortului, fără îndoială, dar și a emoției. Urcă scările lent, sprijinindu-se de rampă. Și iată că ea, atît de firavă, atît de transparentă, devine grea, greoaie. Din cînd în cînd se întoarce spre fată, ca pentru a-și trage respirația, și fata, la rîndul ei, se oprește, surîde, dă din cap în semn de asentiment ; alteori vorbește peste umăr,

între două răsuflări, și fata nu primește decît cuvinte separate, frînturi ale unui lung discurs interior : „Vis... călătorie... Watson... John Watson...“

Pe peretele palierului de la primul etaj, o panoplie de pumnale : lungi, curbe, sinuoase, cu lame plate, late, lungi și subțiri, cu mîner de corn, de lemn, de fier... Toate crimele, din toate epocile, pentru toate motivele. Fata se apropie. N-a văzut niciodată atît de multe. E clar că, atunci cînd e vorba să ucidă, oamenii au multă imaginație. Formele acestea sînt tot atîtea forme ale urii — sau ale prostiei... Domnișoara Audinet numește, descrie, încearcă să exorcizeze, cu mîna uscată, indexul noduros, întins, arătînd, numind, acuzînd. Vocea ei freamătă acum de mînie, de pasiune — de o pasiune îndelung reținută : „Asta e o sabie scurtă, lată, cu un singur tăiș ; cealaltă o piesă rară, se folosea în evul mediu... Cel de aici, de mai jos, cuțitul acesta lung, cu lama subțire și ușor curbată, se numește *navaja* (pronunță spaniolește) și cel de colo, cu lama sinuoasă, vine din Malaysia, este un *kriss* (ea are un fel de a spune „kriss“ suspendînd siflantele, prelungindu-le, făcîndu-le să scrîșnească, și este lama care pătrunde în carne, o sfîșie, se înfige...) Chipul i s-a înăsprit. Nume și iar nume : hanger, iatagan... Într-adevăr, o frumoasă panoplie. Doctorul era un colecționar înnăscut. Totul era pentru el prilej de a începe o colecție...“ Ea vorbește, vorbește întruna. O invită pe vizitatoare s-o urmeze, dar aceasta nu se clintește, fascinată, nu o mai aude, mulțumindu-se să arate cu degetul un mic pumnal ce pare foarte vechi. Domnișoara Audinet face semn că nu, nu acela spune ea, cealaltă insistă, vrea să știe, să înțeleagă. De ce ? De ce nu acela ? Din cauza numelui său, spuneți dum-

neavoastră ? Dar care e numele său ? Ce ? *Îndurare ?* Vreți să spuneți că acest pumnal cu un aspect atît de teribil se numește *îndurare ?*

Claudine Benoît izbucnește în rîs. Un rîs nestăvilit, din gît, un rîs de femeie fericită. Își desface fularul ; își aranjează părul cu mîna. Trebuie să-i explice, să n-o lase cu această impresie, să-i spună că *îndurarea,* purtată de cealaltă parte a spadei, slujea vechilor cavaleri spre a isprăvi cu dușmanul, după ce-l doborîseră, în cazul cînd nu cerea îndurare. Frumoasă poveste, nu ? Dar la ce bun să continue ? Fata asta e nemiloasă, e fericită.

— Poftiți, domnișoară Benoît.

I-a spus pe nume. S-a sfîrșit visul ! Această tînără persoană a încetat de a mai fi viața de care era atît de bucuroasă și avidă cu o clipă mai înainte, pentru a deveni în ochii săi o ființă fericită, o ființă angajată în moarte...

— Sînteți colecționară ?

Vocea ei era neutră. A pus întrebarea ca să spună ceva. Merg pe palier una în spatele celeilalte.

— Știți, am venit pentru anunț.

Domnișoara Audinet deschide o ușă, intră prima... „Așteptați-mă acolo, să fac puțină lumină..." Prin ușa întredeschisă vine miros de închis și de praf, mai rău decît în culoarul de la parter, dar și un curios miros greu de rînced și de scorțișoară, ca în vechile băcănii... Jaluzelele pocnesc, lumina pătrunde în salon, o lumină care vestește amurgul, o lumină în care cenușiul se amestecă cu rozul murdar... Claudine aruncă o privire, apoi face un pas. Un miros de biscuiți vechi, de porto trezit, de flori pălite : un amestec de tristețe și plictiseală, de uitare voită și aducere aminte tenace. Încăperile nelocuite se aseamănă toate. Nu atît adormite cît părăsite,

copleșite de o mare nedreptate, ele par să nu aparțină nimănui. Probabil din cauză că sînt ale tuturor.

— Toate au rămas un pic în părăsire după moartea mamei.

Fata face cu mîna un gest de asentiment. Spune că vede asta, nu că mama ei este moartă. Doamne ferește ! Ci din cauza verii. Acum între ele două se află saloane prăfuite, fotolii și mobile acoperite cu huse, tăceri acumulate, toate saloanele copilăriei lor, cînd, la începutul verii, odată cu primele călduri, „redeschideau" vechea lor casă de la țară, cu zgomote de chei în broaștele ruginite, cu pași și glasuri amplificate de încăperile goale, cu pete de mucegai de-a lungul plintelor, cu tapiserii dezlipite, cu paturi goale și saltele făcute sul și, în cîte un sertar tras la întîmplare, cu ziare vechi din anul precedent pe care începeau să le citească înainte chiar de a fi aerisit, de a fi desfăcut valizele, din lene sau pentru a stabili o legătură cu un timp anume, cu timpul vacanțelor... Între ele două se află acum aceleași mirosuri de biscuiți vechi, de porto trezit, de flori pălite, florile care rămăseseră într-o vază din vara trecută și care se fărîmițau de îndată ce le atingeai.

Rîd amîndouă, îmbunate, încrezătoare. Amîndouă au dintr-o dată aceeași vîrstă. Un cuvînt, un singur cuvînt auzit în același fel, în aceeași clipă și totul devine posibil. Nu spunea oare un moralist că pentru două ființe maxima măsură a dragostei constă în a vedea din vîrful lui Empire State Building din New York același șir de plopi văzut cîndva în Ile-de-France ? Fata își încrucișează picioarele. Lumina zilei scade. Domnișoara Audinet închide jaluzelele, trage perdelele, aprinde lustra din centru.

— Mama mea avea oroare de amurg, spune ea așezîndu-se iar. La căderea serii...

Îi place mult această expresie : „la căderea serii". Atunci aude parcă în sinea ei zgomotul pe care l-ar face ceva aflat într-o cădere fără sfîrșit. Amurgurile i-au dat dintotdeauna sentimentul infinitului. Teamă ? Să-i fie teamă de amurguri ? Nu, nu tocmai ; mai degrabă o spaimă sacră, neîntemeiată, aproape animalică, în fața marilor împliniri, în fața ineluctabilului. Dar nu, dar nu, trebuie să rîdem de toate astea, să uităm și iar să rîdem și să ne jucăm cu cuvintele, să spunem de pildă : „la căderea serii", pentru că seara este o cădere, un mormînt în care cazi atunci cînd aceasta cade... Nostim, nu ? Lugubru, nu-i așa ? Nu-i posibil ? Nu trebuie să ne lăsăm impresionați pentru atît de puțin lucru. Să ne mai jucăm ! Și iat-o cum din mînecă, din buzunar, din pălărie, fluier, pălărie ascuțită, scoate un joc nou, cuvinte noi, o expresie nouă, le întoarce, le răsîntoarce, piele de iepure, piele de viezure... Ea spune : „Umbrele nopții se strîng", adăugînd : „Asta nu vă evocă nimic ? Mie..." Și iată cum expresia, prin simpla ei lansare, face să apară păduri în adîncul cărora, în timpul războiului, a văzut strîngîndu-se o trupă, oameni lîngă oameni, în rînduri strînse, pînă la a forma un bloc compact de căști, de cizme, de puști, noapte ! Noapte armată, noapte blindată — umbrele nopții se strîngeau acolo, în marea întîlnire de trupe, în ciuda luminii blonde ce se strecura printre frunze, pentru că forța oarbă, teribil de oarbă, se concentra acolo și se întărea în aceeași măsură. Umbrele nopții se strîngeau și, în ciuda sclipirilor albastre sau roșcate aruncate de arme și de echipamentul soldaților, ea știe prea bine că din explozia albă a acestei forțe moartea va

țîșni roșie... Nopțile sînt întotdeauna albe și roșii.

Alb, roșu, verde, albastru, ea vorbește și fiecare cuvînt devine o culoare care țîșnește, arde și se șterge. Ea vorbește : „Știți, tatăl meu, doctorul, își scutură capul zîmbind, ei bine, rămăsese cu hazul unui student în medicină și spunea : «Noaptea e făcută să strîngi», și rîdea indecent și eu îl uram pentru această vulgaritate.“ Se apleacă, îi face semn fetei să se apropie și-i spune încet : „Nu e ușor să iubești puternic, cu patimă, un părinte, pentru că riști să dai peste bărbat...“ adăugînd apoi fără legătură, în timp ce se așază iar în fotoliu : „Vă iubiți părinții ?“

Să-i iubească ? Nu știe, drăguța de ea. Ea face „hm“ și spune cu o voce ușor ascuțită că îl iubește pe Paul, logodnicul ei, și pe urmă își agită mîinile în față, pentru a spune da, pentru a spune nu, și degetele, căușurile palmelor, încheieturile trec și iar trec prin fața chipului ei, vii, iuți, ușoare, asemenea unor aripi, întindere, bătaie din aripi, și este mîngîietor, este plăcut să vezi cum această viață, roză, sidefată își ascunde și își dezvăluie rînd pe rînd, din plăcere și timiditate, chipul acesta care roșește, pe care căința și răutatea se citesc în același timp.

Amîndouă rîd de fericire, de jenă. Au flecărit atît de mult. De toate, de nimic, de noapte, de război... Fata spune că nimeni nu i-a vorbit în felul acesta, că nimeni nu i-a arătat astfel cealaltă față a lucrurilor, a cuvintelor — de obicei trecute sub tăcere, înăbușite, sau mărturisite încet noaptea, cînd toată lumea doarme și cînd poți visa fără frică...

Domnișoara Audinet zîmbește. Între ele se află o masă joasă pe care este o cutie. O cutie de țigări, fără îndoială. Oare de cît timp se află

acolo ? Domnișoara Audinet nu fumează. De ani de zile, desigur, să mai fie bune și acum ? Pot fi oferite ? Domnișoara Audinet se apleacă, întinde mîna înspre cutie. Și dacă nu mai sînt țigări acolo ? Se înfundă din nou în fotoliu. Fata tace. Privește în jurul ei. A trecut atîta vreme de cînd s-a oprit din vorbit ? Oare ce spunea ? Era vorba de primejdia de a visa, în cazul în care nu era vorba de contrariul... Ce știe ea despre aceste lucruri ? Ce poate ști ?

Dintr-o dată e frig : după gestul cu care își strîng veșmintele, cele două femei își mărturisesc în același timp că încăperea e rece, neprimitoare. Nu îndrăznesc să se mai privească. Mîinile domnișoarei Audinet tremură ușor. Sub lumina candelabrului, pare acum cenușie și foarte bătrînă. Totul se acoperă foarte repede de crăpături, se prăbușește, se șterge, dispare : timpul, lucrurile, ele însele... Înșelătorie, înșelătorie dureroasă sau comedie caraghioasă a vizitei, a bunei dispoziții ? Nimic nu era adevărat, nimic nu era fals. Claudine Benoît își fixează vîrful pantofilor. Pare descumpănită :

— Eu, știți, am venit pentru anunț.

A fost de ajuns un cuvînt pentru ca obiectele — fotoliile, masa joasă, sipetul — să-și recapete imobilitatea, aspectul de abandon care le face să pară mai puțin mari, mai puțin importante. Rămîn două ființe, străine una de cealaltă, în mijlocul unei încăperi nelocuite... „Anunțul...“ Domnișoara Audinet zăbovește înainte de a se ridica, de a aborda la țărmurile nesigure ale realului. Repetă, parcă neîncrezătoare : „Anunțul...“ Fata se ridică, își aranjează paltonul, spune că are să se mărite, își scoate mănușa, arată un inel de logodnă : străluciri scurte, scînteieri albastre ale diamantului, mici sclipiri, vîrfuri ascuțite, sub lumina electrică, și

domnișoara Audinet dă din cap, aprobă, înțelege. În ciuda vîrfurilor ascuțite, în ciuda rănilor... Ce a crezut ea ? Că fata aceasta e nemuritoare ? Că viața în ea nu se va altera niciodată ? Și de ce, Dumnezeule mare ?

— Oh ! Aș vrea să fiți foarte fericită !

A spus toate astea într-o clipă de avînt, fără să știe prea bine cum, și iat-o foarte aproape de Claudine Benoît. Ar vrea să-i ia mîinile, să i le țină într-ale sale, să i le mîngîie poate, în tot cazul să primească de la ele un pic de căldură, pentru că, hotărît, îi este frig, foarte frig. Își impune să zîmbească.

— Veniți, spune ea. Să vedem acest faimos dulap.

Încăperea în care se află dulapul se găsește la etajul al doilea, la capătul culoarului, o cameră în care frigul e și mai pătrunzător, iar mirosul de închis și mai înțepător. Domnișoara Audinet aprinde lumina, frigul și mirosul dispar deîndată. Fata scoate un strigăt de surpriză. În fața ei se află un dulap, cu linii atît de pure, atît de maiestuos, încît întunecă cu totul mobilele care îl înconjoară și chiar încăperea în mijlocul căreia se înalță.

— Nu rămîneți acolo, apropiați-vă.

Claudine Benoît se găsește acum în fața dulapului. Mîna îi acoperă încă gura rotunjită de surpriză, de plăcere, de fericire... Niciodată, nu, niciodată nu a văzut o mobilă asemănătoare. Nu o mobilă, dealtfel, ci o operă... Se pare, spune domnișoara Audinet, că există o copie la Nîmes, la persoane particulare... Numele lor ? L-a știut. „Știți, curiozitatea este o cochetărie. Nu mai e de vîrsta mea...“ Asemenea unui ghid, ea comentează : „Foarte frumoasă mobilă, bine echilibrată, cu trei corpuri... Două canaturi în față și două curbate pe lateral... Cornișă cu

lucrătură frumoasă, avînd în centru un coș cu flori, din care pleacă ornamente în formă de frunze sau plante încolăcite... Canaturile din față sînt împărțite în trei panouri cu muluri Louis XV încadrate de motive ornamentale... Traversa inferioară, foarte lucrată, este împodobită cu un motiv sculptat ajur, rocaille... Picioarele sînt curbate la mijloc... Săgețile de oțel..." Cînd răsucește cheia în broască, se aude un zgomot liniștitor. Fata aplaudă. Deși tînără, îi plac de pe acum lucrurile vechi. Probabil pentru că-și urăște epoca... Continuînd să vorbească, se apropie, pipăie, se emoționează : începe să se contureze o poveste de dragoste care, puțin cîte puțin, o exclude pe domnișoara Audinet... Partea din față este o minune ! Ca să nu mai vorbim de canaturile curbate la mijloc din părțile laterale... Mîna ei atinge galbul unuia din canaturi : o atingere ușoară, o mîngîiere : un gest de recunoștință, de respect și poate de teamă, în fața acestei perfecțiuni închise în lemn... Acum este în fundul încăperii, clipește din ochi și spune : „Cornișa asta..." și urmărește cu mîna în aer mișcarea cornișei, desenează o cornișă ideală. Gestul ei este sigur. A visat mult o cornișă asemănătoare, făcută cu simplitate și măsură. Spune : „O mișcare plină de pudoare..." Tot așa de bine ar fi putut vorbi de reținere sau de discreție. Marea artă este făcută din asemenea virtuți. N-ar putea să-și explice de ce. Pur și simplu o simte. În partea cea mai adîncă a ființei sale. Profesorului ei de literatură îi plăcea să spună : „Litota, folosiți litota și veți fi clasică..." Ei bine, dulapul acesta, în felul lui, este o litotă... Se urcă pe un scaun. Vrea să admire mai îndeaproape coșul cu fructe, motivele ornamentale. Apreciază aceste ornamente compuse din crengi și

fructe care sînt un fel de chemare neîncetată spre ceea ce nu trebuie niciodată uitat și care, în același timp, exorcizează acest dulap, mort ca viață naturală și viu ca viață a artei, această artă a cărei funcție primară este tocmai aceea de a afirma fără încetare viața...

Și vorbește... Fie că descrie un obiect, fie că vorbește despre sine este totuna. Pe măsură ce rostește cuvintele, pune stăpînire pe acest dulap, îl face să devină al ei. Cît ar valora o mobilă atît de perfectă dacă ea ar numi cornișa partea de sus, motivul ornamental motiv, canatul ușă ? A numi înseamnă a recunoaște ; a numi exact înseamnă a fi recunoscător. Cuvintele juste sau justiția lucrurilor... Tatăl meu este avocat, spune ea în chip de scuză, închizînd canaturile. Ah ! scîrțiitul ăsta al balamalelor care lasă să se audă greutatea lemnului... Cu degetul, urmează desenul panourilor, mulura, mișcare reținută la rîndul ei, mișcare de viață prin sculptură, avîntată și reținută în același timp, izbucnire de viață care își ajunge sieși, asemenea unei izbucniri de sevă, viață, de acum încolo prizonieră, ce nu va mai părăsi niciodată acest dulap...

Ciudat baletul oferit de o ființă tînără care se duce, care vine, seducătoare, care se învîrte în toate sensurile și care găsește atîtea rațiuni de a trăi în contemplarea unei mobile. Și tot atîtea învățăminte... Domnișoara Audinet stă într-un colț. Rolul ei s-a limitat la transmiterea parolei. Nici n-a apucat să răspundă că fata i s-a și adresat. La ce bun ? Lucrul acesta n-o mai privea. Trecuse prea multă vreme de cînd ea însăși urmase aceste căi ale admirației. Trebuie să ai douăzeci de ani pentru a îndrăzni să crezi că descoperirile sînt posibile. Odată ce ai depășit această vîrstă, jocurile sînt făcute și

e nevoie de o viață întreagă pentru a te obișnui cu această idee teribilă.

Claudine Benoît ocupă centrul camerei, cu picioarele ușor depărtate, cu mîinile în buzunarele paltonului. Chipul îi este grav. Nu mai rămîne nimic din naivitatea sa. Poveștile de dragoste te maturizează.

— Îl cumpăr, spune ea.

— Dar...

— Nu contează prețul.

Domnișoara Audinet aștepta această clipă. Se pregătea pentru ea, retrasă între pat și comodă, cu brațele încrucișate pe pieptul plat. Cu toate acestea, face eforturi să-și ascundă surpriza. Buzele îi tremură ușor. De oboseală, de supărare, de iritare? Ce să crezi cu adevărat? Înaintează la rîndul ei spre centrul încăperii. Înfățișarea i-a devenit rigidă, aspră. Ochii îi strălucesc. O înfruntă :

— Mobila asta, toate mobilele de aici — arată spre celelalte mobile care o înconjoară — fac parte din trecutul meu. Ele nu sînt de vînzare.

— Cum? Nu sînt de vînzare? Și atunci anunțul?

E adevărat, există anunțul; dar nu ți-e îngăduit să te răzgîndești? „Totul bine cîntărit..." spun cei care falsifică cîntarele. Ei bine, să spunem că ea s-a răzgîndit sau că a cîntărit avantajele și dezavantajele. Nu, nici vorbă de jignire sau bătaie de joc : pur și simplu...

— Domnișoară, o să aveți de ce rîde...

Obrajii domnișoarei Audinet s-au acoperit deodată de o ușoară roșeață. Sub imperiul acestei emoții subite — ce altă explicație poate avea nebunia sa? — ea își dezvăluie stratagema, spune fără să gîndească, fără să respire, că n-a avut niciodată intenția să se debaraseze de ceva,

că a dat anunțul pentru că nu avea ce face, din curiozitate... Furioasă, Claudine Benoît se repede pe scări în jos, coborînd cîte patru trepte deodată și domnișoara Audinet, aplecată peste balustradă, începe să strige că voia să vadă dacă vine lume (sub ea o mănușă alunecă de-a lungul balustradei, un cap acoperit cu un fular tresare din treaptă în treaptă), da, dacă vine lume s-o vadă pe ea, Jacqueline Audinet, pentru că știți, sînt atît... Ușa de la intrare se trîntește. Cuvîntul, ultimul cuvînt a fost acoperit de zgomot.

Încetul cu încetul tăcerea pune iar stăpînire pe casă.

LA *RICHE* ESTE O AFLUENȚĂ de zile mari. Acest lucru nu se vede numai după faptul că-i greu să găsești un loc liber, deși e de abia șapte, ci și după aerul deosebit al clienților și poate după zumzetul ușor, foarte ușor, al vocilor care se ridică de la mese...

De obicei ești impresionat încă de la intrare de o anume animație forțată, dominată de rîsetele femeilor, stridente, ascuțite, imediat contracarate de priviri prudente — focuri și contrafocuri — în timp ce în pahare se aprind din cînd în cînd incendii efemere de la flăcările de ambră ale alcoolurilor...

Sub această însuflețire — calificativul pe care i l-ar da el ar fi aurită, din cauza rîsetelor, a alcoolurilor, a privirilor, a sclipirii jucăușe, în general... — un spirit remarcabil ar putea vedea clipocind o tăcere neagră, strălucitoare, înghețată, care ar erupe din cînd în cînd printre rîsete, ar îneca alcoolurile, ar decolora privirile, supunînd unei coroziuni lente această frumoasă animație, subminînd-o, pînă ce se va prăbuși, se va scufunda bucată cu bucată în niște ape negre și adînci și va începe să plutească în derivă asemenea blocurilor de gheață ce stînjenesc curgerea unei ape în momentul dezghețului...

Poate că acest lucru explică și faptul că, de obicei, clienții de la *Riche* au cu toții aerul

unor înecați ; doar dacă impresia nu provine pur și simplu de la iluminația distribuită de becurile lăptoase plasate ici colo și a căror lumină, alunecînd peste lambriuri, devine fluidă și parcă lichidă...

În seara asta totul e diferit. Domnul Sondaz și-a dat foarte bine seama încă de la sosire. Mai întîi, nici o exclamație n-a pornit dinspre bar în întîmpinarea sa, cum se întîmplă între obișnuiții unui local ; pe urmă, în timp ce parcurgea cei cîțiva metri care îl despărțeau de locul său, a putut să vadă cum la fiecare masă oamenii se străduiau să fie indiferenți ; în sfîrșit, René i-a întins mîna fără să scoată o vorbuliță. E în mod vizibil o atmosferă — „ambianță", cum se spune la Vilmont — de nervozitate. De aici, fără îndoială, conversațiile reținute, zîmbetele reprimate, gesturile forțate, pe scurt, această dorință aparentă de a nu lăsa să transpară nimic.

Pentru că aici culmea șicului e să te arăți blazat. Nu indiferent și nici insensibil, ci blazat... O manieră deghizată de a-ți ascunde surpriza sau mirarea. Să nu lași să se vadă nici o mișcare a sufletului sau a inimii, iată ce e de bonton. În mare parte acest lucru ține de instrucția primită, amestec de învățătură și suficiență, care educă spiritul să arunce punți peste ceea ce ignoră, în loc să-l incite la curiozitate. Această blazare nu-i decît teama de-a apărea în toată strălucirea ignoranței. „Nemergînd în nici o parte, spune glumind domnul Gros, revii din toate." Și cel mai ciudat e că această atitudine, care se observă mai cu seamă printre clientela de la *Riche,* se regăsește, ușor modificată, ușor caricaturizată, la clienții de la *Commerce* sau de la *Amis.* La Vilmont se cîntă aceeași melodie. — Aceeași, desigur ! în ciuda

orăcăiturilor, a notelor false, a discordanțelor, îi spune domnul Sondaz lui Henri Barrault, care-i vorbește de politică. Dealtfel, aceste note nu sînt false decît în raport cu melodia. Ele nu sînt niciodată în sine.

Rezemat în coate de tejghea, notarul își agită paharul — închinîndu-l — printr-o mișcare precisă a încheieturii : clinchetul gheții, condensarea aburilor, irizațiile castaniu-aurii... I-a răspuns profesorul de filozofie cu un surîs obosit pe care-l recunoaște ușor, apoi a tăcut. La rîndul său, interlocutorul încearcă să strivească cu ajutorul unei linguriță o felie de portocală ce plutește în pahar. Treabă migăloasă, care cere răbdare : trebuie să aibă grijă să nu stropească, să nu piardă din suc ; iar felia, al cărei miez acoperit pe alocuri de un lichid roșu, capătă nuanțe roșcate, alunecă, scapă, se afundă în pahar, trece sub bucata de gheață, înainte de a ieși la suprafață, urmărită de linguriță, și de a scăpa din nou...

— Care era formula un pic obscură pe care o citai ieri-seară ?

François Sondaz ridică din umeri, face o strîmbătură. Nu-și amintește. Celălalt insistă : „Ba da, ieri-seară, la dineu, formula care a provocat proteste... Însoțindu-te, ți-am spus chiar... De fapt ce ți-am spus ?“ Henri Barrault soarbe o înghițitură. Își ține paharul cu amîndouă mîinile. Aproape cu religiozitate. Tot ceea ce face pare important. Sau obstinat. Există multă obstinație la acest om, pe chipul său, în atitudinea sa : o latură „concentrată“, încordată pînă și în cel mai neînsemnat gest... într-un cuvînt încăpățînare. Încăpățînare de a trăi... A trăi ? De ce „a trăi“ ? François Sondaz pune mîna pe antebrațul amicului său : își amintește : în seara trecută, la dineu, el a lăsat să cadă,

tăios, nu, nu tăios, ci ca urmare a unui aforism lansat de un conviv care se pomenise strigînd prostește : „Așa-i viața“, ca și cînd viața ar fi o fatalitate, el a lăsat, așadar, să cadă : „Să trăiești în moarte și să mori în viață“. Stupoare aproape generală. Totul s-a oprit în loc : respirațiile, gesturile, privirile. Lumina candelabrului căzînd asupra cuțitelor rămase în aer le făcea să arunce mii de scînteieri care se încrucișau cu cele ale privirilor. O teamă albă, pătrunzătoare, tăioasă — sau ceva care-i semăna și care nu îndrăznea încă să aibă un nume... A început printr-o mișcare de neîncredere, un fel de nemulțumire : auzi idee, să rostești asemenea vorbe în mijlocul unui dineu ! S-a continuat la un mod ironic : la drept vorbind ce vrea să spună fraza asta frumoasă ? Micul profesor trebuia să dea o explicație și asta pe loc. „Să trăiești în moarte...“ ? Nu voia să spună nimic. De neînțeles, cu totul de neînțeles. „...și să mori în viață“ ? Din ce în ce mai bine ! Puțin bunsimț, ce dracu ! La aceste glume proaste Sondaz tăcea. Refuza să ușureze digestiile. Cineva, luînd atunci act de mutismul său, a strigat : „Asta e subversiune !“ Cuvîntul a produs o impresie proastă. Fiecare l-a primit ca pe o lovitură, ca pe o palmă. Fiecare a simțit, într-adevăr, că-i e teamă.

— Vă puteți lăuda că ați stricat seara.

François Sondaz a rîs. Cu o plăcere evidentă. O plăcere insolentă. Cu aroganță. Cu orgoliu. Găsește că toate ocaziile sînt bune pentru a aminti că vorbele sînt subversive, că subversiunea se află numai în ele și că fără ele lumea nu se va schimba niciodată.

— Le-a fost frică, vedeți.

— Din cauza copiilor.

— Fără îndoială.

Fusese invitat în acea seară așa cum era chemat odinioară preceptorul copiilor. Prietenii lui Henri Barrault, neliniștiți de ideile la modă printre adolescenți, doreau să-i pună întrebări asupra stării de spirit a acestor suflete candide. Or, în locul preceptorului pe care îl așteptau, pe care și-l închipuiau sărman, umil, mediocru, pregătindu-se să-l sărbătorească ca atare, apăruse un om liniștit, sigur de sine, *ironic*, căruia argintăria, cristalurile, rochiile decoltate nu i-au impus în nici un fel, afară doar de faptul că se bucura de ele.

— Scumpe domn, ați cercetat doamnele de față pînă la buric.

Deodată, dinspre intrare se aud zgomote, zgomote de voci, agitație. Rîsete, strigăte, chemări ce vin de afară. Umbre mărite apar îndărătul geamurilor, în noapte. În local, conversațiile s-au întrerupt. Se observă unii pe alții. Mulți lasă să se vadă că sînt dezolați; alții afectează supărarea. La mese, zîmbete triste. O să înceapă iar ca săptămîna trecută? În seara asta, îndeosebi în seara asta, ar fi un lucru nelalocul lui, lipsit de cuviință, ba chiar un sacrilegiu. Acum în cafenea domnește tăcerea... „Sînt pietrificați...", murmură François Sondaz. — „Stupoarea...", spune Henri. — „Vrei să spui teama..." La geamuri, deasupra perdelelor, se văd apărînd chipuri a căror răsuflare lasă urme de aburi, în timp ce țipetele și rîsetele se înteţesc. „Își prelungesc plăcerea de data asta. Ce au de gînd să mai inventeze? Ar merita..." — „Ce-ar merita, dragă maestre?" — „Habar n-am!" Printre clienți descurajarea ia treptat locul stuporii. Trebuie să îndure, o dată mai mult, să nu se enerveze, să aștepte ca lucrurile să se aranjeze. „Pe vremea mea..." se înăbușă un client, pe care

nevasta încearcă să-l calmeze bătîndu-l pe mînă. Nimeni nu l-a auzit. Nimeni n-a vrut să-l audă. La ce bun să protesteze ? La ce bun să se răzvrătească ? Au devenit prea numeroși, prea puternici... „Cunoașteți povestea ciobănașilor ? Se petrecea în secolul al XIII-lea. Parcă ar fi fost ieri..." François Sondaz se întrerupe. Batantele ușii rabatabile de la intrare se învîrtesc, se învîrtesc, aruncînd înăuntru o bandă de sălbatici, împopoțonați în piei de capră, ciufuliți, nețesălați, vociferînd, printre care este destul de greu să deosebești băieții de fete.

Deși stupoarea și descurajarea n-au durat decît o clipă, fiecare din cei prezenți par să se smulgă dintr-o lungă împotmolire. Gesturile lor se aseamănă cu cele ale înecaților care revin la viață. În atmosfera înghețată, conversațiile reîncep cu dificultate și la mese se aud numeroase „Ce vă spuneam, așadar ?", în timp ce apele negre ale tăcerii, care acoperiseră totul, se retrag încet încet, grase, lucitoare, lăsînd în urma lor cîte o epavă : o privire încă neliniștită, un zîmbet rămas crispat, o țigară fumată prea repede... Se aude o tuse : este a doctorului Roux, familiară, ușor de recunoscut dintr-o mie, cavernoasă, care tulbură aerul, îl repune în mișcare, pe urmă se aude un rîset, ca un ecou, un pic forțat la început, apoi liniștindu-se. Fără îndoială, vraja s-a rupt. „Încă un rînd", îi spune Henri Barrault barmanului, arătînd cu un gest circular paharul său și pe cel al lui François Sondaz. O ușoară larmă de glasuri face ca aerul să vibreze din nou.

Totul pare să fi revenit la normal. În afara faptului că, strînși în grup compact în fața ușii pivotante, zece băieți și fete stau nemișcați, palizi, muți... Se uită cu mirare unii la alții,

întrebători. Animația care domnește acum în local ridică în jurul lor un fel de zid, îi izolează în tăcerea, în surpriza lor. La dracu, nu se așteptau la asta... Nimeni nu le dă atenție, în ciuda a ceea ce se petrecuse săptămîna trecută. Prevăzuseră tot, dar nu această indiferență... În timpul săptămînii, la unul sau la altul, între două zdrăngănituri de chitară, visaseră apostrofări violente, schimburi de lovituri. Beți de vorbe, își imaginaseră că vor declanșa intervenția jandarmilor, că vor fi victimele „represiunii" ; pe scurt, se convinseseră unii pe alții de importanța lor, siguri că, în sfîrșit, vor avea de jucat un rol pe măsura lor...

Ce rol ? Din punct de vedere politic, alegerea lor era clară : erau împotriva burghezilor (pentru că aveau vîrsta revoltei împotriva părinților lor) și erau împotriva imperialismului american. Împingînd lucrurile mai departe, se putea descoperi în vorbele lor o încrîncenare sălbatică împotriva național-socialismului, pe care-l numeau cu încîntare nazism... Într-un anume fel, ei își făceau Rezistența lor, cu douăzeci și cinci de ani întîrziere, abrutizați de propaganda părinților lor, care nu-și reveniseră încă din faptul că putuseră să facă pe eroii cu ajutorul acelorași americani, aclamați și primiți ca salvatori, și încă neconsiderați imperialiști... Și iată că lanțul se strînsese cu o inconsecvență nesocotită. Era limpede că acești tineri revoluționari se situau, fără să știe, în flancul drept al celui mai îngust conformism, cel care consta în a denunța în fiecare zi un național-socialism și un univers concentraționar dispărut de un sfert de secol pentru a abate cu complezență privirile de la lagărele de concentrare care existau într-adevăr și încă bine.

Înarmați cu cîteva sloganuri eteroclite, în care nu ezitau să vadă o politică coerentă, acești bieți copii își petrecuseră ultimele zile împînzind zidurile caselor din Vilmont cu profesiuni de credință unele mai contradictorii decît altele. E adevărat că aceste sloganuri trebuiau să reprezinte pentru ei zece, cel puțin cincisprezece opinii. Toate acestea nu erau un lucru serios. Numai lașitatea celor adulți operase sîmbăta trecută acest miracol, și anume, că timp de o săptămînă avuseseră iluzia că sînt revoluționari. Erau ei vinovați de această iluzie? Întrebarea a fost lansată de François Sondaz în cea de-a treia zi a acestei stupide nebunii, cînd zidurile au început să fie mînjite cu afișe. Ce să răspundă? Cum e posibil să spui un adevăr care să nu se întoarcă imediat împotriva ta?

Căci, nemulțumiți de a fi trebuit să gîndească prin procură, copiii aceștia trăiseră în simulacrul oficial, atît în ceea ce privește istoria, așa cum se derulase ea de la sfîrșitul războiului încoace, cît și în ceea ce privește importanța propriei lor țări... Un simulacru este o ficțiune în acțiune și de douăzeci și cinci de ani o întreagă generație conlucra la întreținerea unei ficțiuni. Dar mai grav era că împotriva minciunilor impuse din afară, Vilmontul se străduia să-și mențină coeziunea, sufletul său, aplecîndu-se tot mai mult asupra propriului trecut. Rezulta de aici că opunea propria sa ficțiune ficțiunii pe care se sprijinea o țară întreagă, și că acest lucru trebuia fatalmente să se termine rău.

Care adult are curajul să-și recunoască lașitatea? Trecutul, oricare ar fi el, este întotdeauna plin de minciuni asasine. Cine are memoria atît de trufașă pentru a îndrăzni să-și spună asemenea lucruri amare? Nu mai este

sigur că speranța ar fi contrariul disperării : *speranța*, așa cum era ea înțeleasă în anii '30 și care a făcut să se omoare între ei atîția oameni perfect disperați, atîția oameni mîndri... Dar iată că astăzi tragedia se reduce la cîțiva fii ridicați împotriva părinților prin intermediul societății. Tristețe sau ironie a sorții ? Generațiile au dramele pe care le merită. Destinul noutății este mediocritatea. Dar ssst ! nimeni nu știe acest lucru și fiecare generație are excelente rațiuni pentru a o copleși pe cealaltă cu anatemele sale. La Vilmont, ca pretutindeni ; în seara aceasta, ca și ieri sau ca și mîine.

Și o dată în plus în seara aceasta părinții și fiii se află aici față în față, uitîndu-se unii la alții ca și cum nu s-ar cunoaște. Ca și cum nu s-ar fi întîlnit niciodată. Nu e nici măcar ură : doar neînțelegere... Și niciodată la *Riche* adulții n-au fost atît de cuprinși de veselie. Să rîdă, trebuie să rîdă... Sărbătoarea este întotdeauna furnizoare de măști. Vinuri din Portugalia, alcooluri din Scoția, tutunuri din Olanda sau din Virginia : tot atîtea imagini de soare, de ceață, de călătorii ce se învîrt strălucitoare în fiecare cap. Gusturile, parfumurile străine sînt comodităților visului... Și la mese, în pahare, există un fel de beție ușoară care le arată acestor mari nătîngi hirsuți cum trebuie să trăiască...

Să trăiască, da, să trăiască, la patruzeci, la cincizeci, la șaizeci de ani, în fața tinereții palide, care observă și se strînge în ea, ca și cum i-ar fi deodată frig sau teamă că se va simți, la rîndul ei, pietrificată... Ce vede ea acum, ce descoperă, cine-i mărește ochii pînă la dimensiunea stepelor ? De unde vine această sălbăticie crudă, înspăimîntată ? De unde vin luminile roșcate ce se adîncesc în priviri pînă cînd devin albastru-închis, azur care trece din-

tr-o dată în verde-închis, asemeni vînturilor care brăzdează ierburile scurte și galbene, curbîndu-le de la un capăt la altul al orizontului, și aprinzînd sub soarele mort toate incendiile lumii... La urma urmelor, de unde vine imposibilul ?

— Mi-e rușine.

Sprijinindu-se în continuare în coate de tejgheaua barului, Henri Barrault își ține paharul cu amîndouă mîinile la înălțimea ochilor. Repetă : „Mi-e rușine", încet, pentru el, și aceste sunete abia formulate se aseamănă cu un geamăt sau un sughiț, repede înăbușite, acoperite, pierdute în larma generală.

François Sondaz își fixează și el paharul. Apoi spune :

— E prea devreme sau prea tîrziu.

Unul după altul, în ordine, cei zece băieți și fete părăsesc localul. N-au scos o vorbă, n-au făcut un gest. Pur și simplu au venit, apoi au plecat. Ușa pivotantă se mai învîrte încă.

— Intolerabil !

— Ce lecție le-am dat !

— Bandiții !

— Ca și cum am fi fost niște animale bizare !

Cîteva strigăte de mînie sau de satisfacție dictate de o teamă îndelung ținută în frîu și apoi tăcerea, nimic altceva decît tăcerea... Totul a rămas încremenit, totul a tăcut. Pe mese, pahare goale, coji de alune, hîrtii mototolite, scrumiere pline de chibrituri arse, scrum, chiștoace strivite. Sub lumina verde, chipurile plutesc cenușii, numeroase, de nerecunoscut. Bate ora opt. E timpul de plecare, dacă vor să fie gata pentru bal. Se aud mici strigăte de uimire : „Cum, a și sosit ora plecării ?"... Severi, rigizi, chelnerii dirijați de René merg de la o masă la alta, cu privirea indiferentă, cu cîrpa sub

braț, curățind mesele, dînd rest. Toată lumea se ridică. Bărbații își îndreaptă hainele, ajută femeile să îmbrace mantourile largi de stofă sau de blană. Se salută unii pe alții în fața ușii pivotante, se întreabă cum o fi vremea afară — va ninge, nu va ninge — și cu un aer complice, de o falsă jovialitate, își dau întîlnire pentru aceeași seară.

În noaptea aceasta e bal.

O VĂDUVĂ FĂRĂ ASTÎMPĂR... Expresia are aerul unui aforism, dar se potrivește. Doamna Testanière este văduva fostului președinte al tribunalului. Se spune că s-ar fi căsătorit cu el tîrziu, după ce mai întîi îi fusese metresă. Din această epocă nesigură, care dă frîu liber visurilor solitare ale adolescenților din Vilmont, păstrase vioiciunea din priviri și un fel foarte deosebit de a învîrti în jurul degetelor boante și scurte un colier greu de chihlimbar. Te aștepți tot timpul s-o vezi fumînd dintr-un țigaret lung, la modă prin 1930. Poate că mai are încă o fotografie de atunci, în care făcea pe fata emancipată, purtînd părul tăiat scurt și colierul lung pe piept. Astăzi a îmbătrînit, părul i-a devenit ușor ; își păstrează însă mersul un pic sacadat pe care-l aveau altădată dansatoarele de charleston. E ciudat cum, în ciuda vîrstei și a uzurii, oamenii continuă toată viața să fie asemenea epocii cînd au avut douăzeci de ani ! Îți vine să crezi că au murit pentru viață chiar în seara cînd și-au sărbătorit a douăzecea aniversare...

Moartă pentru viață : ar fi nostim să vezi că i se spune o asemenea necuviință doamnei Testanière. Colierul i s-ar învîrti ceva mai repede în jurul degetelor, pete de roșeață i-ar apărea pe gît, i s-ar întinde pe obraji. Acoperindu-și gîtul cu mîna dreaptă, ar spune :

„Ce rău sînteți! Vedeți, mă obligați să-mi ascund eșarfa de Veneră...“ Pe urmă ar izbucni în rîs: „Nu, nu, să nu confundați! Așa le spun eu petelor mele de roșeață, nu au nimic veneric...“ Apoi ar tăcea, ar deveni serioasă, privirea i-ar dispărea îndărătul genelor lungi și cu o voce lipsită de vlagă ar întreba dacă, într-adevăr, crezi în ceea ce ai afirmat mai înainte... „Am eu aerul unei moarte? Spuneți-mi...“ S-ar ridica, ar schița un vechi pas de dans, de charleston, bineînțeles, pieptul i s-ar mișca sub corsajul strîns, colierul ar începe să sară, în salonul ei ar fi o nebunie, nebunia aceea foarte dulce și foarte ridicolă, ar trece astfel prin fața vizitatorului, respirînd un pic sacadat, fremătînd, din ce în ce mai roșie, spunînd: „Am eu aerul unei moarte? Spuneți-mi...“ Și deodată s-ar vedea în oglinda care se află deasupra șemineului, s-ar privi, apoi, scoțînd un lung suspin, ar reveni să se așeze, mai greoaie ca oricînd, cu privirea goală, cu părul desfăcut, foarte palidă... Îi va trebui timp ca să-și recapete suflul. De jur împrejurul ei ar fi liniște și în această încăpere, unde o femeie care îmbătrînește își revine în puteri, ar rămîne un fel de amintire a vremurilor fericite — pînă în clipa cînd, redevenită stăpînă pe sine, ar spune suspinînd: „În fond poate că aveți dreptate...“

Poți fi convins că privirea îi va dezminți spusele. Într-un oraș unde nimic nu este adevărat din ce se spune și din ce se face, doamna Testanière trece drept foarte iscusită în arta prefăcătoriei, unde nu-și recunoaște decît o singură rivală, pe Marie-Laure, notăreasa, pe care, cu foarte multă abilitate, o face să treacă drept prietenă privilegiată. Căci urile sale se

disimulează întotdeauna îndărătul celor mai perfecte zîmbete. Este o persoană de temut. Din această cauză e căutată, cultivată, stimată. Şi, culmea, nimeni nu-i poate reproşa ceva în ceea ce priveşte conduita. E ca şi cum ai spune că, neţinînd de nimic, puterea pe care o exercită asupra Vilmontului este inatacabilă. O dată pe an această putere se traduce printr-un bal, cel al Corpului medical, în a cărui organizare pune mult zel, astfel că, de cînd se ocupă de el, succesele se ţin lanţ. Aceste triumfuri personale se adaugă motivelor pentru care este detestată. Dar, oare, a mărturisit ea vreodată că în această detestare generală găseşte plăceri muşcătoare ? În tot cazul, ar trebui să cauţi mult pentru a întîlni o femeie atît de fericită.

Acum se află în salonul ei, aşezată în berjera albastră. E îmbrăcată cu o fustă şi un corsaj ruginiu. „În culorile toamnei...", a spus Marie-Laure intrînd. Între albastrul pernelor şi nuanţele roşcate ale stofei sau ale mătăsii există un fel de acord subtil : o armonie de culori, un rafinament deosebit...

Ajutată de Marie-Laure, controlează nişte cifre : atîtea lăzi de şampanie, de whisky, de suc de fructe, obţinute cu remiză, atîtea sticle vîndute la preţ ferm, atîtea beneficii... Ah, ce frumoase sînt afacerile sub firma caritătii... Socotesc, se minunează de rezultate : şi dacă ne-am lansa în negoţ, în industrie, în... Rîd, se văd învîrtind milioane, semnînd cecuri, poliţe, sărind dintr-un avion într-altul. Aruncă cifre, fac gesturi, se simt un pic exaltate. Nimic mai firesc. În seara asta e balul lor, pentru ele amîndouă... În seara asta, graţie lor, Vilmontul va dansa, Vilmontul va rîde, Vilmontul se va amuza. „Dar decoraţia sălii ? Crezi că..." — „Şi

orchestra ?“ În ultima clipă se prefac că sînt neliniștite, pentru plăcere, pentru joc.

Doamna Testanière o apucă de braț pe Marie-Laure. Chipul îi devine dintr-o dată grav : după vremea frumoasă, nori...

— Mă întreb dacă nu-i pentru ultima dată cînd mă ocup de acest bal.

— Dumneata ?

Marie-Laure e copleșită de surpriză. O să aibă în curînd drum liber ? O să poată, în sfîrșit, să domnească singură peste Vilmont ? Să fie regina Vilmontului... Dar trebuie să se prefacă, să afecteze uimirea, să-și înăbușe emoția :

— Ești cumva bolnavă ? Nu ți-am fost destul de devotată ? Ce nemulțumire subită...

Doamna Testanière face semn cu mîna că nu, apoi își duce degetele la gît, protejîndu-l, acoperindu-l : un gest familiar, pentru a ascunde acele prime pete de roșeață ce trădează o tulburare profundă, o agitație interioară :

— Știi dumneata că de Crăciun o familie nevoiașă n-a ezitat să mă dea pe ușă afară, cu pachet cu tot ? Bărbatul nu era acasă. Copiii erau strînși într-un colț al încăperii, cînd femeia s-a dezlănțuit.

— Și dumneata n-ai spus nimic ?

— Mă cunoști, mă îmbrăcasem cu un palton vechi, ca să nu bat la ochi și am ajuns acolo cu o privire plină de umilință. Ei bine, abia terminasem micul discurs de rigoare, cînd femeia, poți să mă crezi sau nu, a început să strige la mine cu o voce ascuțită că nu are ce face cu pachetul meu, cu dulciurile și bunătățile mele, că nu are nevoie de bunătate, că nu mai poate ea de bunătatea altora, că bunătatea este la fel ca mila, că te folosești de ea ca să-ți faci o

plăcere, dar că pînă la urmă duce la același rezultat : strepezește dinții și toacă nervii celor săraci, da, exact așa, le strepezește dinții din cauza dulciurilor și le toacă nervii cu vorbe frumoase...

— Și de ce n-ai spus nimic ?

— ...Iar eu nu știam ce să mai fac. Nu mă așteptam la o asemenea primire. De obicei, totul merge bine. Atunci am început să dau îndărăt spre ușă, pachetul rămăsese pe masa din bucătărie, o, o bucătărie care slujea în același timp și de cameră, de mai multe camere chiar, mi-era rușine de paltonul meu, de mănușile mele, cu toate că erau vechi și uzate, de parfumul meu și de tot luxul pe care-l reprezentam și care părea să ofenseze acea atmosferă murdară, plină de abur de leșie, de rufe întinse deasupra sobei de gătit, de tristețe și mizerie... Aș fi vrut s-o auzi pe sărmana femeie cînd a strigat că bunătatea sau caritatea sînt bune doar să strepezească dinții și să toace nervii celor săraci. Era teribil. Insuportabil. Înnebunită, bolnavă de rușine, m-am repezit pe scară, o scară care se clătina, șubredă, năclăită, și aproape că ajunsesem la parter, urmărită de blestemele femeii, cînd pachetul, pachetul meu, mi s-a spart la picioare, aruncat de la etajul al doilea. S-a desfăcut, portocalele au luat-o într-o parte, biscuiții într-alta, o cutie s-a dus de-a dura pînă în fundul culoarului. Ce tapaj ! Lumea a început să apară deasupra balustradelor, la diferite paliere, ce este, ce s-a întîmplat, și mai cu întrebări, mai cu răspunsuri, murmurul a crescut, a devenit general... Dacă ai ști ce frică mi-a fost ! Frică pentru palton, pentru mănuși, pentru mine ; frică în fața acestei uri...

Berjeră adîncă, perne moi : catifea... Culori albastre, de la albastrul-închis la albastrul cu reflexe cenușii, și printre ele, pentru a le da strălucire, catifele, toate soiurile de catifele, uni, reiată, cu imprimeuri, suple, cu jocuri de ape, suprapunîndu-se, năruindu-se, înviorînd, dînd mai multă strălucire catifelei de Genova ce acoperă berjera și fotoliile, în timp ce în șemineu, spre care doamna Testanière își întinde acum mîinile îngrijite, pîlpîie flăcări roșcate, sălbatice, flăcări ce delimitează salonul, împlinesc bucuria de a trăi și alungă umbrele monstruoase ale nopții în colțurile cele mai îndepărtate.

Și dacă minți se ! Și dacă montase toată această comedie, bucată cu bucată... O tactică veche : să propovăduiești minciuna pentru a cunoaște adevărul... Parcă poți să știi adevărul cînd e vorba de ea ? La vîrsta ei îți place să-ți compari puterea cu ambițiile celor din jur. Ce anume să spună ca să nu se întoarcă împotriva ei ? S-o compătimească ? Dar sufletele mîndre nu se tem de nimic mai mult ca de compasiune. Și dacă izbucnind în rîs la cine știe ce cuvînt blînd ar ajunge să-i spună : „Mă crezi cumva atît de naivă încît să merg singură să împart pachete ?“ Și, totuși, povestea o arăta a fi singură. Să fi comis asemenea prostie ? De obicei mergi împreună cu altcineva. Tocmai pentru a evita atari neplăceri. S-o blameze ? Trebuie oare s-o blameze pentru această escapadă solitară și, indirect, să se apere atacînd ?

Se țin de mîini ca două prietene, ca două surori. S-au iubit oare vreodată atît de mult ? În privirea lor există multă tandrețe.

— Trebuie să te cert, spuse cu afecțiune Marie-Laure.

Doamna Testanière se desprinde, se ridică, începe să se joace cu colierul lung de pe piept, se plimbă de colo pînă colo spunînd : „Crezi ? Dumneata crezi asta ?“ Ţopăie uşor ca în bunele şi bătrînele vremuri ale charlestonului, boabele de chihlimbar ale colierului se izbesc unele de altele cu un zgomot slab. Spune din nou : „Crezi ? Dumneata crezi asta ?“, aruncă un buştean pe foc şi, ca să nu-şi mărturisească înfrîngerea, spune, dintr-o dată veselă, voioasă :

— Vino să-mi vezi sera.

Acţionate de un mecanism, perdelele care acoperă peretele din fund alunecă tăcut, se dau la o parte şi să nu-ţi vină să crezi ! Culori verzi — verde-pal, verde-migdală, verde-smarald, verde-imperial — toate nuanţele de verde, deschise, pastelate, pale, întunecate, acide, violente, împestriţate cu alb, cu galben, altele brăzdate de vinişoare roşii, violete, înviorate de lumini ascunse, se amestecă unele cu altele, încîlcite, abundente, excesive, devenind un fel de tremur colorat...

— Dar e ceva nou şi mie nu mi-ai spus nimic !

Marie-Laure se apropie, intră în sera care ocupă în întregime vechea terasă. În spatele ei, geamuri glisante care se închid. Văzut de aici, salonul pare depărtat, ciudat, pierdut în penumbră, o penumbră de culoarea vinului, în afara punctului roşu al căminului şi cel al sferei rotunde şi galbene a lămpii... Simte cum deodată se face cald. O căldură umedă, jilavă, ce picură din frunze, asudă din frunzele de ferigi ; o căldură grea, devenită şi mai grea, mai sufocantă încă, din cauza luminii verzui, aproape lichidă, ce vine din mai multe locuri şi scaldă sera, făcînd-o şi mai mult să se strîngă asupra ei însăşi.

Impresie de plutire într-un spațiu închis... Senzație de ireal, de fantastic, confirmată de mîngîierea ca un junghi, obsedantă, neîncetată, pe picioare, pe brațe, pe obraji, pe gît, a frunzelor lungi, a tulpinelor fragile, care se îndoaie, se leagănă, foșnesc, se îndreaptă la loc, trăind o viață deosebită, independentă, apăsătoare. Și, în mijlocul ei, doamna Testanière, suverană, mergînd de la un ghiveci la altul, cu plăcerea de a descoperi o plantă pierdută în toată această luxurianță, întorcîndu-se gata să-și piardă echilibrul ! „Privește", și numind în trecere ferigile, liliaceele, palmierii, plantele sarmentoase și alte plante, în afară de cazul cînd nu lasă frunzele să murmure singure, toate frunzele, cele pufoase, înaripate, lanceolate, striate, sfîșiate, răsucite, palmate... În cazul ferigilor, în loc de „frunză" preferă numele științific, prețioasă, încîntată de sine, apucînd o frunză de ferigă cu vîrful degetelor, trăgînd-o spre ea. „vezi, vezi..."

Iat-o acum în fundul serei, în fața peretelui de sticlă. Datorită sistemului ingenios de încălzire instalat în lungul peretelui, nu există nici cea mai mică condensare, cea mai vagă abureală, în ciuda umidității calde care domnește în seră și a frigului pătrunzător de afară.

Începe să ningă. Primii fulgi. Cei care se topesc deîndată. Cei pe care îi privești cum coboară și-ți spui că visezi. Cei care pregătesc spiritul pentru uimitoarea irealitate a marilor dimineți nemișcate. Și în fața lor, sub cerul acesta jos, apăsător, violaceu, se întind acoperișurile din Vilmont : un foșnet de acoperișuri, făcut din decroșări, din unghiuri vii, din pante diferite, care coboară la vale, se întîlnesc, își reiau cursa, frîngîndu-se de o terasă, înălțîn-

du-se pînă la o lucarnă, învîrtindu-se în jurul unei giruete, într-o mișcare nesfîrșită de țigle, olane, corniere, potrivite toate după o metodă mai veche... La capătul perspectivei cele două prietene pot zări clopotnița catedralei, apoi o parte a domului, mase întunecate, inerte, care se detașează pe un cer scrîșnind de zăpadă.

— O, draga mea, dar e uimitor cît de bine ai pus în evidență perspectiva acestei terase, spune Marie-Laure. Tot orașul e la picioarele dumitale !

— E foarte drăguț din partea dumitale...

— Ca să nu mai vorbim de plantele din jurul nostru !

Acoperișurile strălucesc, par să devină fosforescente. Marie-Laure spune că scînteiază, la fel cum scînteiază marea într-o noapte de vară... Doamna Testanière arată cu vîrful degetului o pantă, indică o streașină, semnalează o terasă, adăugînd de fiecare dată un nume : unul, apoi un altul, și încă un altul, tot Vilmontul (sau aproape), jos, „la picioarele mele, da, draga mea, la picioarele mele...", apoi întorcîndu-se către Marie-Laure, o întreabă :

— Ai citit *Diavolul șchiop ?*

Vocea ei e dintr-o dată aspră, pătimașă chiar ; o voce guturală, profundă, încărcată cu sonorități calde, cu dulci inflexiuni ; o voce de îndrăgostită, ai fi gata să spui... *Diavolul șchiop ?* Da, romanul acela de... A uitat numele autorului, da, cum să nu, îl știu, cel care a scris *Gil Blas*... E stupid, dar are un lapsus. Îi vine să-și dea palme... E povestea unui student care poate să intre în casele oamenilor prin acoperișuri, reușind astfel să le surprindă viața, tainele lor... Lesage ! Așa e, Lesage, ăsta e numele autorului... Marie-Laure dă din cap. Acum își amintește și ea. Da, a citit romanul într-o ediție

prescurtată. Oare nu în paginile lui se află un episod cu un bătrîn cămătar care, înainte de a-și începe ziua, ține cu tot dinadinsul să asiste la liturghie și care, după ce a ascultat o predică teribilă împotriva cămătăriei, își reia cu cugetul împăcat activitățile sale păcătoase? Doamna Testanière spune: „da, da", din cap, din ochi, din buze. Îi place să vorbească despre acest roman, aici, în fața acestor acoperișuri... Un vis? Poftim? Un vis despre putere, despre orgoliu? A, nu, nu-i atît de proastă: pur și simplu curiozitate. Să audă, să vadă, să surprindă... De pildă, chiar în clipa asta, acolo, sub acoperișul acela, unde arăt eu cu degetul, să știi ce se întîmplă, ce se spune, ce se face... Marie-Laure zîmbește și spune că ceea ce se întîmplă acolo se întîmplă oriunde: același lucru, în același fel, de te apucă disperarea.

Marie-Laure își pune amîndouă mîinile pe antebrațul doamnei Testanière. Fața ei e plină de încordare:

— Omul se ascunde, spune ea, pentru a ascunde că nu are secrete. Și se ascunde, rușinat, crezînd că vecinul său este acela care are secrete. Și așa mai departe... N-ai decît s-o întrebi pe domnișoara Audinet să vezi ce gîndește ea în această privință!

— Domnișoara Audinet? De ce tocmai ea?

— Pentru că ea trebuie să cunoască toate aceste faimoase secrete.

Rîde cu amărăciune, dînd ușor din cap, cu un aer compătimitor.

— Ei bine, draga mea, eu, spune doamna Testanière, eu nu sînt ca dumneata. Deși sînt în vîrstă, deși sînt văduvă, mă interesează tot, mă pasionează tot și sînt foarte fericită pentru că astă-seară e bal!

O ia pe Marie-Laure de braț, o conduce în salon și, în timp ce geamurile se închid ușor în urma lor, îi spune :

— Dar nu te-am întrebat ce mai face bărbatul dumitale. Cu socotelile noastre, cu grădina de iarnă, aproape că uitasem...

Marie-Laure îi răspunde :

— O să-l vezi deseară, la bal. Dar trebuie să mă grăbesc.

— Ai dreptate, timpul trece.

— N-AI SA GHICEȘTI NICIODATĂ ce mi-a făcut Léontine...

Dacă sînt numai ei, folosesc în zeflemea numele mic, cînd se referă la doamna Testanière. Henri dă din cap. Nu, el se lasă păgubaș. A spus asta cu o bunătate prefăcută, aproape candid. Marie-Laure se preface că se supără. Își strînge buzele cu severitate, din care cauză gropițele din obraji i se adîncesc, dîndu-i un aer glumeț, apoi îi spune soțului că nu e serios, că nu va fi niciodată, că acum nu-i nici cazul, nici locul (arată înspre masa pusă și înspre mîncarea de pe masă) să se lase, cum spune el, „păgubaș", și că, oricum, ea ar vrea mult să știe despre ce „păgubaș" e vorba în sinea lui — Henri înțelege : „Care păgubaș a vorbit în sinea lui..." în timp ce ea adaugă brusc : „Un circ ! Léontine mi-a făcut unul din circurile ei obișnuite..."

A face un circ în Vilmont este egal cu a te da în spectacol, a-ți deschide inima și, plecînd, să te expui clevetirilor. Spectacol grav, sîngeros chiar, care se termină cel mai adesea printr-un sacrificiu... A face un circ înseamnă s-o vezi pe Léontine Testanière povestind cu de-amănuntul întîmplarea ei nefericită de la Crăciun sau exprimîndu-și dorința de a se retrage din viața mondenă, sau chiar aprinzîndu-se și vorbind de acoperișurile din Vilmont... A face un circ

înseamnă să-ți expui renumele clevetirilor, ironiei, trăncănelilor, riscînd să vezi cum ceea ce este mai bun în tine este tîrît în stradă, în saloane, în arenă, într-un mare spectacol de gladiatori sau de animale sălbatice. Roma trăiește, Roma va trăi... La începutul secolului al VIII-lea, Beda Venerabilul susține că Roma va dura tot atît de mult ca și Coliseul și că lumea va pieri odată cu Roma. Care vilmontez cunoaște profeția călugărului englez ? Care din ei se minunează că, în ciuda veacurilor, Coliseul este pe trei sferturi în picioare ? Fără îndoială că nici unul și, cu toate acestea, fiecare presimte sau ghicește numai spunînd : „a face un circ", că la originea jocurilor s-au aflat sacrificii umane ; fapt care explică de ce spectacolul — fie el cel mai nevinovat — are întotdeauna un gust de sînge...

— Și fiindcă veni vorba de acoperișurile din Vilmont, reia Marie-Laure, știi ce mărturisire mi-a făcut ? Că i-ar plăcea să le dea la o parte...

— Ca studentul din *Diavolul șchiop ?*

— A, ești la curent ?

Marie-Laure e atîtată și vorbește din ce în ce mai repede :

— Da, așa e, Léontine ar vrea să le poată da la o parte pentru a cunoaște adevăratele sentimente ale locuitorilor. Ciudat, nu ?

— Ceea ce este ciudat, spune Henri, e că poate să-i treacă așa ceva prin minte, știind prea bine că la Vilmont nimeni nu are secrete.

— Chiar așa, mi-a spus că-i bănuiește pe vilmontezi că mint atît de bine încît adevăratele lor secrete rămîn ascunse.

— Dă-mi voie să te întreb, atunci, Marie-Laure : crezi tu că există un secret în ceea ce ți-a încredințat Léontine în seara asta sau doar o falsă confidență ?

Laţul s-a strîns. În chip nemilos. Poţi să deosebeşti vreodată adevărul de minciună ? Şi, în fond, care din ele două a făcut un circ, Léontine sau Marie-Laure ? Naivitatea este de neiertat.

Acum între ei există un fel de scrîşniri de săbii care se încrucişează. Aşezaţi unul în faţa celuilalt, sînt despărţiţi de scînteierea cristalelor, sclipiri furişe, şi de strălucirea argintăriei, tăişuri scurte, ascuţite. Singura îndulcire : apele schimbătoare ale vinului de Bordeaux care dansează în pahare...

Aşa sînt toate serile : fără urmă de tandreţe sau generozitate. Ceva mai tîrziu, cînd cinează, aceste două fiinţe nu-şi vorbesc şi nu tac. Murmurele indiferenţei... Se observă, se spionează. Îşi amintesc măcar că s-au privit ? Străini unul faţă de celălalt pînă şi în complicităţile lor cele mai smintite, o duc înainte, imagine perfectă a unui cuplu imperfect, ştiind în adîncul fiinţei lor că nu mai au nimic de sperat. Lui Henri îi place să spună că mariajul este acordul dintre două solitudini. „Cît despre acord...", adaugă Marie-Laure.

De cînd o cunoaşte, ea are acelaşi păr blond, aceleaşi bucle mari, acelaşi aer semeţ care îi place atît. În seara asta şi-a pus o rochie de mătase uşoară verde-smarald, o culoare ce se potriveşte bine cu tenul ei de blondă şi, reflectîndu-se plăcut pe pielea lăptoasă, scoate în evidenţă venele albastre de la încheietura braţului. Drept unică bijuterie, poartă la gît un şirag de perle şi el poate admira armonia subtilă dintre nuanţa mai aspră a rochiei şi aceea mai dulce a pielii şi a perlelor, rînd pe rînd trandafirii, verzi şi albe. Infinite sclipiri...

Piele lăptoasă, piele fragilă, în lumina pură a unui Vermeer sau în petele de culoare in-

comparabile ale unui Rembrandt, și zvîcnirea de la scobitura gîtului, unde îi place atît de mult să-și pună buzele și să simtă pulsația sîngelui, să bea viața direct din viață — „vampirul meu", spune ea, și zîmbetul lui e atunci copilăros și crud totodată... Lucruri care nu înseamnă nimic, sau înseamnă istoria unui cuplu, secretele sale, limbajul său, ceea ce-i deosebește... Distractiv, nu? Ca și această tăcere dintre ei, la fel de intensă ca scînteierea cristalelor.

Henri tocmai a interpus paharul între el și candelabrul cu ciucuri. Cu mîna întinsă, cu privirea pierdută, și departe, foarte departe în fața lui, în vîrful unei mîini pe care nu o cunoaște, un pahar lucrat cu finețe — ah! cristalele astea de Boemia care reținprizoniere ultimele lumini, amintiri de fast, de sărbători, de baluri...

— Grozav vin, spune el.

Clipește din ochi, cunoscător, ironic, prefăcîndu-se că se joacă și Marie-Laure devine dintr-o dată încordată, așteptînd, atentă... E în așteptare, într-o continuă așteptare, într-adevăr, fără să știe de ce. Un atavism destul de vechi, fără îndoială, venit din noaptea vremurilor și pe care nici o eliberare nu reușește să-l distrugă. Marie-Laure emancipata, Marie-Laure iubăreața, cum i se spune în Vilmont, rămîne în așteptarea a ceea ce avea să-i spună soțul ei. „Fericirea...", murmură ea ca un ecou. Dar degetele pe care și le pune imediat pe buze îi dezmint îndrăzneala. Dă din cap cu aerul c-ar vrea să explice că nu era decît un cuvînt, nimic altceva decît un cuvînt pronunțat la întîmplare, nici măcar o intenție, și încă și mai puțin o idee. El înalță din umeri :

— Fericirea e bună pentru cei mediocri.

El detestă cuvîntul acesta, fericire, care, asemenea unei plante parazite, crește oriunde l-ai arunca și împodobește locul. Rădăcinile ei sînt pline de viață. Știu să descopere crăpătura cea mai însemnată, să se afunde în cea mai mică dintre scobituri, să se întindă, să se înmulțească și să se dezvolte pînă ce ruinează totul. Fericirea ? Ceva care începe ca o făgăduință și se termină printr-o catastrofă. Între timp nimic nu s-a întîmplat, în afară de faptul că numești fericire această jalnică stare de inconștiență ce anihilează voința, slăbește cugetul și te face să consideri bucuria drept o periculoasă căutare mistică. Într-o zi, cînd cineva îi amintise o maximă a lui Saint-Just, cum că fericirea era o idee nouă în Europa, el replicase : „Da, dar Europa nu și-a revenit încă de pe urma ei".

Fără s-o privească, a izbucnit într-unul din rîsetele lui tăcute de care ea se teme atîta. Uneori, Henri o înfricoșează. Există cîteodată în el o tensiune, o voință sălbatică semănînd cu o nebunie ținută în frîu. Și dacă ar deveni dintr-o dată nebun ? Doamne, că proastă mai e ! Se apleacă asupra farfuriei. „Un copil, credeți-mă ce vă spun. Soțul meu spune că sînt un copil. Și are dreptate. El are întotdeauna dreptate." Frazele acestea, aruncate la un ceai, între două pișcoturi, au cu atît mai puțin importanță cu cît atunci cînd le spune ea își dă capul pe spate, semeață fermecînd, fermecătoare... Și totuși, pe cine vrea să convingă ? Pe cine caută să amăgească ? Faptul că vrea să pară o copilă n-o împiedică deloc să fie impură. Nu scapă nici tăgadelor, nici calomniilor sale. A învățat că supunerea, și ce supunere ! se menține pînă și în desfrîul cel mai abject. Cu Henri, atît de capricios în dorințele sale, atît de extravagant în posesiunile sale, cu amanții săi a mers

pînă la limita extremă a posibilului, și-a pierdut nopți întregi în această clipă fabuloasă care face ca lumea să dispară, și pentru ce? A revenit de acolo distrusă, dezgustată — îmbătrînită pentru totdeauna... Vai ei, care și-a posedat dorința! Abuzînd de prea multe libertăți, a ajuns o femeie supusă.

Știe acum că dezordinile cele mai grave, voite, dorite, reclamate în numele libertății, duc cu mult mai sigur la o aservire absolută decît supunerea cea mai oarbă față de lege și că, printr-o ultimă ironie, această aservire ține mai puțin de instinctele dezlănțuite decît de legi și de constrîngerile mentale pe care încălcarea le-a întărit prin însuși faptul că era o încălcare. Dealtfel, la ce bun să lupți? Nu te poți sustrage logicii cuvintelor din Vilmont, și vorbind de dezordini, implicit te referi la o ordine... Se prea poate ca erotismul, care cîștigă puțin cîte puțin teren și nu este altceva decît o căutare exacerbată a fericirii, a acestei fericiri imposibile, să fie ultima iluzie... Nu, ea nu este o copilă; sau cel puțin nu mai este și nu mai poate să fie: maturitatea începe acolo unde se oprește iluzia. Face pe copila, dar jocul e hărăzit altora. În ceea ce-o privește, nu mai are nimic de sperat. Atît doar că n-a reușit să vadă bine dacă disperarea este anotimpul speranței sau, mai precis, dacă speranța are un contrariu. Își spune că e posibil ca, pierzînd speranța, viața să curgă în gol, întreținută doar de zilele care trec... De ce ar continua să-și ascundă că totul este minciună, de vreme ce a preferat să-și multiplice experiențele după tiparul uneia singure? E ceea ce bine spun cuvintele din Vilmont care se degradează trecînd de la singular la plural, asemenea libertăților care sfîrșesc prin a nega libertatea, dorințelor care

distrug dorința, plăcerilor care strică plăcerea...

Cîte sînt acelea care, după exemplul ei, au riscat imposibilul ? Vilmontul le critică, Vilmontul le admiră. Nu le socoate pierdute ci, dimpotrivă, îndrăznețe. Aceste îndrăznețe sînt singurele care știu că au pierdut. Dar cum să admită acest lucru ? Erotismul venit la timp, va fi singura justificare a eșecurilor lor. Goana înainte, mereu, mereu, pentru că nimeni nu greșește niciodată, niciodată... Și autoderiziunea, rîsul de propriile slăbiciuni trecătoare și, prin rîs, fortificarea în vederea unor noi experiențe, a unor noi eșecuri, pînă ce din străfundurile amărăciunii țîșnește un nou rîs, acid, hotărîtor, teribil, redînd un pic de putere... Să nu dea înapoi, să nu șovăie, ci să facă față : căci diavolul este ultimul dascăl în materie de tărie. Vilmontul cel liberal a înțeles că îndrăznelile lor sînt o formă a curajului — poate ultima... După care n-ar mai fi nimic, dar nimic, dacă n-ar exista acea necunoscută politică și spirituală.

Ah ! cît de greu este s-o porți, și cum mai apasă umerii, această magnifică insolență, asemenea unei purpure derizorii ! Și pentru ce domnie ? Da, pentru ce fel de regat, toată această deghizare solemnă ? Cînd își vorbește sieși, își spune întotdeauna : „fetița mea...“ E limpede, nu ? Și chiar în acest fel, în această manie a ei de a spune : „E limpede, nu ?“, în această afirmație imediat anulată, negată, cîte lucruri nu se pot descoperi, dar pe care ea nu vrea să le mai descopere. Prea tîrziu, e prea tîrziu. Ea — adică adevărata Marie-Laure — se află acum în fața ei, de cealaltă parte a mesei, în privirea acestui om, soțul ei, care pentru moment se amuză, jucîndu-se cu vinul din pahar, legănîndu-l încet, cînd la dreapta, cînd la stînga, ațintindu-și privirea nu numai la scînteierea

ce brăzdează suprafața lichidului, ci și la urmele umede, la dunga translucidă și siropoasă lăsată de vin pe peretele de cristal atunci cînd se retrage. Jocuri subtile, în care ochiul gustă, simte, pipăie, prin însuși faptul că vede ; jocuri subtile și zadarnice, și o întreagă civilizație se anulează în propriul său triumf. Să nu miște, să-l privească pe Henri, să aștepte...

Atitudinea ei a devenit batjocoritoare : cotul de pe masă, bărbia din mîna stîngă, degetele strînse în fața gurii îi ascund oarecum figura amuzată, dar privirea nu i-o dezminte deloc. Cu dreapta se joacă cu cuțitul de fructe. Se amuză urmărind jocul de lumini pe lama așezată orizontal, apoi o înclină și lumina tremură, lac înghețat, lacrimă, se sfarmă în bucăți, se pulverizează, pentru ca apoi să se formeze la loc, după gradul de înclinare al lamei...

În fiecare seară, la aceeași oră, unul în fața celuilalt, unul opus celuilalt, își pun în comun propriile minciuni, propriile înșelătorii, mascați, clovni vrednici de milă dintr-o comedie nemiloasă și, cu toate că tac, nu încetează să-și vorbească.

A vorbi pentru a nu spune nimic, sau arta conversației împinsă la punctul ei cel mai înalt, dincolo de care viața nu mai este decît tăcere de ascultat... Ca și gesturile lor zilnice : jocul cu lama unui cuțit pentru Marie-Laure, jocul cu vinul pentru Henri, sau lumea difractată, rînd pe rînd sfărîmată și recompusă în jocurile ei de lumini... Este același lucru : o realitate percepută prin ecoul ei, văzută prin imaginea ei. În fond, Narcis a murit pentru că s-a îndrăgostit de o imagine, de propria sa imagine... Un epitaf ? Lui Narcis, apele calme ale unei fîntîni... Rămîne de văzut doar dacă în albia unde, probabil, se leagănă acum nuferi delicați

și albi pe care lumina tuturor verilor îi face translucizi, apa păstrează încă în adîncurile ei verzi amintirea acestei frumuseți muritoare...

— Cînd mă întorceam de la Léontine, spune ea, l-am întîlnit pe domnul Gros. Știi, fostul farmacist... Ducea un pachet, m-am oprit, el fredona un cîntec, l-am salutat, el m-a privit cu uimire înainte de a exclama : „Doamnă, cerul face ca drumurile noastre să se încrucișeze. Vin de la magazinul de lenjerie unde am făcut nebunii, da, doamnă, nebunii, și știți pentru cine ? Pentru dumneavoastră, doamnă, pentru dumneavoastră. În seara asta, doamnă, dacă o să-mi îngăduiți, o să dansăm împreună..." Și înainte ca eu să fi avut timp să-i răspund ceva, îmi și întorsese spatele...

Între ei există această siluetă nesigură, cu umbletul dezarticulat, un fel de gnom ce se îndepărtează în noaptea Vilmontului, prin zăpada proaspătă și care, grăbind pasul de-a lungul trotuarului străzii Marchande, trece prin fața magazinelor închise, cu vitrinele încă luminate, rînd pe rînd înghițit de umbră și redat luminii, într-o alternanță de apariții și dispariții care amplifică fantasticul scenei.

— Ce vîrstă are ?

— Cred că aproape optzeci.

Cine s-ar plînge că, pentru o singură dată, spectacolul ar fi pus sub semnul bătrîneții ? Asemenea iernii despre care pe nedrept se crede că este un anotimp mort, bătrînețea nu e deloc o scadență : ea nu are nici început, nici sfîrșit, ea este nemuritoare. Nu s-a născut Lao-Tzî cu păr alb, același păr cu care Verbul este reprezentat în Apocalipsă ? Grație bătrîneții, sărbătoarea ar putea deveni nemuritoare, ar scăpa în sfîrșit morții de care tinerețea este mereu lovită... Să schimbi viața sau să schimbi

moartea ? Din moarte decurge viața și nu invers ! Și pe urmă, ce fabulă încîntătoare ar face această alianță de o seară dintre frumusețe și bătrînețe...

— N-am să dansez cu domnul Gros.

A apăsat cu piciorul pe sonerie. Bona a intrat. De abia au auzit ușa deschizîndu-se, farfuriile alunecînd unele peste altele. De abia și-au dat seama de prezența servitoarei. E oare femeie această Marie ? Nu știu. Ei îi spun Marie, deși numele ei este Madeleine. Așa au hotărît ei între două cuvinte inutile, între două pahare. „Madeleine ?“, spusese Marie-Laure cu un aer dubitativ și, cum ei se înțeleg prin jumătăți de cuvinte, el auzise : „Pretențios pentru o femeie în casă“. Avea dreptate, el nu se vede dînd ordine unei femei răspunzînd la numele de Madeleine. Ar fi jenant. De ce nu Ghislaine ? Marie-Laure lăsase să-i scape, întrebătoare : „Marie ?“ Chestiunea era rezolvată. Pentru ei nu fusese decît o paranteză, repede deschisă, repede închisă. Găsindu-și locul și în același timp numele, Marie își înceta existența, pînă în ziua cînd era liberă. În mod paradoxal, absența ei îi obliga atunci să se gîndească la ea, să-și spună că era foarte utilă. În fond, se atașaseră de ea și poate că ar fi plîns dacă ei i-ar fi trecut prin gînd să-i părăsească. În amintirea lor, Marie-bona ar fi devenit Marie cea bună, prin opoziție cu cea nouă, și Henri ar fi găsit atunci un pretext ca să înceapă acest vers din Baudelaire : „Slujnica cea bună...“ — „...pe care erai geloasă...“, ar fi replicat Marie-Laure, în timp ce de la unul la altul ar fi trecut un fior de plăcere, un fior delicat.

— Ar trebui să i-l mărim.

Vor reuși ele, cuvintele sordide, să urîțească acest decor de cristal, de porțelan fin, de fructe

rare ? Banul, zeul ascuns... Să nu-i spui niciodată pe nume și să-i aduci neîncetat sacrificii : obișnuință pe care ei au deprins-o. De banii lor nu vorbesc decît oamenii sărmani, ei le cunosc prețul și greutatea. Aici totul devine abstract și pare să se purifice în aceeași măsură : nici urmă de bani sunători sau piese din acelea pe care le numeri făcîndu-le să alunece cu repeziciune între degetul mare și arătător, la fel ca la tîrg, după ce cumetrii au bătut palma, cînd bancnotele au ieșit din portofele soioase și jupuite și cînd pentru a completa suma e nevoie de această monedă de greutate legală — scînteieri de metal între degete roșii și boante — care se rostogolește pe masă și o îndoi cu mîna, rîzînd, bînd, în mijlocul strigătelor, al chemărilor și în fumul albastru și cenușiu al tutunurilor tari...

În fața lui Marie-Laure, Henri cîntărește o tonă. Nu mișcă. N-a înțeles, fără îndoială, care sînt cauzele adînci pentru care această discuție se învîrte acum în jurul banilor și devine apăsătoare, insuportabilă... Ce prostie să vorbești de bani într-o seară ca asta cînd totul ar trebui să tindă spre noaptea de dans și de muzică ! Momentele perfecte, starea de grație... Ca să se justifice, n-ar trebui oare să explice că Marie s-a întîlnit în mintea ei cu un vers de Baudelaire ? Dar ar avea acest lucru un sens ? N-ar fi mai bine să mărturisească că, gîndindu-se la plecarea (sau la moartea) Mariei, și-a amintit un vers și că lucrul acesta a mișcat-o atît de puternic încît, recunoscătoare, s-a gîndit la această mărire de salariu ? Totul se plătește, nu ? Dar, încă o dată, are acest lucru vreun sens ? Și pe urmă, de unde provine această emoție ? De la vers sau din propria ei ființă ? La urma urmelor, n-ar trebui să-și mărturisească

că ea s-a minunat de propria ei persoană, că versul acesta, venit pe neașteptate, i-a dat sentimentul propriei culturi, i-a dat siguranța, da, i-a dat siguranța că este bogată, frumoasă, iubită, și că această mărire, aruncată ca din întîmplare, nu venea decît să confirme superioritatea asupra acestei biete ființe? Singura libertate pe care o dă bogăția constă în umilirea celorlalți. Léontine aflase cîte ceva în această privință la Crăciun : ocările, scara năclăită, fuga însoțită de teamă, pachetul care se zdrobește și, asemenea unei bombe, explodează, iar pe culoar se răspîndesc cutii de conserve, pachete de fructe uscate sau de nuci, de portocale...

Doar mîinile lui Henri trăiesc : curăță o piersică... Afară, probabil, continuă să ningă. Ea privește fructa aceea saturată de soare, catifelată, miracol de dulceață și prospețime, pe care un avion a transportat-o prin noaptea continentelor, pe deasupra Africii, și în seara asta se rostogolește în chipul cel mai firesc în farfuria lui Henri, răspîndind o blîndă lumină îndepărtată pe măsură ce cuțitul dă la o parte pielița... Furculița se înfige în fructă, zeama se prelinge în picături, cuțitul pătrunde în carne, face o rană trandafirie, desprinde o felie :

— Piersicile astea sînt amăgitoare, spune el după prima înghițitură, cu cît sînt mai frumoase, cu atît sînt mai lipsite de gust...

Împinge fructa abia începută la marginea farfuriei, acolo unde sînt pielițele, apoi așază tacîmurile în cruce.

— Apropo de întîlnire, reia el în clipa cînd Marie-Laure se ridică pentru a trece în salon, știi peste cine am dat cînd mă duceam să-mi iau aperitivul ?

Dar ea ajunsese pe culoar. Aruncîndu-și capul pe spate, face semn că nu, apoi intră în salon,

în timp ce el mai zăbovește o clipă : îi place să privească dezordinea după ce a mîncat : fața de masă mototolită, șervetele desfăcute, paharele deranjate — ceea ce el numește dezordinea satisfacției, singura pe care o poate admite...

Marie-Laure îl așteaptă. S-a instalat pe canapeaua din celălalt capăt al salonului, cu picioarele strînse sub ea. Așezată în felul acesta, pare mică și chiar inaccesibilă. Zîmbește și zîmbetul pare s-o închidă în ea însăși, s-o izoleze, s-o înăsprească. Nu mai este acum decît o pată verde pe canapea. El s-a oprit la intrare, sprijinit de pervaz... Totul se clatină : culori, ciocnire violentă de culori și, de la galben la roșu, de la verde la negru, de la albastru la portocaliu, iată că ia naștere un fel de tremur care devine tot mai puternic, ca și cum de la un tablou la altul, într-un lanț continuu se stabileau corespondențe, de mișcare ca și de limbaj, și iată că în jurul lui Marie-Laure, aflată departe, atît de departe, tablourile, toate tablourile din salon încep să joace, să se învîrtească, sori de foc, să explodeze, jerbe de scîntei, și să formeze un fel de coroană de lumină care se mișcă și se învîrte în jurul propriei sale axe, cerc incandescent, și iată că Marie-Laure e acum în centrul acestui cerc magic, în picioare, nemișcată și strigă la el să vină lîngă ea și-i spune că înlăuntrul cercului va fi protejat, că obsesiile și spaimele sale vor dispărea, sori de foc, vor dispărea, sori de foc, și iată că, fără să se miște, Marie-Laure crește, crește pînă ce umple tot spațiul, pînă ce îl atinge...

— Te simți obosit ?

Chipul său arată ca în zilele lui proaste. Ea spune : „Ești murdar pe față", și înțeleg amîndoi că e galben la față. Cuvintele acestea complice, pe care doar ei le înțeleg, îi fac să se re-

cunoască. E felul lor de a se iubi, lipsit de orice pasiune... Ea îl conduce înspre canapea.

— Tablourile astea..., spune el.

Se uită la pereții salonului cu o privire circulară. Totul a devenit imobil. Minut de cristal! Privirea i se plimbă de la un tablou la altul, încet, cu precauție, ca și cum le-ar zări pentru prima dată. La început, cînd porniseră să le strîngă, să le colecționeze, existau mai mulți Matisse, un Renoir, mai mulți Picasso, doi Braque și alții, nici ei mărunți, ca un Goya sau un Constable. Apoi le vînduseră pe toate, cu excepția unui Braque, o operă din ultimii ani înfățișînd o porumbiță de ipsos cenușiu, greoaie, stîngace, care încearcă să zboare pe un cer brun-întunecat și negru-spălăcit. Singura lui concesie... Restul devenise în ochii lui prea indiscret, prea figurativ... Explicînd de ce se descotorosise de asemenea comori, spusese: „Să aibă oare viața nevoie de drame ca să se împlinească? Toate aceste tablouri relatau o istorie. La ce bun? De acum încolo, istoria nu mai alimentează drama..." Zîmbise, apoi se corectase: „Cel puțin drama nu se mai hrănește cu istorii. Căci în ceea ce privește Istoria..." Făcuse un gest din mînă, în care se amesteca nepăsarea și fatalitatea, dat fiind că Vilmontul era înconjurat de Istorie. Se gîndea că esențialul în viață sau într-o operă — și una și alta egale pentru el — trebuia să reiasă dintr-o tensiune a tuturor clipelor și nu să depindă de evenimente exterioare, iar accidentatul, anecdoticul cum îi spunea el cu dispreț, nu făcea altceva decît să ne îndepărteze de ființa noastră profundă. Iată de ce ura călătoriile, schimbările, mișcarea, într-un cuvînt tot ceea ce putea să tulbure peisajul său interior, să distrugă marile echilibre anevoie reconstituite... Iată de ce gusturile sale se îndreaptă acum înspre Mon-

drian (din care are o mare compoziție în albastru, gri, roșu, datată 1913), înspre Hartung, Rothko, Jackson Pollock, pentru a nu-i cita decît pe aceștia dintre artiștii care au știut să transpună pustiul din om. Purtase discuții cu François Sondaz pentru a afla dacă trebuie să vorbească, ca el, despre deșertul din om, sau să spună, ca Sondaz, că omul dezertase. Deșert, dezertat : poate că numai Dumnezeu ar putea să împace aceste două cuvinte... „Pictorii non-istoriei...", continuă să spună Sondaz. El are dreptate, din cauza Istoriei ; numai că adevărata istorie, departe de a fi aceea a popoarelor, nu privește decît sufletele, începînd dintr-o dată a mai fi o fatalitate pentru a deveni un destin. Și nu se scrie o istorie cu mult mai convingătoare și tragică în acest Hartung, în această largă suprafață de albastru pur, un albastru întunecat ca noaptea, un albastru tensionat, peste care sînt așezate pete de culoare care îl acoperă, îl anulează și într-un fel îl neagă ? Căci, în sfîrșit, sub aceste dîre negre, albastrul continuă să tresară, să se disocieze de negru, să tindă către un fel de eliberare. Ce cuvinte, da, ce cuvinte admirabile și fantastice ar putea în cele din urmă să definească această *mișcare imobilă ?*

— Întîlnirea aceea..., spune ea.

Uitase, e adevărat, sau pentru mai multă exactitate, ideile i se înlănțuiseră prea repede și foarte prost... Adevărul e că atunci cînd a spus : „Apropo de întîlnire, știi peste cine am dat cînd mă duceam să-mi iau aperitivul ?", pentru că acestea fuseseră propriile lui cuvinte, își amintește cu certitudine, auzise din nou strigătul de după-amiază, da, un strigăt... Dă din cap, afirmativ : trebuia să fie aproape șase ; se afla în birou, cu fruntea sprijinită de geam și privea printre crengile negre de pe bulevard

cum amurgul își prelungea ultimele clipe, și strigătul acela îi făcuse impresia unui ecou interior, atît de perfectă fusese coincidența dintre disperarea care punea stăpînire pe el și ceea ce tocmai auzise sau crezuse că a auzit... Nu, nu mai e foarte sigur pe simțurile lui și nu mai știe dacă a auzit cu adevărat strigătul sau l-a ascultat doar în propria sa ființă... Cu toate acestea, se gîndise pe dată că domnișoarei Audinet, vecina lor, i se făcuse probabil rău, strigase ; era o explicație rezonabilă... Mîinile lui Henri : ele construiesc în aer palate imaginare, pe care le năruie cu un gest brutal, înainte de a se frînge, neliniștite, sau de a se întinde, împreunate, într-o mișcare familiară, ca de rugăciune... Nimic nu e ușor de înțeles, și așa se face că din clipa cînd trăgea după el ușa de la intrare, învăluit în aerul înțepător, domnișoara Audinet tocmai ieșea de la ea. Profitînd de ocazie, se interesase de sănătatea ei cu atîta insistență, încît ea îl privise bănuitoare... „Bine, dar strigătul...“ — „Eu? Să strig?“, și plecase înălțînd din umeri : o siluetă modestă, ușor aplecată, care străbătuse bulevardul în direcția Turnului Spitalului. Se ținuse după ea, de departe, era drumul său pentru a merge la *Riche* și nici chiar acum nu-și poate învinge senzația de teamă și în același timp de invidie pe care i-o inspiră, pentru că la ceasul acesta, ca în fiecare noapte, ea e acolo (arată cu degetul înspre telefon), în toate casele din Vilmont (mîna sa schițează o mișcare circulară), acolo, da, acolo, cîrtiță pitită, așteptînd, așteptînd ce ? slăbiciunea, plictisul, abandonul, tot ceea ce face Vilmontul, tot ceea ce desface Vilmontul, ea, oribila domnișoară bătrînă de la poștă, sterilă, inutilă, cu privirea ei de mioapă...

Strigătului venit de nu se știe unde, tablourile sale îi opuseseră încă o dată tăcerea lor, această palpitație colorată, într-o imobilă și neîncetată mișcare de interogări tăcute... Căci între Henri și colecția sa exista un fel de nebunie nespus de blîndă și sfîșietoare : Dumnezeu fără Dumnezeu, o nesfîrșită disperare în acest moment perfect și extrem de plăcut care, în negura unei vremi ce nu mai e, precedă sărbătoarea și o justifică.

O SILUETĂ MODESTĂ... În fiecare seară iese din casă cam la aceeași oră, trage aer în piept pentru o clipă, descoperind, după anotimp, miresmele de grozame înflorite, de livadă, de pepeni galbeni răscopți, de focuri de ierburi uscate sau de zăpadă ; o ia de-a lungul bulevardului și, după împrejurări, se lasă cuprinsă de uimire în fața pulberii galbene a ultimelor raze de soare ce răzbat printre platanii trandafirii, își oferă chipul ploilor repezi de vară, se apără de burnița pătrunzătoare sau, cum face în seara asta, se lasă cuprinsă de bucuria primilor fulgi ; ajunge la Turnul Spitalului, construcție mediocră din pietre mari, alburii, crenelată, cîrpită de mîntuială, ultim vestigiu al meterezelor care pînă în secolul al XVIII-lea formau zidul de apărare al orașului și cel din urmă martor că expresia *intra muros* își păstrează întreaga valoare ; acolo face la dreapta, intră pe strada Sainte Catherine, o simplă străduță care înaintează printre ziduri negre ; trece prin fața fostei mănăstiri a penitenților albi, astăzi transformată în atelier de lăzi : în serile de vară, cînd e cald, îl vede pe tîmplar în atelierul larg deschis, un om voinic, roșcovan, aprins la față, înconjurat de rumeguș galben, pe care în zilele lui bune îl auzea de departe cîntînd aria Calomniei sau vreo altă piesă de bravură, dar de la moartea soției a tăcut și

lucrează întruna, cu ciocanul în mînă, cu gura plină de cuie, asamblînd lăzi pentru fabrică ; iar în serile de iarnă vede tremurînd îndărătul geamurilor murdare o lumină roșietică, aude loviturile înfundate ale ciocanului, își imaginează, în ritmul propriului ei pas, o procesiune de penitenți albi îmbrăcați în rasă, avînd deasupra o glugă și ducîndu-se la vreo slujbă de noapte ; își continuă drumul, mergînd mai departe ; pătrunde în orașul vechi și, la doi pași de piața La Croix, care se lărgește în fața catedralei devenind rotundă, în această stradă ce pare plată, încearcă cu piciorul prima piatră de caldarîm care vestește o ușoară ridicare a solului, nu de teama de a se împiedica, ci din plăcerea de a auzi cum îi sună tocul și de a-și spune că această proeminență a terenului, acest tumul, această *terra sanctuaria*, cum o numește catastiful bisericii din Vilmont, provine din dărîmăturile vechiului templu, ruinat în secolul al X-lea ; trece apoi prin piațeta din fața bisericii, se uită la ușa înaltă, închisă, simbol mai degrabă al puterii decît al dragostei ; se oprește pentru o clipă în acest loc nevinovat pe care primii fulgi abia l-au umezit iar vitrinele luminate îl împroșcă cu lumină ; își trage răsuflarea și, din cauza vederii umezite de ninsoare care devine tot mai deasă, începe să viseze că din cauza sclipirilor pe pavajul unsuros, catedrala se afundă în pămînt, că acolo își întîlnește copia afurisită cu care se însoțește în chip bizar agitînd suprafața lucitoare a solului cu mișcările-i din adîncuri și, prin transparența apelor în sfîrșit liniștite, vede apărînd ruinele primei biserici, coloane sparte, ziduri prăbușite, sculpturi mutilate, din care se scurge noaptea timpurilor, și rîde în sinea sa, pentru sine ; își reia mersul cu mîndria

de a se simți legată de un trecut atît de prodigios și își spune în același timp că, asemeni fundamentului său ruinat, actuala catedrală este sortită ruinei, din cauză că zidurile ei se scorojesc, se macină, se fărîmițează ; și rîde iar, căci e știut că barbarii care vor veni în curînd vor consuma de îndată ceea ce a fost construit de secole și că prezentul Vilmontului este de acum încolo în întregime conținut în trecutul său ; în sfîrșit, intră pe sub arcadele Poștei, își aude pasul pe pavajul uscat, dă din cap cu satisfacție și împinge fără ezitare ușa de serviciu cu sentimentul înălțător că lucrurile esențiale se împlinesc...

Ca în fiecare seară, domnișoara Audinet s-a îndreptat grăbită spre Poștă, strîngînd zgribulită sub braț o sacoșă cu un termos și un pachet de biscuiți. Serviciul său începe la orele douăzeci.

PARTEA A DOUA

„Să privim noaptea bătută de moarte ;
să continuăm a ne fi de ajuns în ea."

RENÉ CHAR,
Pe o noapte fără stele

— A, DUMNEAVOASTRĂ SÎNTEȚI ?

În toate serile cînd e de serviciu la centrală, Paulette spune : „A, dumneavoastră sînteți ?“, în chip de salut, de bună ziua, pe un ton de reproș sau de ciudă. N-a putut niciodată să se obișnuiască cu domnișoara Audinet. „Femeia aceea...“ Se ridică, își dă jos casca, își scutură capul pentru ca părul să-și recapete suplețea. Nu e o fată rea Paulette ci, dimpotrivă, o persoană acomodabilă. Atîta doar că domnișoara Audinet o face să nu se simtă în largul ei. „Ea nu e ca noi...“ Lucrul ăsta o irită, o face să roșească, încît adaugă ca pentru a se scuza : „Eu sînt o necioplită“.

E o fată bună Paulette, deloc complicată, ei trebuie să-i vorbești de cei doi copii, băiatul, Jean-Pierre — *„un poznaș“* —, fata, Clairette — „leită maică-mea...“ —, și de bărbatul ei, Jean, zidarul, despre care nu spune niciodată nimic, din pudoare, din orgoliu, pentru că este taina ei, comoara ei — demnitatea ei... Dar e de ajuns să-i rostească numele, ca s-o vezi cum se înfioară : ca o sălbăticiune adulmecînd...

Nu trece o seară fără ca domnișoara Audinet să-i treacă în revistă familia. E neîndemînatică, prea bruscă, prea curioasă ? Cu ea, Paulette se închide în sine, devine îndărătnică. Fără îndoială, din cauza tonului. Tonul de amabilitate, tonul condescendent, cum să spun ? tonul pe

care îl iei cînd te adresezi unei persoane apropiate. Neîndoielnic, Paulette are dreptate: domnișoara Audinet nu e ca ea. Între ele există, în ciuda bunăvoinței lor, o distanță, un ușor decalaj să spunem: o neînțelegere de la pornire. Paulette face parte din lumea celor care muncesc, pe cînd domnișoara Audinet este în afara ei, deși face aceeași muncă, ba una și mai grea. O împiedică felul ei de a fi, de a saluta, vocabularul și educația ei, modul de a intra împingînd ușa fără să ezite, ca adineaori, de a se simți ca acasă, de a stabili imediat o egalitate, siguranța ei interioară, aerul ei de a spune: „Vedeți cît de simplu e, lumea este a mea". Paulette, în schimb, nu va fi niciodată în stare. Uneori îi spune lui Jean că o invidiază pe domnișoara Audinet, că ar dori mult să fie ca ea, plină de cutezanță, sigură, fericită că muncește; dar ea nu are inimă pentru așa ceva. Și cum ar putea să găsească o bucurie într-o muncă ce-o ține departe de casă, de copii, de bărbat? Lumea ei o constituie cele trei camere și bucătăria pe care le ocupă în orașul de jos, pe cînd cea a colegei sale, cel puțin asta e impresia ei, cuprinde întregul Vilmont, așa încît centrala telefonică își găsește aici locul în chipul cel mai firesc. La slujbă, domnișoara Audinet pare să se simtă ca acasă, e ca și cînd ar fi acasă, încît Paulette își spune că și la ea acasă probabil se comportă la fel. Buna creștere, știința de a te purta în lume...

În seara asta e îmbrăcată într-o fustă tricotată, de culoare portocalie și un pulover asortat, pe gît. Pare foarte tînără. Vîrsta? Treizeci și opt, patruzeci? Caută ceva în poșetă. Stă întoarsă cu spatele, capul e aplecat înainte și părul de pe ceafă, despărțindu-se în două, lasă să se vadă un puf blond: fragilitate, tandrețe.

— Gata, le-am găsit !

Se întoarce fluturînd în aer, tăieturi de ziar.

— Sînt pentru dumneavoastră.

Domnișoara Audinet vine spre ea, întinde mîna. E vorba de trei articole decupate de Paulette pentru ea din *Midi-Matin :* „Știți, sînt în legătură cu bătrînul acela nebun căruia i se spune Encomiastul. Caraghios nume ! Am crezut că vă interesează : scrie și despre tatăl dumneavoastră. Doctorul Audinet nu era tatăl dumneavoastră ?“

Paulette desface articolele, netezește hîrtia cu palma, caută locul... „Encomiastul ! Ce mult e de atunci ! Douăzeci și cinci, treizeci de ani ? Era în timpul ocupației, *în timpul grozăviilor unei lungi nopți...*“ Paulette nu s-a clintit. Domnișoara Audinet a tăcut, uimită și parcă mîhnită de această amintire tulbure. Uitase cu totul că tatăl ei cita acest vers cînd vorbea de ocupație și iată cum acest simplu nume. Encomiastul, uitat și el, aducea la lumină un vocabular ascuns, trezea la viață o sensibilitate pierdută... Paulette își ține un genunchi pe taburet și țopăie ușor, ca atunci cînd era mică și recita fabule la școală, legănîndu-se cînd pe un picior cînd pe celălalt. Pentru a-și reveni, citește o frază la întîmplare, și vocea e aceeași ca la doisprezece ani, mai înaltă cu două tonuri. Deodată, în jurul ei se simt parcă mirosuri de gume, de cretă, de creioane, mirosuri de sobă încinsă și de paltoane ude și zgomotul foarte plăcut și familiar făcut de paginile caietelor întoarse de treizeci de mîini în același timp. Se leagănă pe taburet, bate tactul cu piciorul liber și cu degetul urmărește cuminte rîndurile articolului. Văzînd cu cîtă ușurință a regăsit în ea școlărița care a fost, e lesne de înțeles că așa a și rămas. Dacă-i suprimi vîrsta și uiți de

experiența vieții, din această tînără femeie triumfătoare nu rămîne decît, ciudat adevăr! un copil de doisprezece ani cu vocea ascuțită, căci, fără ca ea s-o știe, școala a fost, desigur, marele moment al vieții sale, unde totul trebuia descoperit și iubit. Vîrsta uimirilor! Lumea ca miracol cotidian și mai ales bucuria... Ah! inocența primelor poezii citite cu poticneli! Putem spune, auzind-o cum citește lălăindu-se, că vîrsta ei mentală e de doisprezece ani? Sau e mai cuminte să credem că la doisprezece ani a întîlnit un adevăr interior pe care l-a păstrat intact, în ciuda timpului? Căci, la drept vorbind, după școală a urmat fabrica, înaintea poștei, cînd a trebuit să admită absența misterului, să se împace cu acest lucru, să nu dispere. După școală, totul a devenit monoton, peste măsură de monoton totul în afară de Jean, bineînțeles! Jean sau miracolul renăscut, dincolo de propria ei persoană... Într-o zi, domnișoara Audinet o întrebase dacă citește. Ca și cînd ai citi sau ai putea citi cînd ești o muncitoare! „N-o să țină așa cît lumea, spusese domnișoara Audinet, te vei regăsi." Ce voise să zică? Pe cine să regăsească? Ea? Să se regăsească? Să regăsească? să se regăsească pe sine — în demnitatea redobîndită? Pentru moment regăsea în ea copila.

A dat peste pasajul căutat, îi arată cu degetul: „Aici este, da, aici..." Citește: „Doctorul Audinet m-a poreclit Encomiastul. Din punct de vedere etimologic înseamnă (Paulette s-a poticnit în cuvînt, se scuză, continuă:) „cel care ține discursuri oamenilor din cartier". Se potrivește foarte bine cu persoana mea, pentru că sînt ani de zile — peste patruzeci — de cînd muncesc la o carte ce va aduna toată proza

din Vilmont, da, tot ce a fost scris la Vilmont, despre Vilmont, de la catastiful bisericii pînă la cele mai neînsemnate articole de ziar, și toată această proză va forma istoricul Vilmontului, se va constitui ca o istorie..." A citit toată fraza, pe urmă a rîs. Poate de jenă că a îndrăznit să citească cu voce tare sau din timiditate pentru că reținuse atît de mult timp atenția colegei ei, în cazul cînd n-a fost pur și simplu din neînțelegere. Proza din Vilmont! Era un rîs umil, în ultimă instanță. Au cumva un sens toate aceste lucruri pe care ea nu le pătrunde? „Pe cît se pare, spune ea, va revoluționa istoria orașului nostru? Așa spune ziarul. Pe cît se pare nu va mai fi necesar să învețí date, va fi de ajuns să te pui în locul acelora care au trăit înaintea noastră, cu secole în urmă, și că asta va fi istoria cea nouă, nu? Așa da, o să fie mai ușor de învățat." Rîde din nou: „Măcar de-ar profita și copiii mei!" Își scutură capul: părul i se desface, îl așază la loc cu mîna, cu degetele răsfirate. De fapt, e fericită că vorbește cu cineva al cărui tată se bucură de cinstea de a fi dat la ziar. Ochii îi scînteiază... Domnișoara Audinet se uită la șuvițele de păr care-i alunecă, cu reflexe de aur pal...

— La vîrsta dumitale, spune ea.

Paulette se uită la ea, uimită, neîncrezătoare, în alertă, reluînd ca un ecou:

— La vîrsta mea?

— Aveam un păr la fel și făceam cunoștință cu Encomiastul.

Ce legătură, Dumnezeule mare, ce legătură este între părul Paulettei și istoricul acesta bătrîn și nebun? Și-a cerut iertare. O altă gafă. A avut ea vreodată vîrsta Paulettei? A avut ea vreodată o carne atît de tare, un aer atît

de fericit ? Frumoasă fată Paulette, frumoasă și pe deasupra femeie...

Deșteptătorul de pe pupitru indică ora : în curînd va fi nouă. Mecanismul acesta îi va ritma noaptea, solitudinea. Deodată, Paulette e foarte departe de ea, la kilometri, lipsită de contur, ștearsă, fără vlagă. Ar vrea acum să fie singură, să redevină stăpînă pe această împăcare, să se pregătească să asculte cum îi bate în urechi noaptea Vilmontului.

— Ai să ajungi tîrziu, spune ea.

Cîteva cuvinte rostite, o tăcere care se rupe și lucrurile revin la locul lor. Paulette e la doi pași de ea, palpabilă, rîzătoare aferată. Își pune paltonul, își înfășoară gîtul într-un șal gros lăsînd un capăt să-i atîrne pînă la talie — pată roșie, vie, veselă pe stofa gri a paltonului. Acum își aranjează pe cap o căciulă din aceeași lînă ca și fularul. Cîteva șuvițe îi ies afară din căciulă, încadrîndu-i chipul ca o aureolă. Miracolul unei clipe, al unui surîs : Paulette e foarte frumoasă. În curînd va pleca, se va duce acasă, va deschide ușa, va apărea în fața copiilor și a bărbatului ei : vor ști ei oare să aprecieze această femeie ce nu are nimic altceva de dat decît pe ea însăși ? Să afle, să fie sigură o dată, o singură dată...

— Paulette !

Domnișoara Audinet aproape că a strigat, în clipa cînd colega ei se pregătea să deschidă ușa. Aceasta s-a întors și un nor i-a trecut peste chip.

— Paulette, aș vrea să te întreb...

Între cele două femei e o tăcere imensă, un fel de lung pustiu ce trebuie traversat, și le e cald, le e sete. Gîturile sînt uscate, respirațiile șuierătoare, iar chipurile s-au înăsprit de tandrețe sau de teamă. Domnișoara Audinet e

cuprinsă de o stare de tensiune, privirea ei rătăcită, cu pupilele ușor dilatate, o caută pe cea a colegei... Paulette s-a blindat în ea însăși. Așteaptă, neîncrezătoare. Ce va mai născoci iar această fată bătrînă ? Cînd vorbește de domnișoara Audinet, ea spune : „această fată bătrînă", lungind silabele, veninoasă, presimțind în sinea ei că asupra acestui pîntec plat, asupra acestui pîntec steril trebuie să apese un blestem. Fără îndoială că are toate motivele s-o deteste pe domnișoara Audinet. Apăsă pe clanța ușii.

— Spune-mi, Paulette, ești fericită ?

A spus acest lucru foarte repede, încet, acest lucru dureros de spus, dureros de auzit. Pentru o clipă încă se înfruntă din nou : două femei, două dușmance. Domnișoara Audinet își strînge buzele de ciudă, de furie. Ar fi trebuit să tacă. E demnă de dispreț, de tot disprețul. De ce întrebările astea stupide, întrebările astea ce n-o privesc decît pe ea și al căror răspuns este evident ? Dacă e fericită Paulette ? Dar e de ajuns să-i vezi ochii, ținuta, pieptul, aerul ei triumfător. Iată una care e bine înfiptă în viață ! Da, ar fi trebuit să tacă, încă o dată, sau să rostească o frază banală, ca de pildă : „Paulette, fii atentă, afară ninge și pavajul e alunecos..." Dar nu, a vrut să fie mai cu moț, mai interesantă, să fie compătimită. Proasta, că proastă mai e !

ACUM CĂ E SINGURĂ, încăperea și-a reluat aspectul familiar, liniștitor chiar. Ca și cum între aceste patru ziduri strîmte nu i s-ar putea întîmpla nimic... Se simte bine. Asta se vede după felul în care își aranjează șalul de lînă ridicîndu-și umerii. Paltonul agățat pe peretele din fața ferestrei face o umbră protectoare. Cînd era adolescentă și cînd tatăl ei își agăța, din întîmplare, iarna, paltonul peste al ei, se simțea parcă acoperită și, în aceeași măsură ocrotită, de căldura tatălui. Era plăcut și bine. Își închidea atunci ochii, de fericire și rușine totodată. E firesc să fii îndrăgostită de propriul părinte ? Nimeni nu-și mai pune acum paltonul peste al ei și cu toate acestea se simte cuprinsă de o senzație de pace, de liniște fericită, la simpla vedere a unui palton agățat. E ca o prezență și totodată un semn că plecarea este posibilă, mereu posibilă. Fără să stea pe gînduri. Dintr-o pornire. Sau pur și simplu din cauza acestor oribile note de serviciu. Cele care sînt înfipte pe tabloul de afișaj, chiar lîngă paltonul ei. Cele pe care nu le citește niciodată. Din principiu. Din răzvrătire. Dintr-o grijă pentru propria independență. Pentru că de douăzeci de ani de cînd face parte din administrația Poștelor și Telecomunicațiilor, cum se spune astăzi — ea preferă să folosească vechile inițiale : P.T.T. —, n-a avut niciodată

sentimentul că face cu adevărat parte dintr-un grup, că este acceptată sau că poate să se integreze acestuia. Lucru pe care l-ar fi voit, l-ar fi așteptat, l-ar fi dorit din toate puterile ei, din tot sufletul și care nu s-a produs. Paulette, Léone, cealaltă colegă, dirigintele, fetele de la ghișeu, toți o țin la distanță. În ochii lor, fiica doctorului Audinet nu va înceta niciodată să fie o amatoare. Chiar voluntariatul ei de noapte, cerut și obținut la moartea mamei, cu doisprezece ani în urmă, e socotit de colege drept o sminteală de fată bătrînă. Iată de ce își face un punct de onoare din a nu citi notele de serviciu, ca și cum n-ar privi-o, ca și cum în fiecare seară ar veni la slujbă ca într-o vizită... Altă prezență : soba a cărei ușiță de mică o poate vedea înroșindu-se, dacă se apleacă puțin la stînga, atunci cînd stă pe scaun, ca acum, în fața tabloului de comutație. A pus ceainicul pe plită. Curînd apa va începe să fiarbă, apoi să șuiere. Așa e făcută viața, din bucurii mărunte, din semne de recunoaștere meschine, unde sufletului îi place să se oprească și să se regăsească, din teama de a se pierde cu totul. Pasiunile înfrînate, elanurile reprimate au făcut ca sufletul domnișoarei Audinet să se strîngă.

O încîntă faptul că încăperea e mică. E adevărat că tabloul de comutație nu are decît trei sute de numere, două sute nouăzeci și șapte mai exact, și că nu necesită o prea mare instalație. Pereții sînt zugrăviți în maro pînă la un metru și jumătate de la podea. O culoare odioasă. O culoare tristă, murdară, vulgară. O culoare fără culoare, s-ar putea spune. Acolo unde se văd umflături datorate umezelii, coșcoveli ale tencuielii, praful s-a strîns, făcînd ca maroul să se degradeze și să devină gri-verzui. Dîrele care

s-au format astfel, crăpăturile și scorojeala au conturat o adevărată geografie a murdăriei, cu capuri, peninsule, istmuri sau arhipelaguri. I se întîmplă adesea să-și imagineze că face o călătorie în țări îndepărtate, o croazieră sau chiar o expediție în continentele fabuloase desenate de praf și tristețe pe pereții acestei încăperi. Nopțile sînt lungi la centrala din Vilmont. Odată, de ciudă sau de urît, a lărgit o crăpătură în colțul de lîngă sobă. Tencuiala a căzut în bucăți și din rana deschisă s-a scurs un praf alburiu, scînteietor, bătînd în trandafiriu, „sîngele pietrelor", cum și-a spus ea amuzată. Era același praf, același sînge pe care-l făcuse să curgă din crăpătura pietrei negre a catedralei, dar atunci i se făcuse frică, părîndu-i-se că praful a început să se reverse fără oprire, ca și cum zidul își pierdea tot sîngele, toată vitalitatea, viața însăși. A încercat să astupe spărtura prin care un zid se prefăcea în pulbere. Nu reușea cu nici un chip. Pentru o clipă i-a fost teamă de o prăbușire. Apoi prăbușirea s-a oprit. De atunci, știe că orașul întreg este amenințat de ruine. Cînd e liberă, dă o raită prin oraș, de preferință cînd stă să plouă, pentru a putea avea cu ea o umbrelă cu care să înțepe piatra și pentru ca mai apoi ploaia să spele trotuarul de urmele acestui sînge atît de deosebit. Asistă astfel la hemoragii teribile. Ea nu lărgește crăpăturile din plăcere, nici vorbă ! ci pentru a putea aprecia dinainte răul. A descoperit că de la un an la altul aceeași crăpătură lasă să se scurgă de două ori mai mult praf. E un lucru neliniștitor. Uneori, ca să se liniștească, își spune că pierderile acestea de substanță nu sînt hemoragii în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci mai degrabă sîngerări și că fac bine pietrei. Dar de îndată ce praful se scurge cît

de cît, o cuprinde din nou teama. De la locul ei poate să vadă rana făcută în perete. Este o rană care nu se închide, praful n-o acoperă și continuă să scînteieze ușor, ca în prima zi. E un avertisment dar și o lecție : zilele Vilmontului sînt numărate și s-ar putea ca civilizațiile să moară de la o zi la alta, să se prăbușească cu zgomot, minate, roase, ruinate. Într-o zi, nu mai știe exact unde, a văzut în fundul unei curți, la care ajungeai trecînd pe sub un portic gata să cadă, un magnific palat din secolul al XVIII-lea, avînd ferestre cu colonete, rozete și arcuri de diverse forme prinse în fațadă. În el trăiau familii sărace. Ferestrele fuseseră astupate pînă la jumătate și se vedea clar că sălile acestui fost palat fuseseră împărțite nu numai în lățime, dar și în înălțime. Totul se isprăvise. Din vechiul fast nu mai rămînea nimic în afara unei aparențe derizorii. Fiind încă acolo, a avut sentimentul că familiile acelea nevoiașe nu trăiau, nu puteau să trăiască între pietrele moarte. A lărgit și aici crăpăturile acoperite de mușchi din care s-a scurs praf, mult praf, amestecat cu scolopendre. A părăsit apoi curtea umedă, cu lespezile dislocate, cuprinsă de o senzație ciudată : i se părea că merge — sau mai bine-zis că se deplasează — fără să se miște, într-o lume moartă, populată de figuranți, într-un fel de teatru la scara unui oraș, a unei societăți, a unei civilizații, în care simulacrul ar fi luat locul realității. De cîte ori, și asta chiar la Vilmont, pe unele străzi întortocheate din spatele catedralei, n-a avut senzația că înaintează în mijlocul unei lumi vrăjite, cu soarele alunecînd peste pietrele vechi, aurite, aruncînd cu amîndouă mîinile flori de migdal pe ferestre, pe cornișe, pe fiecare ieșitură de care se agață lumina, și că zărește,

în cazul cînd ar fi avut nenorocul să se întoarcă, o lume calcinată, părăsită, în ruine, ca și cum la fiecare pas ar fi provocat chiar ea, în spatele ei, prăbușiri tăcute... Poate că destinul nostru e să distrugem ceea ce iubim mai mult. Să nu ne mișcăm, să nu atingem nimic și să-i lăsăm Vilmontului această pace de pietre în piatra veșnică ; să cîștigăm timp, asta e, trebuie să cîștigăm timp și să considerăm fiecare zi salvată un miracol, un dar al cerului. Vilmontul e condamnat la moarte și Vilmontul trebuie să dureze tot atît cît și vilmontezii, cît el însuși, iată de ce, de acum încolo, nu mai e necesar să faci ceva pentru a spera, nici să perseverezi ca să reușești. Reușita, ca și speranța, se află pe undeva, în acea regiune obscură a inimii în care disperarea nu mai este contrariul speranței, iar eșecul opusul reușitei. Așa e Vilmontul... Doctorului Audinet îi plăcea să spună că dacă toate amurgurile sînt sfîșietoare, unele sînt foarte frumoase. Așa sînt disperările și eșecurile la, Vilmont și ceea ce într-un anume fel îl menține la acest standard și îl fascinează sînt aceste glasuri ce sfîșie tăcerea nopții și care, neînsemnate sau grave, îl țin, fără să știe, într-o viață ce se înverșunează — dincolo de orice viață.

Pe sobă apa începe să fiarbă și să scoată un șuierat foarte ușor.

Să aștepți, să întinzi capcane vieții : să aștepți sau să speri, în Spania e unul și același cuvînt ; să aștepți ca luminile să se aprindă, să clipească pe tabloul de comutație ; să aștepți, să aștepți, și în vocea pe care o auzi, să te auzi, să te recunoști — în sfîrșit, să trăiești.

Afară continuă să ningă.

O LUMINIȚĂ SE APRINDE pe tablou... „Primul meu client...“ A căpătat această obișnuință un pic vulgară, puțintel deșucheată, de a pronunța aceste cuvinte în fiecare seară. Ca o tîrfă. Cu un zîmbet de satisfacție. Ca un ritual. Pentru ea noaptea începe cu adevărat la primul apel. Noapte flecară sau noapte activă, noapte a tuturor nopților — lungă traversare... Lasă în jos cheia de ascultare, conectează jacul abonatului chemător, spune :

— Alo ! vă ascult.

Acolo, departe, foarte aproape, o voce gîtuită cere un număr :

— Repede, e urgent.

Gesturile ei sînt precise. Gesturile ei ? Sau mai degrabă reflexe ce lasă frîu liber gîndurilor ? Sau, mai precis, un fel de prelungire activă a gîndirii ei ? Gesturi reluate fără încetare, uitate prin puterea obișnuinței, iată ce sînt aceste mișcări : lasă în jos cheia de ascultare, conectează jacul abonatului chemător, sună abonatul cerut ; apoi formulele : „Alo ! vă ascult“ sau : „Aveți legătura, vorbiți“, fac parte din ea, o constituie, o determină. Îi dau o mare libertate de spirit. Se simte la largul ei în acest corp atît de docil.

Abonatul, în sfîrșit, răspunde. Ea dă legătura.

— Aveți legătura, vorbiți.

— Alo ! Alo ! Domnul Macaire ?

Dincolo, aceeași voce gîtuită, ezitantă, enervată, căreia îi răspunde printr-un „da“ o voce sigură de ea, gravă, răspicată. Și din nou vocea gîtuită :

— Aici Benoît, Benoît droghistul, André Benoît, știți, droghistul din strada Marchande.

— Da.

Este un „da“ politicos, rece, ușor interogativ, mai degrabă mirat.

— Vă sun pentru că unul din camioanele dumneavoastră a intrat într-un platan. Iar șoferul...

O ezitare, un tremur...

— Da, vă ascult.

Macaire e mai puțin calm, mai încordat.

— E mort.

— Mort ?

E ciudat cum deodată cele două voci se aseamănă : aceeași precipitare, aceleași sunete strivite, același murmur înăbușit... Respirația se accelerează : vor să aspire și să vorbească în același timp. Ea cunoaște bine fenomenul acesta de asfixie. Nimic nu-i scapă. De atîta timp de cînd ascultă, a învățat să vadă. Știe, de pildă, după intonație, dacă o voce minte sau spune adevărul. Nu mai are nevoie de chipuri. E chiar mai bine : pentru ea orice voce are o intensitate, o înălțime, o durată ; orice voce formează un volum, proiectează în spațiu o formă, desenează un chip, iar ceea ce îi apare atunci este portretul mai degrabă moral decît fizic al celui pe care îl ascultă. Ascultînd fără să vadă, surprinde ființele dincolo de propriul lor chin. Dacă își cunoaște bine clienții, cum se întîmplă cel mai adesea, îi place să și-i reprezinte dinlăuntru, în adevărul lor interior.

— Mort ?

Repetînd cuvîntul, Macaire pare istovit. Chipul său atît de dur de obicei, atît de bine conturat în jurul cîtorva riduri de voință, a trebuit să cedeze și cuvîntul, scurt, aspru, i-a scăpat însoțit de un fel de icnet, ca atunci cînd primești un pumn în stomac. Și ca într-un joc al pîrghiilor unei balanțe, în timp ce vocea lui Macaire se lasă în jos, cea a droghistului tinde să urce, de parcă emoția, surplusul de emoție a trecut de la unul la altul ; afară doar dacă André Benoît, încîntat de efectul produs asupra interlocutorului său, nu vrea să profite de avantajul pe care îl are :

— Da, după cît pot să-mi dau seama. Accidentul s-a produs sub fereastra mea. Locuiesc lîngă strada Madeleine. Am auzit un zgomot, zgomotul formidabil al ciocnirii, pe urmă liniște, înțelegeți, doar cît am avut timpul să cobor în stradă, să văd, să urc...

Să fii aducătorul unei vești proaste nu e deloc un rol neglijabil. Să anunți o catastrofă înseamnă să iei tu însuți chipul fatalității : să te ridici pînă la zeii justițiari, să fii un trimis al Parcelor și să capeți astfel o dimensiune de excepție ; sau, într-un chip mai umil, înseamnă să porți o sabie, să te dai înapoi, să eschivezi într-o parte, să ataci, să atingi și, sub pretextul că vii cu vești, să dispui cum vrei de cineva. Ce fericire !

— Și camionul ?

— Deteriorat, foarte deteriorat, domnule Macaire. Inutilizabil chiar.

Benoît a rostit aceste cuvinte pe un ton destul de înalt și cam agitat. Îi convine să expună în detaliu stricăciunile suferite de camion. Mai întîi pentru că nu mai vorbesc de mort ; pe urmă pentru că intră într-un domeniu familiar. E droghist doar ! Magazinul său degajă

un miros nedefinit : un amestec de ceară de parchet și de mai ce ? Domnișoara Audinet n-a știut niciodată foarte bine ce. Naftalină, apă de Javel, apă de colonie ? Sau toate la un loc ? Greu de spus. De fiecare dată cînd cumpără de la el își pune aceeași întrebare.

E complet cenușiu. Din cap pînă în picioare. Are impresia că de cînd îl știe a avut părul cărunt și tuns perie (prin mimetism, fără îndoială, pentru că magazinul său este plin de perii mari, mici, galbene, roșii, negre, atîrnînd de plafon prinse pe o frînghie, urcînd de la podea, fixate pe un mîner, lustruite, strălucitoare, printre care își plimbă capul, suveran, legănîndu-se stupid). Da, Benoît droghistul e un individ cenușiu. N-are nimic de-a face cu Fernand Benoît, avocatul. De numele Benoît Vilmontul nu duce lipsă. Vilmontul, orașul cu mulți Benoît, orașul binecuvîntat... Cenușiu îi e părul, cenușii pantofii, cenușiu el cînd își trece mîna peste halat, căruia-i spune „apărătorul meu de praf“ (el pronunță „apăsătorul meu de praf“), izbucnind după aceea în rîs de gluma făcută, un rîs inimitabil, venit din gîtlej, umflîndu-se-n pene, umflîndu-și gușa, curcan, cloncan, e nostim să vezi un curcan, cloncan plimbîndu-și gușa printre perii, printre borcane, peste sertare, în timp ce mîna îi întinde clientului marfa cerută iar buzele mieroase schițează un zîmbet, lăsînd să-i scape un „Și altceva ?“, doar pentru a trezi o memorie nesigură și pentru a forța cumpărătura...

Benoît a spus : „Deteriorat, foarte deteriorat, domnule...“ vorbind de camion la fel cum ar fi spus : „Extra, o marfă extra“, conștiincios, precis. La capătul firului, celălalt a mulțumit, apoi a închis. A închis și el dar cu regret parcă. Domnișoara Audinet a auzit declicul cu în-

tîrziere. Nu în fiecare zi ai un rol de jucat. Evident, un rol pe măsură, căci adevărata dimensiune nu o atingi decît în situații excepționale. Restul e tranca-tranca, plictis, vid. O lovitură cum a fost asta, și-ți poți dovedi rapiditatea reflexelor, spiritul de decizie, limpezimea judecății, curajul, calități nefolosite ce fac din tine un adevărat om. A fost net, concis ! Trebuie să se umfle în pene, să comenteze cu suficiență evenimentul în fața soției și a celor trei fiice : zăpada, camionul, omul mort, poate sîngele... Soția trebuie să aducă sticla cu lichior, păhărușul cu toarta împletită. Va trebui să înceapă prin a refuza, crezînd că vor presupune... presupunînd că vor crede... „Ei haide, haide, ca să te încălzească." Dacă e vorba de încălzit, atunci da. Pîn' la fund ! Și își reia povestirea : „Scrîșnetul frînelor, vă amintiți, nu ? și pe urmă zgomotul, zgomotul acela formidabil, de parcă s-ar fi prăbușit pămîntul, care a cutremurat casa, un zgomot îngrozitor", pentru ca apoi să devină liric, mulțumit de el, dozîndu-și efectele : „Și tăcerea, copii, tăcerea care a urmat, teribilă, imensă, infinită". De data asta se servește singur. Soția face un gest de reproș, dar el, bravînd, dă paharul peste cap, își pocnește limba satisfăcut, se uită cu ironie în jur, dominîndu-și micul auditoriu : „A trebuit să înțeleg ce se întîmplă, să-mi revin din surpriză, pe urmă mi-am spus : e un accident !" Fetele își duc mîna la gură îngrozite, speriate, retrăind drama. El se servește din nou. Soția nu face nici o mișcare. Și ea retrăiește acele minute grele, lungi, scurte, nu știe, nu mai știe. Spune : „Totul s-a petrecut într-o clipită și mi s-a părut că zgomotul ține o veșnicie". Lui, în schimb, i se încețoșează privirea, ochiul are mai puțină vioiciune. Nu mai face pe grozavul. Ah ! îi

dăduseră de băut crezînd că-i era frică sau frig, dar nu, nu era nici una nici alta, doar oboseala, o imensă oboseală, lucrează prea mult, o să se omoare muncind, da, o imensă oboseală care s-a lăsat acum la stomac, se plînge că-i e greață, că-l supără inima, că-i e inima grea, îl apasă, o simte peste tot, din cauza alcoolului, fără îndoială, e galben, îi vine să verse, nu mai poate... „Îți dai seama ce e, spune ea după o clipă. Ai coborît în zăpadă în papuci și probabil ai răcit la stomac...“ Din cauza morții, nu! De frică nici atît. Și el, el trebuie să aibă această privire smerită pe care o au bărbații cînt sînt recunoscători soțiilor pentru că mint în locul lor.

Soția sa? Cum e în magazin e și în casă. Fără surprize, fără miracole. Mamă bună, soție bună, cum se spune ca să nu spui nimic, la fel de rotundă și măruntă pe cît e bărbatul ei de lung și osos, singura ei originalitate fiind aceea de a purta nouă luni din douăsprezece botine de antilopă neagră, cu zece copci, ce-i cambrează picioarele mici și-i dau un aer 1900, accentuat și mai mult de părul strîns în coc. Văzîndu-i cum umblă printre cutiile de ceară, printre borcane și perii. vînzînd, vînzînd întruna, parc-ar fi Pat și Patachon negustori: „Totul este aici de vînzare“, îi place droghistului să spună aruncînd o privire furișă către soția sa, alteori, glumind mai subțire, își pune capul lîngă peria cerută de un client și-l întreabă: „Care?“, arătîndu-se pe sine cu un deget interogativ. Inimitabil acest domn Benoît cu rîsul inimitabil!

O, dar fetele lui! Nesărate, buburoase, prefăcute. Aidoma mamei lor: busturi de madonă pe funduri de matroană, cu un lung păr cînepiu pentru a face trecerea. De la tată au

luat ce era mai rău : rîsul. Face să le auzi cloncănind, umflîndu-și gușa, după ce au vărsat cincizeci de grame de praf pentru scamatorii și cînd domnul Benoît se înfurie...

Domnul Macaire este la polul opus. Întreprinderea de lucrări publice Hervé Macaire... Sangvin, bondoc, cu ceafă groasă și degete ca niște cîrnați, un zidar ajuns, deghizat în antreprenor, mîndru de betonierele, de camioanele sale, de muncitorii săi, subvenționîndu-i pe socialiști, prieten cu centriștii și prezidînd zece societăți sportive ; pe scurt, un descurcăreț ce visează să ajungă consilier general și, cine știe ? deputat : „Eu sînt un realist...“ E formula lui. Se conduce după ea. Îi reușește. Fără sentimente sau scrupule. Datoria e datorie și face în așa fel ca să fie întotdeauna creditorul. Imperiul său ? Să nu exagerăm : puterea sa ? Trei sau patru societăți aduse de el în stare de faliment și răscumpărate tot de el. Nemilos ? Cuvîntul îl face să rîdă : doar inflexibil. Asta e regula. Legea e lege. *Dura lex, sed lex.* E vina lui că legea e aspră ? Mai că-ți vine să-l plîngi pentru că e instrumentul legii fără încetare. Există asemenea destine. Odată, la telefon, interlocutorul său, scos din răbdări, i-a aruncat : „N-ai decît dușmani“. La care el a răspuns deschis : „Atîta timp cît voi fi puternic nu vor mișca“. Nu e un tip nemilos, ci implacabil. Ea știe cum stau lucrurile. Adevăratul Macaire trebuie căutat într-o familie numeroasă. Opt sau zece copii... Nemilos ? Dar credeți că așa am fost la început ? Dacă mi-ați cunoaște copilăria... A îndrăznit el vreodată să facă o asemenea confidență ? Mai degrabă nesociabil decît solitar, nu-i place să răstoarne cu susul în jos decît ceea ce e bine stabilit. Camioanele, betonierele, macaralele sale, muncitorii săi ? O revanșă.

Atît și nimic mai mult. Costumul cel negru, cămașa albă scrobită, care fac din el un țăran în haine de duminică ? Un costum de doliu : omul acesta este orfan de el însuși. Opt, zece copii, fără a mai pune la socoteală mizeria : frumoasă familie, nimic de zis. Rațiunea, desigur, e cea care-l împinge să rămînă celibatar, în ciuda celor cincizeci de ani. „Nu e cazul să vă lăsați amăgiți, lucrul cel mai greu de dobîndit este primul camion.“ Bogăția, respectabilitatea vin pe urmă în chipul cel mai firesc... A reușit într-adevăr ? Acum, în timp ce ninge, trebuie să se ducă la întîlnirea fixată de droghist : la cotitura străzii Madeleine unde un camion a intrat într-un platan. Nu cumva e primul lui camion ? Și atunci ? Nu i-ar mai rămîne atunci decît bogăția și respectabilitatea ? Urîtă noapte pentru Macaire...

Cu o mînă înfrigurată, domnișoara Audinet își strînge șalul în jurul gîtului. Sub degetele ei se desenează și se multiplică conturul modelului imitînd o scoică, și, deslușindu-i forma, are o bruscă senzație de fericire, aducîndu-și aminte că ea singură a croșetat acest șal — ochi cu ochi, s-ar acoperi de aceste scoici pe care pelerinii de la Saint-Jacques din Galicia sau de la Mont-Saint-Michel din Normandia le aduceau altădată puse la pălărie, apoi, acoperită și într-un fel ascunsă de toate aceste scoici, ar fi aidoma unei plaje îndepărtate, părăsită de toți, uitată, pierdută, și nici un val nu va mai veni vreodată s-o bată sau s-o mîngîie... Sub degetele sale agile și oarbe, scoicile dau naștere unor visuri vechi sau realități obscure brusc întrerupte de frigul care o cuprinde.

Se ridică în picioare, ținîndu-și șalul strîns în jurul corpului, se duce spre sobă și ridică ochiul de deasupra : jos, în fund, vede tăciuni

încinși pe care aerul proaspăt îi face să tremure și să devină cenușii. Brichetele alunecă cu un zgomot de fier răzuit și cad însoțite de jerbe de mici scîntei și flăcări plăpînde.

Gest după gest, apel după apel, vis după vis, și o nouă noapte începe, făcută din schimburi de fraze, din voci recunoscute sau ghicite, din chipuri distruse și recompuse, din tăceri, din vieți imaginate — visarea vieții sau viața visării ? O nouă noapte, într-adevăr, foarte asemănătoare cu toate nopțile de pînă atunci, pe care o va petrece supraveghind tabloul, așteptînd ca numerele să se aprindă, *dînd cuvîntul,* și totuși diferită, fără ca acest lucru să fie evident, așa cum au fost toate între ele... Accidente, ca în seara asta, agonii, decese, și în plus, două omoruri, o sinucidere, fără a mai pune la socoteală nașterile : viața, moartea, și fiecare noapte cu tonalitatea ei proprie... De data asta e accidentul de camion, în afară de cazul că nu intervine un alt eveniment... Parcă știi vreodată ?

Afară, lumina ferestrei decupează pe zăpadă un dreptunghi galben, foarte alungit. Fulgi mari continuă să cadă.

— ALO ! BARRAULT, Henri Barrault ? Aici Sondaz.

— Da, bună seara sau mai degrabă bună seara încă o dată. Ce s-a întîmplat ?

— Lucrul cel mai stupid. Mi-am pierdut butonii de la mînșete.

— Ce nenorocire !

— E îngrozitor, vrei să spui...

Vocea celor doi : toată numai inflexiuni la Barrault, joasă și chiar groasă la Sondaz : agreabile, fără a putea afirma contrariul și seducătoare... Cînd vorbește Sondaz, receptorul vibrează ușor la finale. De pildă, cînd a exclamat : „Vrei să spui...“, acest lucru a durat, a durat, și a coborît adînc, foarte adînc în ea, chiar și acum, cu toate că obișnuința, vîrsta au înăsprit-o, au făcut-o mai puțin sensibilă. De necrezut cît contează vîrsta în acest domeniu. Dar la început, pe vremea cînd se credea bătrînă, imediat ce-i murise mama, cînd avea cincizeci de ani, ei bine, atunci, auzind vocea, reacționa ca o femeie tînără, era o reacție fizică, mai întîi din cauza noutății (vocile acestea atît de apropiate, prezențe și în același timp confidențe...), pe urmă pentru că receptoarele erau lipite de urechi, o izolau de lume și ea se confunda cu ceea ce auzea. Era înfiorată, tulburată, în centrul pîntecelui ei se formau unde care iradiau, unde plăcute, calde, ca și cum ar

fi izvorît apă caldă sau chiar sînge, da, asta era, sînge care țîșnea dintr-un punct central al pîntecelui și zvîcnind își croia o trecere spre coaste, mai ales spre picioare și acestea deveneau moi, moi ; fără putință de împotrivire în fața sîngelui acesta ce voia să treacă, pe care ea poate îl pierdea, și dacă n-ar fi stat jos s-ar fi prăbușit de slăbiciune, dar și de dezgust, pentru că nu a avut niciodată încredere în ea.

Vorbesc. Barrault și Sondaz vorbesc. Ea nu se poate împiedica să-i asculte. Vorbele lor o încercuie, o copleșesc încetul cu încetul. Nu-i prizonieră, nu, dar ar fi cu mare plăcere. Nu cu mare plăcere, nici așa, ci de bună voie. Ascultă și ceea ce aude e fără legătură cu ceea ce simte. Tulburarea aceasta adîncă, bolnăvicioasă, în timp ce conversația se învîrte inutil în jurul butonilor pierduți, n-ar avea nici un sens dacă n-ar exista raporturile ce-l leagă pe Sondaz de Marie-Laure și de Barrault... Banal ? Da, desigur, totul e banal. Asta n-o împiedică să aibă o imaginație greoaie, să înțeleagă anevoie. Hotărît lucru, îi lipsește acea știință de a te purta în lume, orice ar crede Paulette. E o chestiune de cuvinte, trebuie să ai deprinderea lor, aici e toată dificultatea. Într-o seară, era într-o seară ca asta, își amintește de un cuplu, el se afla la Nisa, ea la Vilmont, la naiba dacă s-ar fi îndoit de ăștia doi ! Au făcut dragoste prin telefon. Groaznic. Cuvintele, gîfîielile lor. Groaznic. Și vulgaritatea. Nici atunci nu reușea să înțeleagă, avea o imaginație greoaie. La urmă, sîngele îi bătea atît de tare în urechi, că n-a mai auzit ce se petrece. Își aduce aminte pentru că a început ca și în seara asta, printr-o emoție care a izbit-o drept în pîntec, și de ce ? Pentru că Sondaz... Nu, trebuie să fie sinceră cu ea : din cauza a tot ceea ce nu se spune în privința

locului unde a pierdut butonii, din cauza subînțelesurilor, a zîmbetelor surprinse de ea în tăceri, a acestui dialog ce nu va avea loc și pe care ea îl cunoaște pe de rost : „Și Marie-Laure ce face ?“ — „E întinsă pe divan.“ — „Aha ! și cum e întinsă ?“ — „Nu știu, sînt cu spatele la ea. Așteaptă, da, acum o văd : trimite un sărut...“ — „Și pe urmă ?“ — „Cu mîna stîngă își mîngîie pieptul...“ — „Și pe urmă ?“ — „Mîna-i coboară în jos...“

Elogiul ritmat, detailat al unui corp... asta ar putea dura multă vreme. Pregătiri de petrecere, cînd simțurile se cer enervate, exacerbate. La ce-ar sluji petrecerea dacă nu să-i provoace pe cei care sînt gata să se lase provocați, petrecere brutală, ca să creeze în ei o ruptură cu viața cotidiană, petrecere sălbatică, să opereze în ei transformări, să-i reîmprospăteze pentru a putea surprinde și a fi surprinși, a uimi și a fi uimiți, petrecere încîntătoare...

Vorbesc încet. Barrault și Sondaz vorbesc încet. „După bal...“, spune Henri. Da, după bal, petrecerea ar putea fi în sfîrșit posibilă, inedită, nemaiauzită. Dar pentru a ajunge aici trebuie, cu orice preț, să reușești să evadezi din tine însuți, să-ți faci o altă mască (n-a înțeles niciodată mai bine ca acum expresia bal de măști), să-ți schimbi pielea, asta e, să-ți schimbi pielea, pentru că nu poți să-ți schimbi viața. O, remediul nu-i miraculos, ține puțin, să zicem o noapte lungă ; dar efectele lui se fac simțite mult timp, foarte mult timp, sînt amintirile cu ajutorul cărora, în cel mai bun dintre cazuri, îți legeni o întreagă viață plictisul, solitudinea, tăcerea. Ca și tatăl ei, doctorul Audinet, care-i spunea mamei : „Îți amintești...“, și între ei apăreau deîndată imagini de dansatori, de valuri de confeti, de serpentine multicolore, de

cotilioane, de măști și dansuri vechi, cupe de șampanie, multe cupe de șampanie, „îți amintești...“, și tatăl ei era în frac, avea o înfățișare falnică în fracul ce-i mărea și mai mult prestanța naturală, „toate femeile se uitau la el, îl mîncau din ochi, iar eu eram fericită, fericită...“, iar mama ei purta o rochie lungă, „da, o rochie de mătase mov, era cam mohorîtă, de acord cu tine, dar așa era moda atunci, și Doamne ! ce frumoasă era mătasea aceea cu ramuri și flori !“, și ce se mai învîrtea și ce mai valsa, Viena, valsurile Vienei, alte vremuri, o, vino, ceas plăcut ! Tatăl ei... mama ei... La cîte baluri s-au dus ? Două, trei, poate cinci. Și toată viața și-au amintit acele clipe dintr-o altă lume, „îți amintești...“, și în ochii lor erau paiete aurii, lumini strălucitoare, și erau, erau... În glasurile lor erau, da, erau ecouri ale acelei muzici, vorbeau ridicînd și coborînd vocea, se dominau și se ațițau rînd pe rînd, „îți amintești...“, și în amintirile lor erau valsuri nesfîrșite, le tăiau răsuflarea și totul se învîrtea, și fericirea lor se învîrtea la nesfîrșit, la sfîrșitul acelor dimineți duminicale cînd, după ieșirea de la slujba religioasă, băuseră împreună două degete de porto înainte de a trece la masă, de a inaugura fața de masă albă, tacîmurile de argint, și de a ataca aperitivul ales împreună de la birt, apoi puiul fript, cu garnitură de mazăre verde... Timpul se scurgea. Tatăl ei își pocnea limba de cerul gurii, își ridica din nou paharul în lumina mai puțin vie (nu bea decît vin de la castelul din Mille, de la amicul său Pinatel : „Ce aromă are vinul ăsta și uitați-vă ce culoare“), apoi conversația lîncezea, era firesc, dimineața fusese atît de plină de făgăduințe : toaleta, slujba, cofetăria, birtașul, paharul de porto : capetele se îngreuiaseră, era firesc, vinul, mîncarea, și după-amiaza începea în albe

nostalgii, sufletul devenea tandru, „îți amintești...", și chiar ea, fiica îndrăgită, se simțea cuprinsă de ameteală. Capul i se cam învîrtea, fără îndoială din cauza vinului de Madera care o ajutase să înghită prăjiturile mîncate fără poftă și în jurul ei lucrurile se învîrteau, lucrurile valsau și ea își trecea degetele peste frunte, avea broboane de sudoare, „e cald", spunea ea, tatăl și mama n-o auzeau, două, trei, poate cinci baluri, îți îngăduie să trăiești o viață de om, să te faci că trăiești și să vorbești de propria-ți fericire, ca și cum ar fi încă posibil, și să pari egoist cînd nu mai ești decît indiferent, „e cald, nu găsiți ?", și nici tatăl, nici mama n-o auzeau, erau dintr-o dată departe de ea, pierduți în adevărul lor, în acest amar adevăr al cuplului care o excludea pe ea, fiica îndrăgită, o înstrăina de fericirea părinților, într-atît încît nu se putea abține să nu le strige : „Urăsc fericirea voastră !" Nu, nu-i adevărat, n-a strigat niciodată acest lucru, n-a avut curajul, nici măcar nu i-a venit ideea, dimpotrivă, a încercat întotdeauna să-și imagineze, să-și reprezinte lucrurile.

„După bal...", a spus Henri Barrault și vorbind încet și-au imaginat amîndoi, Barrault și Sondaz, cum va fi plecarea de la bal, pe la trei dimineața, pe zăpadă, ținînd-o amîndoi de braț pe Marie-Laure ca să nu alunece și intrînd toți trei în casă „pentru un ultim pahar..." Vorbind în șoaptă, și-au imaginat ce vor face atunci : „Apartamentul ar fi bine încălzit, salonul ar fi slab luminat, Marie-Laure ar fi..." Vorbesc la optativ ca niște copii care, pregătindu-se să se joace, își distribuie rolurile : „Tu ai fi bolnavul, eu aș fi doctorul..." Era un joc pueril și grav ca și cum, deodată, turpitudinea și inocența s-ar asemăna. Au povestit ceea ce ar

face, dar n-au spus totul și lucrul acesta face și el parte din petrecere, pentru că petrecerea nu stă niciodată în petrecere, ci în ceea ce este înainte și în ceea ce este după : nici o petrecere nu se scrie cu adevărat la prezent, trebuind întotdeauna să fie cucerită și regăsită. Chiar în timpul cînd se desfășoară, petrecerea scapă...

Au închis. „Pe stradă rumori, în suflet visări", murmură ea ridicînd cu o mișcare a umerilor șalul ce alunecase. Are, astfel, expresii gata făcute, liniștitoare, care readuc lucrurile la loc, la locul lor, la locul ce li se cuvine. Dacă la începutul unei seri sînt multe apeluri telefonice, spune : „Întîi aprinderea, pe urmă stingerea..." Simple jocuri de cuvinte, bineînțeles, putînd fi considerate ca atare ; dar și joc complex, luptă surdă, speranță sălbatică : se joacă cu cuvintele de teamă ca acestea să nu-și bată joc de ea. Jocuri ce sînt tot atîtea încercări de exorcizare. Pentru că, într-un post ca al ei, cuvîntul devine magic : el singur conține toată realitatea lumii. A acestei lumi în care caută cu disperare să intre. Iată de ce, într-un anume fel, jucîndu-se cu cuvintele, ea se lăsa în voia lor, cedînd, de la prima lovitură, acelei părți din ea făcută din cuvinte. Nu are altă cale de a exista cu adevărat în lume. Într-o lume care o refuză. Iată de ce aceste jocuri de cuvinte, fiind prea des repetate, sfîrșesc prin a se degrada, devenind pure jocuri de oglinzi ce-i trimit neîncetat o imagine virtuală, mereu aceeași : a sa, propria sa imagine, punctul geometric unde stă în fiecare noapte și unde se întîlnesc, de acum încolo, ceea ce ea nu a fost și ceea ce nu va fi. I-a trebuit multă vreme ca să înțeleagă. Își spunea : „Nu, sigur că nu, lucrurile nu se prezintă astfel". Dar într-o zi a trebuit să se încline în fața evidenței : pe stradă,

ea era pe trotuar, trecea o cunoștință la care s-a uitat, pregătindu-se s-o salute, cînd persoana în cauză a întors ostentativ capul. Un afront. Da, se poate spune că a fost un afront. Și cu atît mai grav cu cît ceva mai înainte, timp de o săptămînă, ea se temuse pentru sănătatea unuia din copiii acestei femei, o teamă pe care n-ar putea s-o descrie. Acolo, pe trotuar, ea a înțeles în sfîrșit, s-a înclinat în fața evidenței : cu cît pătrundea mai adînc în ideea pe care și-o făcea despre Vilmont, cu atît mai mult era trimisă înspre ea însăși, și cu cît pătrundea în ea, cu atît mai mult întîlnea Vilmontul. Sau, mai brutal spus, ea nu existase niciodată altfel decît prin alții, Vilmontul este chiar centrul existenței sale și trebuie să admită că Vilmontul îi scapă, așa cum ea își scapă sieși, pentru că o imagine virtuală este insesizabilă, inexistentă, chiar dacă o mie sau zece mii de persoane o văd.

Încă de pe vremea cînd mai mergea la cinema — la Vilmont sînt două : *Les Folies* și *L'Éden,* și fapt remarcabil : la *L'Éden,* care se află în cartierul catedralei, lumea bună merge la balcon, ceilalți rămînînd la parter, în timp ce la *Folies,* situat în partea de mijloc a orașului, se întîmplă invers —, era veșnic scandalizată și în același timp uimită de tipul de emoție pe care reușea să-l trezească în ea un actor : el vorbea, făcea ceva, ea trăia cu intensitate drama, dar el nu era acolo, nu mai era acolo. Uneori, fără a îndrăzni să-și mărturisească, îi vine în minte că raporturile sale cu Vilmontul sînt de același gen. O, dar asta înseamnă să gîndești pesimist și pe urmă Vilmontul a avut momentele lui de glorie. Dar acum ? E un sacrilegiu să spui că Vilmontul nu mai este în Vilmont ? Ce mai, trebuie să ai acest curaj. Cu atît mai rău pentru

sacrilegiu ! Vilmontul a fost și nu mai este. Ceea ce dăinuie, ceea ce continuă să existe cu orice preț este o anumită idee despre Vilmont : chiar aceea pe care și-o face domnișoara Audinet, de pildă, cînd, apropiindu-se de catedrală, pătrunde în această *terra sanctuaria* făcînd să-i răsune cu mîndrie tocul pe primele pietre ale pavajului care anunță ușoara ridicare a solului sau atunci cînd, trecînd prin fața Turnului Spitalului, își îndreaptă privirea spre armoariile orașului. Și tot această idee îi strînge laolaltă în fiecare zi pe domnul Gros, pe generalul Bazille și pe domnul André și-i împinge, la lăsatul serii, să discute despre aceste faimoase armoarii. Ce pasiune, pe neașteptate ! Adunați în jurul mesei de la „Commerce", cu mîinile împreunate, cu maxilarele strînse, înfruntînd noaptea care se strînge în jurul lor, le e de ajuns să pronunțe numele lui Cezar pentru a uita lumina verde ce vine din stradă și grizonează totul.

Cezar ! numele sună ca o chemare. De ajutor. În ajutor. Sau o invocare. Înainte ca Jean să se decidă, în sfîrșit, să aprindă candelabrul, o altă lumină țîșnește sub pleoapele lor pe jumătate închise, venită din străfundurile sufletului, din acea regiune inefabilă unde credința nu va muri niciodată, oricare ar putea fi imperativele orgoliului. Cezar ! La acest simplu nume, trei bătrîni, încrezători, simt cum începe să izvorască în ei ceva aducînd a emoție. Nimic nu rezistă acestui lucru : la trei bătrîni le e frig, unei domnișoare bătrîne îi e frig, unui oraș întreg îi e frig. Cine îi va încălzi ? Ce fel de foc ? Ce fel de incendiu ? Din fericire, pentru a scăpa de acest prezent de gheață, există gloria trecută, există Cezar, a cărui sabie, plasată în centrul armoariilor Vilmontului, amintește că el a oferit una

locuitorilor de atunci ca răsplată pentru fidelitatea lor — lucru pe care nici o inscripție nu-l stabilește. N-are importanță. În acest oraș în care nimic nu este adevărat, totul sfîrșește prin a deveni veridic, și în zadar ridică generalul Bazille din sprînceană, în zadar face ochii mari și rotunzi în fața unei evidențe, întorcîndu-se spre domnul Gros și întrebîndu-l unde începe adevărul și unde se oprește legenda. Printr-un ultim scrupul, acesta, obișnuit să cîntărească substanțele toxice în balanța de farmacist, socoate că ipoteza, oricît de seducătoare ar fi, nu este demnă de crezare, deoarece blazonul, nefiind anterior secolului al XV-lea, nu poate decît să confirme o legendă. „Exact ceea ce spuneam...", exclamă generalul. Da, urmînd exemplul acestui bătrîn soldat, putem și trebuie să ne punem o dată mai mult întrebarea primordială, de care depinde supraviețuirea sau moartea Vilmontului: „Unde începe adevărul, unde se oprește legenda?" De ce să ne temem că asta ar împinge istoria Vilmontului într-un sens negativ: cel al legendei? Oricum, răul e făcut, e prea tîrziu, și în loc să credem că istoria urmează mitului, e poate mai bine să admitem că istoria nu este posibilă decît dacă este în concordanță cu mitul... Adevăr al legendei, legendă a adevărului, cine știe? dovadă sînt legiunile romane venite în urma lui Cezar, legiuni ale căror urme le regăsim în însuși solul Vilmontului; o dovadă în plus e bocănitul unei trupe în marș, al unei trupe acoperite de glorie, zăngănitul de arme, scîrțîitul carelor, tăcerea desăvîrșită a amintirilor fără memorie, brăzdarea neîncetată a unor drumuri imposibil de refăcut; și, ca ultimă dovadă, iată, în spiritul celor trei bătrîni, în sfîrșit încălziți, dincolo de aceste evocări, iată visul, adevăr su-

prem, visul care autentifică legenda, visul care face din legendă un adevăr istoric. Visul.

O lumină se aprinde pe tablou :

— Alo, vă ascult.

O voce de fată, limpede, cristalină, cere un număr ; gesturile meseriei ei : cheia de ascultare lăsată în jos, jacul abonatului chemător conectat, abonatul cerut pe care îl sună ; cuvintele meseriei ei : „Aveți legătura, vorbiți", și din nou vocea tinerească, vocea dulce și cuminte :

— Eric ? Eric, tu ești ? Aici Martine. Eu...

O grabă de a spune tot, o inocență gravă : Martine vorbește, vorbește, spune totul, dintr-o suflare ; Eric tace ; Martine își descrie rochia de bal : „E albă, foarte simplă, de organdi, cu flori în țesătură, flori mici albe, pornesc de la talie și coboară în jos în ghirlande", ea nu spune, are de gînd să spună, nu va spune că și-a pus această rochie gîndindu-se la Eric, sperînd că va dansa cu el ; Eric tace ; ea nu spune, are de gînd să spună, spune că a auzit de expediția lor, a lui Eric și a celorlalți, la *Riche* și nu crede că în asemenea condiții el va merge la bal în seara asta ; el spune „nu" pe un ton tăios, apoi începe o frază despre necesitatea de a se elibera din strînsoarea acestei societăți burgheze, apoi tace : „Oricum, tu n-ai înțelege" ; ea spune „Nu, sînt idioată. În tot cazul, am de gînd să mă distrez cum trebuie."

Apoi a închis telefonul. Scurt. Acum trebuie să plîngă. Ochii-i sînt plini de lacrimi. Lacrimi ce-i curg pe obrajii roșii din cauza afrontului, pe rochia „albă, foarte simplă, cu flori..." Eric catîrul, bădăranul, bruta ; Eric cel cu fruntea dreaptă ; Eric politicianul care încă nu știe că justiția, spre care aspiră cu vehemența celor douăzeci de ani, nu este contrariul injustiției,

ci prelungirea ei prin alte mijloace ; Eric, omul certitudinilor ; Eric omul virtuții, opus virtuții. Prostul ! Nici măcar n-a auzit amenințarea : „În tot cazul, am de gînd să mă distrez cum trebuie". N-a văzut că apele proaspete, vii, transparente s-au încărcat dintr-o dată de imaginile unor nori de furtună și au devenit întunecate, adînci, dense...

Eric catîrul, bădăranul, da, și brută pe deasupra ; dar Eric curajosul, Eric politicianul, Eric omul adevărului. Ea murmură : „Își bate singur joc de el", și în zîmbetul ei există admirație sau cel puțin un fel de complicitate. Și ea s-a lăsat toată viața pălmuită. E o expresie pe care o cunoaște bine. O expresie tipic vilmonteză. „A te lăsa pălmuit" înseamnă pur și simplu că nu te ocupi îndeajuns de tine însuți. Astfel, femeia ce-și dăruiește fiecare din clipele ei copiilor și bărbatului se lasă pălmuită, și nu prostituata despre care se presupune la Vilmont că are timp pentru a fi egoistă, pentru că existența ei este abătută de la iubire. Într-adevăr, la Vilmont există două feluri de iubire : cea care se face și cea care e trecută sub tăcere ; prima neducînd la o consecință, cea de a doua fiind un fel de inconsecvență. Uneori îi vine să strige : „Trăiască sentimentele care ne îndepărtează de pasiuni !" sau să cînte acest lucru, să-l fredoneze, sau să-l murmure — sau să plîngă... Nebună, da, nebună și proastă, da, proastă să numească impostură ceea ce nu e decît ipocrizie socială sau încălcare a unei îndatoriri — ceea ce este un consimțămînt general. De ce să se răzvrătească, de ce să se revolte ? Ce importanță are că despre o femeie cu numeroși amanți se spune că are o viață sentimentală complicată, cînd toată lumea știe că în acest joc nu intră nici un sentiment ? Nu, nu

ea e aceea care trișează cu cuvintele. Ci ceilalți. Dealtfel, ea nu trișează niciciînd. Frumos rezultat, într-adevăr, frumoasă consolare! N-a cîștigat nimic, nevoind să piardă nimic. Din fericire, Eric face parte din aceeași rasă. E fericită. El va fi nefericit. Nu mai e singură. El va fi nefericit în mijlocul unei fericiri ciudate. Nu mai e singură. Viața, adevărata viață continuă — prin ea, dincolo de ea... Eric e un om al Vilmontului, format după exemplul acestuia : al Vilmontului de dinainte de decădere, cînd nu exista nici orgoliu, nici satisfacție, ci doar Vilmontul, în bucuria tuturor.

Pentru Eric mai tîrziu, pentru ea dintotdeauna, e o fericire ciudată, în care se acumulează și se întîlnesc toate deziluziile și toate decepțiile ; o fericire ciudată făcută din tot ceea ce este oprit, de unde au reușit să scape datorită curajului și fidelității și de unde, în solitudinile insuportabile, a izvorît o mare tandrețe ce a sfîrșit prin a anula toate distanțele. O fericire ciudată, da, răsărită în acel punct al inimii unde e atît de pîndită de eșec.

Eșec ? Spune cu voce tare : Eșec...", și își agită mîna deasupra capului, frunză moartă, pasăre ce-și ia zborul, dulce nebunie. Văzută din afară, ar părea că se agită și vorbește, în timp ce mîna, crescută din propriul ei cap, ar semăna cu. Ar semăna cu. Ar semăna cu. Dar afară nu e nimeni. Nimeni, doar zăpada ce cade acum cu fulgi mari. Cu fulgi mari gălbui (din cauza luminii electrice). Cu fulgi ma. Zăpada. Singură, zăpada. Peste Vilmont. Și Vilmontul dedesubt. Alb și negru. Singură zăpada cade. Singură cade zăpada. Singură cade, zăpada. Rîde. Vilmontul sub zăpadă. Carte poștală ilustrată. Copyright. Vedere din Vilmont sub zăpadă. Nu mai sînt. Nu. Nici o vedere cu Vil-

montul sub zăpadă. Necomercial. Nepublicitar. Doar soarele. Se vinde bine soarele. Se vînd bine plajele, marea, fericirea. Nu zăpada. Mult frig. Mult alb. Cel mult, la munte. Zăpada organizată. Zăpada îndeletnicirilor plăcute. Zăpada pe care poţi conta. Fără contenire. Zăpada. Sub zăpadă. Rîde. Vilmontul dispare sub zăpadă. Nu mai e Vilmontul. Rămîne catedrala. Dreaptă. Neagră. Ţuguiată. Rămîn clopotele. Pentru liturghie, slujbele de dimineaţă şi slujbele de seară, pentru morţi, stingere, alarmă. Singure clopotele trăiesc. Trăiască clopotele ! Cele care vibrează. Cele care bat şi cele care dăngăne prelung. Printre fulgi. Prelung, printre ful. Nu. Zăpada este tăcere. Zăpada acoperă Vilmontul. Tăcerea pune stăpînire pe Vilmont. O tăcere de moarte. Singură cade, zăpada. Rîde.

Rîde ? Sau spune : „Eşec... ?“ Cuvînt limpede, cuvînt luminos. Începînd cu care totul e posibil. Reuşita obligă ; eşecul eliberează. Pentru Martine, reuşita ; pentru Eric, eşecul. Între ei doi, o rochie „albă, foarte simplă, cu flori...“ Martine, proasta, fata proastă, i-a aruncat rochia în faţă lui Eric... Iată că am o rochie de bal... Grozavă consecinţă ! La care el ar fi putut să replice ironic : „Ia te uită !“ I-a despărţit o rochie. Grozavă inconsecvenţă ! Martine s-a purtat cu Eric cum se purtase Claudine mai înainte cu ea, cînd o sfidase cu inelul ei de logodnă. Proasta de Claudine, căreia îi făcea confidenţe, pentru care făcuse un buchet de vorbe drăguţe şi care năruise totul plimbîndu-i pe sub nas inelul de logodnă. Sclipirile diamantului, vîrfurile ascuţite ale diamantului, mai e şi acum găurită de aceste vîrfuri. Martine, Claudine... Ele nu văd decît obiectele fericirii lor şi sfîrşesc prin a uita esenţialul : fericirea. Ţi-a plăcut balul ? O, da, purtam o rochie frumoasă, „albă,

foarte simplă, cu flori...“ Ce fel de om este logodnicul dumitale ? O, privește ce inel frumos mi-a oferit ! De la bal, nici o amintire ; de la logodnă, nici atît. Despre una s-ar putea spune : o rochie s-a dus să danseze ; despre cealaltă ; un inel de logodnă se mărită. Reușita, e clar, obligă mult. Sînt fetele astea de plîns ? Sînt oare nefericite ? Sau e preferabil să incriminăm Vilmontul ?

Dezgustul ei la douăzeci de ani, cînd a început să înțeleagă regula jocului, sau, cum se spunea atunci, regula jocului dragostei și al întîmplării. Sub pavăza unui spirit ales, nu era oare totul permis ? Sau și mai bine : nu slujește spiritul ales la acoperirea a ceea ce e mai rău din sclipirile și moarurile sale ? Și dialogul acesta, neașteptat, net, precis, în ușor contratimp : „Ah ! Musset !“ — „Musset, spuneți ?“ — „Desigur, autorul *Jocului dragostei și al întîmplării...*“ În salon — în care salon ? — voci amestecate, fum de țigări : bărbați în costum de seară, cei mai mulți în picioare ; femei în rochii lungi, stînd jos. Apoi o voce, frumoasă, armonioasă, virilă : „Prieteni, dragii mei prieteni, vă iau de martori : acest scump căpșor blond, ah ! îngăduie-mi să-ți sărut mîinile, i-a atribuit lui Musset *Jocul dragostei și al întîmplării*“. Altă voce de bărbat : „Din cauza *Nopților*, fără îndoială.“ Voci de bărbați și de femei : „Bravo ! Bravo !“ Prima voce : „Dar comoara mea scumpă, copilă gingașă, oh ! te rog, lasă mîinii mele dalba-ți mînă, nu e de Musset, ci de Marivaux.“ Ea, depărtată, inaccesibilă : „Așa e, uitasem. Da, Marivaux, marivodaj...“ Reuniunea aceea — în ce salon ? —, oamenii aceia — tatăl ei se sprijină în coate de cămin, dar unde se află mama ei ? —, femeile acelea, tînăra aceea, mai ales, al cărei chip nu-l regăsește, femeia aceea indiferentă : dispărea o lume... Curînd avea să se producă crahul financiar din 1929,

Dezgustul ei la treizeci de ani, cînd prietenii și chiar părinții ei, obișnuindu-se cu gîndul de a o vedea celibatară, au socotit că putea să audă totul. Adio spirit ales! Totul s-a petrecut brusc, aproape brutal: un fel de viol prin cuvinte, prin rîsete, prin priviri. Inițierea ei se făcea la sfîrșitul meselor, cînd totul devenea tulbure. Îi vorbeau, ea nu înțelegea, dădea din cap, i se explica: rîsete roșii, priviri verzi și cuvintele acelea vîscoase, înghețate, care se lipeau de ea, o pipăiau ca niște mîini, ca tot atîtea mîini... Asta era, așadar! Toată această punere în scenă ca să ajungă aici, în acest punct unde fiecare privire se bucura de zăpăceala ei, unde fiecare rîset îi înăbușea protestele. Asta și nimic altceva, în adîncul fiecăruia... Naivitatea ei amuza, iar cînd n-a mai fost naivă n-a mai amuzat pe nimeni. Deodată n-a mai fost nici un fel de joc, de dragoste sau de întîmplare. I-au rămas zilele fără memorie. Au început să se agite fără ea: băieții continuau să fie hărăziți amantelor de dinainte de căsătorie; fetele amanților de după căsătorie. Și dragostea? Se vorbea mult de ea. Trebuia făcută proporțional. Murmură: „Dragostea...", apoi înalță din umeri. Dragostea? Cuvînt negru și violet. Cuvînt funebru: o sală mare — e o capelă? e o cameră? — tapetată cu văluri negre, de la boltă pînă la podea, în timp ce în centru se înalță, violet, un catafalc sau un pat; apoi o muzică: o pavană lentă și solemnă; iar pe pat sau pe catafalc: nimic. De ce e ea singură, întotdeauna singură în această cameră în formă de capelă? Înaintează. Pașii ei acoperă muzica, tulbură aerul, fac să tremure vălurile negre, le ridică în lungi fiori de moarte: în nișele din pereți se află statui, multe statui, un întreg popor de statui care, la fiecare pas al

ei, se trezește. se dezmorțește, o salută și îi face un alai de murmure reci. Ea merge, aleargă, se repede spre catafalc sau pat, ce va fi fiind, și obiectul dorinței ei scapă, scapă... Sfîrșită, epuizată, trebuie să se încline în fața evidenței : a alergat pe loc, susținută de cine știe ce forță necunoscută. Mișcarea imobilă. Fatalitatea Vilmontului apasă asupra ei : e prizoniera mișcării imobile. Fatalitate sau fascinație ? Fascinație sau farmec mortal ? Adevărul e că la Vilmont se comite cu regularitate o crimă perfectă la care ea este martorul privilegiat. Iată cum : el are douăzeci și cinci de ani, ea douăzeci. Se căsătoresc și pleacă în călătorie de nuntă. Ea este considerată inocentă. Și este. Cincisprezece zile mai tîrziu, el trebuie — dacă vrea să se bucure de considerație — să aducă înapoi la Vilmont o femeie în toată legea și cu suficientă experiență în materie de dragoste pentru ca, odată întoarsă, să fie gata să audă ce e mai rău. Mitologia patului ocupă un mare loc în mentalitatea vilmonteză. Cuvintele degradării, josnice și fleșcăite ; cuvintele fără curaj, murdare și lipsite de culoare ; cuvintele tulburi, cuvintele vinete : ah ! impuritatea nu e contrariul purității, ci corolarul ei. Totul rămîne cum este. Și ea însăși, femeia cea mai pură, nu sfîrșește prin a fi impură ? Prezența ei, simpla ei prezență creează condițiile impurității. Pentru că a refuzat odată pentru totdeauna, fiecare consimțămînt devine o încălcare. Din cauza ei un oraș se cufundă în beznă. Ea este martorul privilegiat al crimelor care, fără ea, n-ar fi crime. Căci, în sfîrșit, din cauza ei, el și ea devin iubirea asasinată, perfect asasinată în cincisprezece zile. El și ea sînt toate cuplurile pe care le-a văzut împreunîndu-se pe un pat în formă de catafalc. Da, într-adevăr,

dezgustul ei era considerabil cînd avea treizeci de ani. Atunci, își spunea ea, o lume își desăvîrșea prăbușirea. Curînd avea să vie 1936, războiul din Spania, al doilea război mondial.

Nimic nu s-a schimbat.

Nimic.

În jurul Vilmontului s-au prăbușit lumi. Ruine peste ruine. În pulberea secolelor, noi ruine s-au adăugat peste vechile ruine. În jurul ei, Vilmontul s-a menținut în orgoliu și în satisfacție. Nimic nu s-a schimbat. Nimic nu s-a. Nimic nu s-a. Nimic. Nici în ea, nici în Vilmont. Figuranți pînă la complicitate. Și imobili : ea în refuzurile ei ; Vilmontul în adeziunile lui. Legați unul de altul în chip bizar. Suferind unul prin altul, unul din pricina altuia și urmărindu-se reciproc, ea alergînd, alergînd pe străzi, pe străduțe, pe ulicioare, pierdută în labirintul ce se închide peste ea, un labirint de pietre și de cer, de pietre calcinate și de ceruri verzi, de ceruri violete și de pietre albe, cu capul dat pe spate, cu ochii plini de cer, aproape pierzîndu-și vederea, cu capul bălăbănindu-se, un labirint de ziduri imense, fără ferestre, de acoperișuri fără sfîrșit, plini ochii, plin capul, pietre și ceruri amestecate, pietre proiectate spre ceruri, într-o unică mișcare imobilă ce se învîrte în gol, în timp ce amețeala o lasă...

Nimic nu s-a schimbat. În partea de sus a orașului, adulterul ; în cea de mijloc, divorțul ; în cea de jos, poceala... Onoarea este chestiune de grup social și grupul social este chestiune de evoluție. Exemplele s-ar putea înmulți : iubirea, desigur ; dar și religia, sau politica, opusul ei... Nimic nu s-a schimbat. Viața continuă. Cu atît mai bine ! căci acest nimic este viața. Cu condiția ca viața să nu fie nimic. Și totuși, ea e totul. Cum să le împaci ? Cum să explici ceea ce

constituie diferența ? Cum, cum ? Nimic nu s-a. Totul a. Ce ? Schimbat ? Și pentru ce ? Imobilitatea este o înțelepciune. Pentru că la vîrsta ei, a devenit limpede că mișcarea nu este decît prelungirea imobilității. Să nu te miști. Să nu aștepți. Să nu speri. Moartea va veni. Moartea vine. Atunci va începe viața. Această viață a cărei naștere ne desparte de lume și doar nostalgia imemorială ne permite să ne ținem pe picioare pînă în ceasul morții noastre... Nimic nu s-a schimbat. Numai moartea poate schimba viața pentru a o reda ei însăși. Dar ei nu știu. N-au înțeles. Nu vor să știe. Iată de ce se încăpățînează să ia totul pe dos : cuvintele, ideile, ființele, și iată de ce tot ceea ce ating ei se smintește, se zdrobește, se descompune — moare. Ei nu înțeleg. De cînd e lumea, e nostim, nu ? Și cu cît acest lucru le e mai puțin folositor, cu atît devin mai îndîrjiți, declanșînd noi catastrofe. „Viața...", spun ei, fără să vadă că vorbesc de contrariul ei. Pentru a încheia, ei nu încetează o clipă de-a răspîndi moartea. Nostim, nu ? Nimic nu s-a schimbat. Moartea, așa cum o concep ei, nu este decît consecința vieții lor. Ei nu știu. Cine ? Cine nu ? Cine nu știe că moartea readuce la viață și că viața se preface în moarte ? Toată lumea știe. Bineînțeles. Și toată lumea uită. Altă crimă perfectă. Doar prima trădare se plătește. Prima infidelitate. Prima. A. Să rîdă. Mai bine să-și rîdă. Rîde. Un rîs bizar. Un rîs ca al domnului Gros. Chicotind de două ori. Rîde de el. Domnul Gros ? Ar fi vrut să se însoare cu ea. Nostimă pasăre și ăsta. Fredonează : *„Doamne, ce om, ce omuleț..."*

PE TABLOU APARE O LUMINĂ... E o chemare ? o rechemare ? E un ordin de chemare, o rechemare la ordine ? Visa și nu trebuia. Fredona o arie și nu trebuia. Să fie prezentă, doar prezentă, asta-i e soarta, asta a ales — pînă în clipa din urmă, acel punct terminus în care orgoliul cel mai nemăsurat se pierde în umilința cea mai deplină. Pe tablou s-a aprins o lumină ; e *Bar des Amis*. Tresare. Uneori sînt mai multe apeluri în același timp : viața, licăririle vieții, și pe neașteptate se simte cuprinsă de nerăbdare, să servească, să dea cuvîntul... Pentru *Bar des Amis* nerăbdarea ei este aceeași : un fel de febrilitate, cum să spun ? o satisfacție interioară, impresia, nu, și mai simplu : o certitudine, da, certitudinea că... va putea servi. A servi ! Un cuvînt ce provoacă zîmbete, un cuvînt din alte vremuri, un cuvînt devenit inutil, în care se recunoaște pe deplin. „Ești o idioată", îi spunea tatăl ei. Se încăpățîna, s-a încăpățînat toată viața ei să vorbească de umilință într-o lume a orgoliului și să vrea să servească ființe convinse că nu au decît drepturi. „Tată...", murmură ea introducînd fișa, și e adevărat că există mizerie, decădere, furturi, omoruri, violență, tată, tată, există, există... Idioată și flecară, iată ce era. Acum tace. Se mulțumește să dea cuvîntul, să elibereze cuvintele prizoniere. „Alo ! Vă ascult", spune ea și vorbele se organizează.

Ea ascultă și ceilalți vorbesc. E de presupus că vorbesc, pentru că ea ascultă. La urma urmei n-are importanță ce spun, principalul e că vorbesc. Nimic nu e mai rău decît tăcerea. Și totuși, celui obișnuit cum este ea să asculte cuvinte fără număr îi apare limpede că devin repede fără nume și că, asemenea unei banchize luată de dezgheț și apoi spartă în mii de bucăți, lasă să se vadă apele negre ale tăcerilor, ale feluritelor tăceri din Vilmont : tăcerea orgoliului și tăcerea indiferenței, tăcerea urii și tăcerea descurajării, tăcerea amărăciunii și tăcerea mîndriei, ca să nu mai vorbim de tăcerile compacte, grele, ce separă partea de sus, partea de mijloc și partea de jos a orașului. „Fiecare pentru sine", spun cei care nu riscă nimic. Dar ceilalți ? toți ceilalți ? toți cei care nu mai au nici măcar posibilitatea de a răspunde : „Și Dumnezeu pentru toți ?" Va veni poate ziua cînd cuvîntul va birui cuvintele. Pentru moment e nevoie de grijă ca aceste cuvinte să nu degradeze prea mult cuvîntul. Căci, în fond, ea știe bine că dînd mereu cuvîntul, acesta va sfîrși prin a fi un cuvînt dat. Iată de ce a spus cu un fel de seninătate : „Alo ! vă ascult", înainte de a auzi vocea sonoră, timbrată a lui Mado, patroana de la *Bar de Amis* care cerea un număr cu șase cifre.

Apelul va părăsi în curînd Vilmontul, se va avînta spre cîmpie, va aluneca pînă la mare și prin această noapte de zăpadă, va merge din releu în releu, din voce în voce, spre marele oraș cu gust de sare și iod, capitală provincială, zgribulită sub vînturile înghețate ale iernii sau ațipită sub căldurile tropicale, o insulă aurită strînsă între marea violetă și regiunea de șes a măslinilor albaștri, pierdută în cine știe ce vis imperial, sau un mare oraș inutil și flecar,

plin de mirosuri ciudate și de ameteli verzi, de care e fascinată și se teme și pe care le detestă — ah ! seara aceea cînd coborîse în port de-a lungul unei străzi prost luminate, în timp ce casele se prăbușeau în jurul ei, la fiecare pas, în mijlocul rîsetelor fără bucurie, și i se părea că nu va mai ajunge niciodată în port, băltoacă de lumină unde se legănau încet vase cu pînze ușoare ! Și pe acest traseu telefonic va exista o solidaritate în muncă, o înfrățire elementară și niște femei care, ca și ea, așteaptă, sînt prezente, „sînt de față", cum spune domnul Sondaz — iar ea ca o proastă, proasta de ea, înțelesese : „sînt în față", pe urmă „față-n față..." —, păzitoare credincioase ale cuvîntului, care nu se cunosc și se recunosc, se cheamă una pe alta prin numele orașului lor, umile ființe anonime care știu că timp de o noapte sînt conștiința propriului lor oraș și care îi spun foarte firesc : „Vilmontule, tu ești ?", fără să știe că ea închide ochii înainte de a răspunde cu ardoare : „Da, eu sînt, Vilmontul".

Aventura începe. În noaptea asta va lua chipul însîngerat al unui șofer de camion. În noaptea asta, moartea va zbura pînă la cheiurile unde sînt ancorate vase mici și vechi, mîncate de rugină, părăsite, abandonate chiar și de șoareci. În noaptea asta, aventura... Aven... Care ? A sa ? Aceea a unui șofer mort ? Aceea a Vilmontului ? Imediat după anunțarea accidentului ea a înștiințat corespondenții locali ai celor trei cotidiene regionale, cum face cînd sînt știri importante, și în noaptea asta va avea privilegiul de a asista încă o dată la nașterea din cuvinte a unui fapt divers ; căci de cînd Vilmontul este Vilmont, de la catastiful catedralei pînă la cea mai de pe urmă cronică vilmonteză, aventura nu este altceva decît o

naștere din cuvinte a vieții, acest moment perfect cînd cuvintele „se prind", se coagulează, devin viață, clipa asta adorabilă în care faptul cel mai mărunt se transformă prin scris în proză ; da, singura aventură ce merită a fi trăită și care justifică tot ceea ce Vilmontul nu mai este. Dovada ? Ce s-ar alege din războaiele la care Vilmontul a trebuit să participe, din revoluțiile prin care a trecut, din catastrofele îndurate dacă proza nu le-ar prelungi neobosit amintirea ? Lumea nu are memorie. Doar ceea ce este scris îi dă pecetea adevărului, perpetuînd-o. doar proza o însuflețește, reînviind-o. Proza, alcătuire de cuvinte, de litere, de semne, fără de care nimic din ceea ce este adevărat nu ar fi adevărat... Proza ? Singura aventură a spiritului, singura metamorfoză a morții în viață, singura revanșă a spiritului asupra materiei. Proza ? Proza Vilmontului ? Degetele ei mototolesc o hîrtie : articolele decupate de Paulette, în care e vorba de Encomiastul ce-și dedică existența unei mari lucrări intitulate *Proza Vilmontului.* Mai tîrziu, va citi aceste articole mai tîrziu. Momentan lucrează pentru Encomiast, e dornică să știe ce se va născoci pentru a părea adevărat. Un fapt divers ? O informație ? Să fim serioși ! Poezie pură, un vis cam necugetat, răstimpul cît să scrii cincizeci de rînduri și să le semnezi. O moarte ? Un chip însîngerat strivit de parbrizul propriului camion ? Să fim serioși ! Își cunoaște bine ziariștii, pe Terraillon de la *Petit Patriote,* cotidian comunist, pe Bonfils de la *Midi-Matin,* jurnal socialist, și pe Agostini de la *Républicain,* organ de dreapta. În noaptea asta va fi din nou martora împlinirii marilor metamorfoze. În noaptea asta reîncepe aventura.

Paul Terraillon a luat receptorul : Mado îi șoptește că e prea mult, că are un client de servit, și ea îi aude acum, în microfon, răsuflarea hîrîită. A băut, probabil, prea mult. E un tip puternic, sangvin, cu mustăți groase, lăsate în jos, vorbește tare și e bun de pahar, ceea ce nu-l împiedică să fie sprinten deși merge pe șaptezeci de ani. Raporturile lui cu muncitorii de la fabrică poartă pecetea unui respect deosebit. Pentru oamenii aceștia, el rămîne învățătorul și ei trebuie să se străduiască să-i spună familiar pe numele mic... În noapte, circuitul se stabilește. De la o voce la alta, de la un oraș la altul, ei îi place să audă cum cuvîntul activ, în care se afirmă viața, moare pentru a renaște imediat... Terraillon trebuie să să fie îmbrăcat în haina lui de lînă cu glugă, ce-l face să semene cu un bătrîn marinar, și trebuie să stea la colțul tejghelei, cu spatele la perete, aproape de casa de marcaj (l-a văzut în această poziție prin geam, într-o dimineață cînd se ducea în orașul de jos și de atunci și-l închipuie mereu la fel, în același loc), alături de Mado, cu receptorul la ureche, uitîndu-se la această văduvă cu pielea lăptoasă, Mado flecăreața, Mado politicața, nepermis de aproape de gologanii ei. Gologanii mei ? Bănuții mei ? cine să-i păzească ? nu cumva dumneata, din întîmplare ? — strașnică femeie, Mado, cum stă în fața lui, cu mîna în șold, cu pieptul revărsat, cu buzele prea roșii, cu ochiul prea făcut, tîrfuliță de treabă în fond, ușoară-n poale și grea de mînă, alegîndu-și masculul cînd are chef și detestînd familiaritățile !

— Aveți legătura, vorbiți.

— Alo ! *Petit Patriote ?* Dă-mi redacția.

În cafenea trebuie să fie tăcere. Prin forța împrejurărilor. Din cauza oboselii. Dar și din

cauza lui Terraillon. Tăcerea cumplită a celor care nu au nimic de spus. A celor lipsiți de cuvinte. Care la fiecare frază se opresc și exclamă : „Cum să-ți spun ?“ A celor care nu pot să vorbească decît de pariuri sau de fotbal. Din cauza gălăgiei insuportabile ce le ține loc de beție, Terraillon a trebuit să strige la ei poruncitor : „Tăceți odată, trebuie să dictez un articol, e vorba de o știre proastă“, și au tăcut, auzind doar : „O știre proastă“. Asta nu-i surprinde. Sînt obișnuiți. Cum spune Terraillon : „O veche obișnuință, o veche istorie, e la fel ca...“ Dar nu sînt siguri că înțeleg bine ce înseamnă. Căci pentru ei, la drept vorbind, obișnuința este cenușie, complet cenușie, pe cînd Istoria învățată la școală era, în ciuda explicațiilor domnului învățător, poleită toată cu aur, cu regi înzorzonați, cu prinți ca niște Feți-Frumoși, cu miniștri importanți și cu date multe, multe date, într-adevăr, ce trebuiau învățate, reținute, dar pînă la urmă au uitat tot, da, tot, pînă și regii, prinții, miniștrii, care-i împiedicau să se gîndească la mizeria celor guvernați de ei, la această lungă și străveche mizerie devenită pentru ei astăzi o veche obișnuință complet cenușie. Cenușie ca zidurile ce înconjoară fabrica. Cenușie ca diminețile de iarnă. Cenușie ca... Cenușie... Cum, ei nu știu, nu mai știu. Terraillon a cerut tăcere și ei tac, strînși unii într-alții, sprijiniți în coate de tejghea și Terraillon poate să le vadă chipurile îmbătrînite înainte de vreme, și mai marcate în lumina crudă a neonului, cum se întorc spre el, respectuoase și atente, aspre și delicate în același timp, chipuri ale unei oboseli urîte, chipuri fără suflet, și Terraillon simte cum îl apucă furiile...

— Alo ! Alo ! strigă el.

...Bunele furii de altădată, drepte, sigure, din vremea cînd totul era limpede și cînd era de ajuns să te declari comunist pentru a te simți cuprins de înflăcărare.

— Alo ! Alo ! cine e la telefon ?

— Petrucci.

— A, tu ești ? Aici Terraillon. Am să-ți transmit o sută treizeci de rînduri urgente pentru seara asta.

— Imposibil.

— Ce ? Ești nebun ? E vorba de un accident.

— Grav ?

— Oarecum da.

Terraillon a spus „Oarecum", apoi a insistat pe „da", și interlocutorul a înțeles. A adăugat că există și un mort :

— Unul de-ai noștri, înțelegi ?

Acolo, la capătul firului, celălalt e plictisit. Un mort abstract. Unul în plus sau în minus. Mai întîi o informație, altfel spus cuvinte, un titlu, spațiu. Unde să le pună ?

Domnișoara Audinet închide ochii. Moartea unui om îi provoacă oroare. Pentru ea o moarte se aseamănă cu o infidelitate. Toată viața ar fi vrut să trăiască în același decor, înconjurată de aceiași oameni. Atunci viața ar fi fost pentru ea o plăcere. Să nu se clintească nimic ! Mai ales să nu se clintească nimic ! Dar, vai ! în fiecare clipă decorul e zgîlțîit, fundalul sfîșiat, iar ea e plasată în centrul acestei pînze, monstruoasă și inutilă Penelopă a tuturor iubirilor, căutînd să refacă noaptea ceea ce desface ziua, o Penelopă pe dos, o Penelopă fără Ulise, nemaiacceptînd infidelitățile celor ce suferă, a celor ce mor, și căutînd să umple prin cuvînt, prin cuvîntul trezit la viață, marile tăceri albe ce se adîncesc deasupra Vilmontului

și se rotesc dezordonat, grele, neliniștitoare, asemenea marilor păsări de pradă.

— Bine, e în ordine. Găsesc eu un loc. Îți dau stenografa.

— Bravo, fiule. Și salut !

Așa a început să moară de-adevăratelea Saïd Mourhad : la orele 21 și 8 minute a sunat telefonul, o voce a cerut numărul domnului Macaire, o voce sugrumată, fără inflexiuni, apoi domnișoara Audinet i-a alertat pe cei trei corespondenți locali și mașina a început să meargă, moartea a devenit un fapt, pe fond de zbîrnîituri, de voci fîrnîite...

— Dictez : *Vilmont (de la corespondentul nostru particular, Paul Terraillon) : Ieri seară la orele 9 s-a produs o nouă dramă de muncă...* Lumea muncii, avea doisprezece ani, era ca ieri, cînd a descoperit pentru prima dată lumea muncii. O femeie era pe punctul de a naște și mama ei o trimisese să-l caute pe doctorul Audinet : „Cobori pînă la fabrică..." Rămăsese la jumătatea scării, înfășurată într-o pelerină, afară era frig și mama ei era pe culoar, deasupra ei, lîngă gravura englezească înfățișînd un han de poștă. Nimic nu se clintea. I se părea, i se pare încă și acum că în clipa aceea lumea era perfect imobilă. Pe urmă, fără ca ea să prindă de veste, totul avea să înceapă să se agite foarte repede. Apoi, pentru încă un minut, nu se clintește nimic ; rampa scării din lemn cafeniu-închis, căreia-i știe cele mai mici asperități, e neclintită sub mîna ei : treptele de piatră, acoperite cu un covor roșu, sînt distincte, bine conturate ; la fel și culoarul de la parter în marmură verde și albă... Și astăzi decorul a rămas același, a sacrificat totul pentru a păstra decorul copilăriei intact, în așa fel încît dacă se oprește pe treapta unde se afla cînd mama ei i-a spus să

dea fuga să-l caute pe doctor, e cuprinsă de ameţeală şi teamă... *Zăpada cădea din abundenţă, acoperind încet, încet Vilmontul şi împrejurimile sale, Saïd Mourhad...* Aceeaşi voce vocea mamei ei : „Ştiu unde este, ştiu unde este...", repetînd întruna această mică frază sfîşietoare, pe toate tonurile, cînd aferată, cînd ironică, siflantă, persiflantă, urmărind-o în mijlocul zîmbetelor ce se repetă şi ele la infinit în amintirea sa. Sîntem contemporani cu durerile noastre cele mai vechi, iată adevărul, iată nenorocirea... *Saïd Mourhad conducea cu greutate camionul de zece tone. Termina tîrziu... Ţinuse... să ajungă... acasă... în ciuda... timpului nefavorabil...* Să coboare pînă la fabrică : o distanţă imensă de parcurs, o lume necunoscută de descoperit : niciodată încă n-a ieşit singură seara şi mama ei o trimite în cartierul cel mai întunecat, cel mai străin : cartierul muncitorilor... *Ştergătoarele de parbriz de abia reuşeau, probabil, să îndepărteze zăpada ce se depunea pe geam. În cabina vechiului camion...* Cum se făcuse de trebuise tocmai ea să dea fuga noaptea, pe timp de iarnă, pînă la fabrică ? Nu exista nici o slujnică, nici o soră ? Şi nu putea chiar mama ei... Sînt întrebări pe care şi le pune mereu dar îşi interzice să răspundă... Căci, în fond, ar putea să se întrebe dacă mama ei nu ştia ce o aşteaptă... Zîmbetul ei în timp ce-i spunea : „Coboară pînă la fabrică...", era complice sau încurajator ? Ah! să vadă odată pentru todeauna acest zîmbet *îndeaproape...* Trei sau patru trepte o despart de mama ei. Se apleacă peste balustradă ca şi cum ar vrea să asculte mai cu atenţie, îşi întoarce capul pentru a trage cu urechea, şi holul de la intrare — atunci îi spuneau intrarea — se deformează uşor. Acum,

vede lustra de aramă și sticlă în formă de cilindru înlăuntrul căruia se află patru becuri și seamănă cu o colivie, apoi remarcă lada mare de lemn sculptat unde, cînd era foarte mică, credea că se ascund oameni, încît și astăzi, după cincizeci de ani, cînd se întîmplă să ridice capacul greu de lemn și să se uite înlăuntru, simte cum o strînge ceva, nu știe bine ce, poate un miros, o amintire, afară doar dacă emoția nu se datorează respectului ei nemărginit pentru lucrurile vechi : să-și pună mîinile acolo unde le-au pus mii de alte mîini, să facă gesturile miilor de ființe dinaintea ei și în această umilință zilnică să ajungă la rădăcinile orgoliului său... *Saïd Mourhad conducea fără oprire încă de dimineață. E ușor să ne închipuim mișcarea lentă a ștergătoarelor de geam, scînteierea monotonă a fulgilor de zăpadă ce par a se precipita înspre parbriz, frigul nopții...*

Să coboare pînă la fabrică : va trebui să taie bulevardul principal ce separă partea de sus a orașului de cea de mijloc, apoi să se îndrepte spre celălalt bulevard și să intre în orașul de jos. Acolo va începe necunoscutul. Acolo, începînd de acolo, va auzi un fel de șușoteală („Oamenii de aici nu sînt din lumea noastră") care va merge înaintea ei, o va pune în gardă. Nu sînt din lumea noastră... Ce vrea să însemne cuvîntul acesta flecar ? Cum să-l înțeleagă ? Nu sînt din lumea noastră sau nu sînt din altă lume ? Marele război e pe terminate și prejudecățile devin și mai puternice. Nu sînt din lumea noastră, dar ce este lumea ? A mea, a ta, a sa... Mea, ta, sa, noastră... Noaptea s-a lăsat peste ea și ea recită prostii pentru a-și ține companie... *Iată primele case din orașul de jos. Cîteva minute încă de efort și Saïd Mourhad va putea să se odihnească...* Merge

înainte. Își amintește, își va aminti întotdeauna de străzile pe care a mers, pe care le-a traversat și, curios, cu toate că a refăcut acest drum de mii de ori, decorul nu s-a schimbat în amintirea ei, astfel încît există două realități opuse : cea din noaptea aceea și cea din toate celelalte zile, fără ca aceasta din urmă să fie mai puternică decît cealaltă... A intrat adînc în orașul vechi, a mers pe lîngă zidul lung de piatră neagră ce împrejmuie pensionul Jeanne d'Arc, a trecut prin piața du Marché, apoi, după ce a lăsat catedrala în dreapta, a mers pe strada Marchande pînă la Grande Place. Dincolo e cartierul muncitoresc, cartierul fabricii, cartierul celeilalte lumi. A lăsat în urmă străzile familiare ce s-au deschis la trecerea sa, pentru a intra pe străzi ostile. Acum totul e întunecat. Într-un loc, se împiedică de o grămadă de gunoaie ; în altul, o pisică îi fuge printre picioare ; într-un altul, trece pe lîngă un fel de cabaret, astăzi dispărut, prin ale cărui geamuri murdare răzbate o lumină galbenă... Niciodată nu va nimeri unde trebuie. În fața ei se înalță masa neagră a fabricii și, așa cum o vede ea, cu clădirile joase și lungi și coșul înalt, i se pare că distinge o biserică — o biserică din altă epocă, din alt timp, din altă lume, din lumea noastră... *Saïd Mourhad nu va lăsa decît regrete printre camarazii săi. Născut la Rabat în 1932, s-a văzut curînd obligat să vină să lucreze în Franța...* Saïd Mourhad, Saïd Mourhad, și în ea sînt substanțe moi și rău mirositoare de gunoaie, miorlăituri răgușite, chipuri întrezărite prin geamul afumat al unei cafenele... Saïd Mourhad a murit și în ea sînt străduțe fără trotuar unde piciorul se răsucește la fiecare pas, pavaje murdare și lucitoare, masa neagră a unor ziduri nesparte de nici o fereastră...

Saïd Mourhad a murit într-o noapte cu zăpadă, el care se născuse la Rabat, în soare, și deodată acest om este în ea și începe să cînte un cîntec, omul acesta care n-a văzut-o, ieșit de nu știe unde, ce vine în întîmpinarea ei... Omul acesta, teama, cîntecul acesta, teama, și ea se aruncă în umbra adîncă a unei uși pentru a aștepta ca el să treacă, dar iată că el se oprește chiar în fața ușii, chiar în fața ei... Strivit de parbrizul unui camion sfărîmat, e chipul însîngerat al lui Saïd Mourhad, și ea strigă, e ceva mai puternic decît ea, a strigat și a fugit atît de repede, atît de brusc, încît departe fiind percepe încă strigătele bărbatului, indignarea, teama, surpriza, toate laolaltă, în timp ce se aud obloane trîntite de pereți, voci cerîndu-i beţivului să facă liniște, alte obloane trîntite, la început îndepărtate, apoi din ce în ce mai apropiate, ca și cum era urmărită de curiozitatea localnicilor, și botinele ei bocănesc pe pavaj, obloanele se trîntesc de ziduri, și e o cursă de viteză între botinele ei și obloane, și cu cît alergă mai mult, cu atît înaintează mai puțin, sufocată, asfixiată, terorizată, nemaiștiind unde se află, apucînd-o grăbită pe o stradă, apoi pe o alta, pînă cînd la doi metri în fața ei se înalță un zid...

Saïd Mourhad e mort de multă vreme. Saïd Mourhad e mort de mai bine de cincizeci de ani, într-o seară de iarnă foarte asemănătoare cu asta, în timp ce o fetiță numită Jacqueline, o fetiță de doisprezece ani, cu botine și pelerină, a început să plîngă lîngă un zid, pierdută, cu capul vîrît în brațul îndoit. De atunci, Saïd Mourhad nu mai încetează să moară — Saïd Mourhad sau un altul, din cauza femeii ce sta să nască și care a murit așteptînd zadarnic doctorul. În noaptea aceea a murit o femeie ; în noaptea asta a murit Saïd Mourhad. Legătura există.

De la o moarte la cealaltă, în timpul anulat, e aceeași conștiință în care decorurile se năruie, un oraș devine ruină, Vilmontul se distruge. De cincizeci de ani, domnișoara Audinet, omidă dementă a fluturilor de noapte, străbate neîncetat Vilmontul la fiecare deces, în mijlocul prafului și al dărîmăturilor, cu scopul de a-l salva pe cel ce-ar putea fi — de a salva ceea ce ar putea fi... *Dar dincolo de această moarte tragică și fără a aștepta rezultatele anchetei, trebuie să amintim...* Ce anume ar trebui amintit și ea nu știe încă ? Sînt cincizeci de ani, de cînd trăiește agonia lui Saïd Mourhad și de cînd, mai întîi în calitate de secretară a tatălui ei, fapt ce i-a permis să cunoască cealaltă față a Vilmontului, suferințele și bolile altora, pe urmă, după moartea doctorului Audinet, în calitate de telefonistă la poștă, fapt ce a sfîrșit prin a-i deschide inima Vilmontului, se străduiește, mereu prezentă printre ceilalți, să mențină o anumită idee despre Vilmont, urmînd în acest sens exemplul celor trei mușchetari, cum sînt numiți aici generalul Bazille, domnul Gros și domnul André, toți trei prizonieri ai unui vis roman, sau chiar al doamnei Testanière, atît de mișcătoare prin voința ei de a păstra în Vilmont un bal adevărat în rochii lungi și în frac, ba chiar Marie-Laure și Henri Barrault, cuplu vilmontez prin excelență, dublu ca valoare prin aceea că Henri fiind notar, deține într-un anume fel istoria scrisă a Vilmontului — proza aceea fabuloasă pe care Encomiastul încearcă s-o re-creeze... Cincizeci de ani de fidelitate nu sînt un nimic. Cum, nimic ? Moartea lui... ? Fidelitatea față de... ? Nimic ? Fi. Fidelitatea morții ? Moarte fide... Terraillon continuă să dicteze. Cu o voce sigură. Se

simte în largul său. O dată mai mult, el elimină hazardul, pentru a face această moarte utilizabilă. Materialiștilor nu le place moartea. Ea îi contrazice. Materialiștii au oroare de contradicție... *Trebuie să amintim,* reia Terraillon, imperturbabil, *cîteva adevăruri...* Bună fată, moartea : știe să treacă neobservată fără dificultate. E consecventă moartea aceasta. Și pentru ce ? Dar, pur și simplu pentru că. Pentru că moartea nu există. Nu știați acest lucru ? Nu știați că moartea este o scorneală de cumetre ? Moartea ? Ei, aș ! Să fim serioși și să vorbim de cauzele ce produc moartea, cauzele, înțelegeți, și totul va deveni logic, da, logic, cum să spun, logic precum... precum... La naiba ! Precum moartea.

În trei rînduri, dictează Terraillon, *în Le Petit Patriote din 17 mai,* — datele, iată ce e adevărat, sigur, solid ; datele verificabile, irefutabile ; repere de încredere: consultați ziarul dumneavoastră obișnuit, sau : scrie în ziar ; datele, admirabilă, liniștitoare și confortabilă invenție, nu ? timpul împărțit în trei timpi, ca un vals în trei timpi, trecutul, prezentul, viitorul, genial, nu ? Unu, doi, trei, trecutul, un preț, prezentul și pentru viitor, un vin, o vie. Păzea beția ! Beția pazei ! Plecați, muriți, dansați, vals în trei timpi, vals la trecut, vals la prezent, vals la viitor, dansați, muriți, plecați, vals în trei timpi... Vals în trei... Vals în... *În trei rînduri,* repetă Terraillon, pentru că stenografa n-a înțeles bine, *am atras atenția Municipalității și Serviciului de Poduri și Șosele asupra pericolului extrem de real pe care-l reprezintă virajul de la Madeleine. Continuăm să întrebăm și astăzi : de la cîți morți în sus e socotit periculos un viraj ?* Iată-l lansat pe Terraillon. Are ce măcina. E fericit. Face casă

bună cu logica. Cei din jurul tejghelei trebuie să-l asculte cu admirație. Căci dacă stai și te gîndești bine, logica este evidența oamenilor simpli. Cu atît mai rău pentru evidență ! Municipalitatea, Serviciul de Poduri și Șosele, există, e foarte util că există ne ajută să găsim o explicație. Trebuie să fim logici, deci Saïd Mourhad a murit pentru că Municipalitatea, pentru că Serviciul de Poduri și Șosele, ca să nu mai vorbim de starea lamentabilă a camioanelor Întreprinderii Macaire. Să fim cinstiți : *..Ele nu mai răspund normelor de securitate. Încă o dată, aveam dreptate cînd ceream o anchetă...* Și iată că festa e jucată : moartea nu mai există, Saïd Mourhad nu mai există, soarele nu mai există în orbitele adîncite ale lui Saïd Mourhad, există doar o grămadă de pietriș părăsită în plin viraj, un camion care nu mai merge, o zăpadă deasă, un derapaj, un platan : pe scurt, un ansamblu de deducții conducînd la un act politic pur. Asta înseamnă să fii adult.

Terraillon a închis. Terminat. Pentru el, Saïd Mourhad este o afacere clasată. A spus doar atît : „Sfîrșitul articolului". Nostim, nu ? Saïd Mourhad a devenit un articol. Stenografei care îl întreba : „Nimic altceva ?", i-a răspuns : „Ba da, scumpo, în noaptea asta burghezii dansează", și a rîs. Amar. Trist.

Terraillon, Terraillon, ce ai să te faci cînd nu vei mai avea dușmani ?

VOR CHEMA, CHEAMĂ, au chemat. Cei ce aveau ceva de spus sau de făcut în noaptea asta cu zăpadă, sînge și dansuri. O noapte ciudată care se strînge în ea la fiecare apel sau care se întinde cu nonșalanță cînd tăcerea revine, rînd pe rînd zgomotoasă, ca un torent după furtună, și sinuoasă, ca un rîu la sfîrșitul unei veri toride; noapte aidoma miilor de nopți dinaintea ei și totuși diferită, împărțită între așteptare și ascultare, determinată în curgerea ei de apelurile succesive ce-i stabilesc istoria, o istorie ce se inserează, ce se înscrie în istoria Vilmontului, înainte de a i se adăuga acesteia și de a o prelungi, simulacru de istorie ce trebuie de acum încolo socotită drept istoria însăși, căci fără această legătură subțire, fără domnișoara Audinet, fără această admirabilă conștiință care noapte de noapte veghează și dă un sens nopții, unificînd și justificînd prin asamblare, Vilmontul s-ar distruge, ar renunța la el, pînă ce n-ar mai fi decît o aparență de oraș, sau, altfel spus, un ansamblu de case, vechi sau noi, de aristocrați sau plebei, strînse în jurul unei catedrale părăsite unde doar clopotele, puse în mișcare din obișnuință, vorbesc de o credință pierdută...

Vor chema, cheamă, au chemat iar acum e tăcere. Ce oră e? S-a și făcut două? E ora cînd trupurile devin mai grele în paturi. Pentru

ea, un moment neplăcut : o oboseală neașteptată ce-i apasă ca o greutate umerii, dar și un sentiment sfîșietor de singurătate. Merg mînă-n mînă. Se ridică. Punga cu mîncare se află pe masă, în spatele tabloului comutator. Deșurubează capacul termosului, își toarnă cafea, ia cîțiva biscuiți, se întoarce la loc. Aromă, reflexe brune, arsura cafelei : în paharul de aluminiu, lichidul se leagănă încet, reținîndu-i atenția... Așa trece timpul.

Cheamă, au chemat. Zîmbește. Puține lucruri, într-adevăr, în noaptea asta ! Mai întîi Marie-Laure care i-a telefonat doamnei Testanière pentru a o înștiința că e gata și că, însoțită — nu, ea a spus „flancată" — de bărbatul ei și de Sondaz, va trece s-o ia peste cinci sau șase minute. Au fost, probabil, primele care au pătruns în sala de bal. La ce decor s-au oprit în acest an ? Secretul n-a fost încă dat în vileag. Sub ce hram și-au plasat balul ? Anul trecut era... Ce era în fond anul trecut ? O noapte la... O noapte la munte, asta era, imitaseră interiorul unei cabane. Se vorbise mult de acest decor ! Toate ziarele publicaseră fotografii în pagina locală. Un triumf ! Își amintește că trebuia multă imaginație pentru a-și reprezenta decorul real pornind de la aceste fotografii. Pereții împodobiți cu trunchiuri de brad făceau o pată neagră, în timp ce chipurile apăreau lunare, albe, lacunare chiar. Sub fotografii erau diverse legende : *„Vedere a elegantului decor al balului..."* sau : *„O parte din vesela asistență la Noaptea Zăpezii"* — devansînd cu un an zăpada, căci dacă își aduce bine aminte, noaptea aceea fusese înghețată și plină de stele. Cum se spune, era un ger de crăpau pietrele. E o expresie care-i place mult. Gerul, albeața orbitoare a gerului, scîrțîitul, trosnetul gerului, e ger

de crapă pietrele, iar Vilmontul, numai gheață, se crapă și se despică, se sparge la fiecare țipăt, răsunînd ca un cristal... În noaptea asta, nici o primejdie. Zăpada ține de cald. În noaptea asta, Vilmontul riscă doar să fie îngropat sub zăpadă și izolat de restul lumii...

Au chemat. După Marie-Laure, cine ? Ah ! da, logodnicul Claudinei Benoît : Paul, băiatul cu inelul de logodnă... Într-adevăr, frumoasă voce, nuanțată, caldă, plină de inflexiuni. O voce cultivată și tînără, pentru a rosti trei fraze banale. Douăzeci sau douăzeci și cinci de ani de studii, de formare, de îngrijiri atente, ca să ajungă la această neutralitate, la această reținere, la această tăcere... Băieților care-i făceau curte cînd avea douăzeci de ani le spunea întruna : „Dar vorbiți-mi odată !“ și ei, imbecilii, persistau în flecăreala lor, în a rămîne și a o lăsa în afara cuvintelor lor. O, dar nu de ieri o socoate lumea cam într-o doagă. Chiar tatăl ei, neliniștit de pretenția ei nesățioasă, căuta să scape și schimbînd vorba, conchidea : „Ești o idioată“. Cît era de ușor ! Furiile ei, neputința ei... Cum să le explice ? Cum să-i facă să înțeleagă ? Ce ? E atît de mult de atunci încît a sfîrșit prin a uita motivele mîniei sale. Poate... Da, era pretențioasă, foarte pretențioasă, excesiv, desigur, pentru că moartea, pentru că, pentru. Cum să exprime că o femeie așteptînd să nască și murind din cauza unui copil de doisprezece ani e o mare lovitură ? Dar tot ea întreabă : nu ești oare inocent la doisprezece ani ? Murmură : „Inocent...“ Trebuie să uite ! Trebuie...

Vor chema, cheamă, au chemat. Domnul Gros ! Tocmai îi pronunțase numele. Domnul Gros a chemat. Dar de ce se gîndise la el ? Ba chiar fredonase : *‚Ce om, ce omuleț !“* Fostul ei lo-

godnic! Nostim, nu? Și acum cheamă. Ce coincidență! Îl cere pe generalul Bazille, sau mai bine zis, apartamentul proprietăresei sale, onorabila doamnă de Saint-Côme, văduvă de război la locul ei, cu panglică de catifea neagră în jurul gîtului și voce spartă. Iată una care nu s-a putut obișnui niciodată cu telefonul: după felul în care vorbește, înțelegi că trebuie să țină receptorul la distanță, cu dezgust. Și că devine agitată, neliniștită, temîndu-se de cine știe ce catastrofă pentru că a fost scoasă din pat și auzind că i se cere să-l scoale pe general. Și apoi, tulburarea, stupoarea, indignarea ei aflînd că nu e nici o catastrofă, ci pur și simplu dorința domnului Gros de a-l duce pe general la bal... În timp ce ea s-a dus să bată la ușa locatarului său, domnul Gros nu s-a oprit o clipă din fluierat, încîntat de propria-i persoană, aproape indecent, pe scurt, *dezlănțuit*, cum se spune la Vilmont despre cineva care nu-și ascunde satisfacția, fericirea sau bucuria. Firește, doamna de Saint-Côme a găsit ușa închisă. Generalul doarme tot timpul. Îi spune acest lucru adăugînd că nu este... Domnul Gros o întrerupe. Ce istorie! E într-adevăr dezlănțuit. Ce se întîmplă cu el? Are vreun sens acest lucru? Atît de bătrîn și vrea să meargă la bal în compania unui alt bătrîn! Dar el nu se dă bătut. Iată-l că sună din nou. E rîndul domnului André. Voce somnoroasă, sîsîită, la celălalt capăt al firului: „La bal? Eu? La ora asta?" Dar domnul Gros e de neclintit: „Nu vrei cumva ca pentru dumneata balul să aibă loc dimineața?" — „Ce idee!" spune domnul André tulburat, înainte de a exclama, brusc frivol, inutil: „Și cămașa mea? Dar butonii? Dar lavaliera? Dar smokingul? Gîndește-te și dumneata, de cînd..." Și pe urmă una, și pe urmă

alta... În fine, după ce totul a fost trecut în revistă, s-au întrebat dacă e totuși rezonabil ca doi bătrîni să meargă la bal în noaptea asta.

Au sunat. S-au auzit telefoane zbîrnîind în noaptea albă. Pentru un da, pentru un nu. În noaptea albă și neagră. După Terraillon, Bonfils, de la *Midi-Matin*, și Agostini, de la *Républicain*. Din cauza accidentului de camion. Prin forța lucrurilor. E o noutate. Din moment ce există, moartea unui om e o noutate. Ca într-o crimă. În schimb, dacă gestul asasin s-a produs, dar printr-un noroc cuțitul a alunecat pe omoplat, lăsîndu-l pe cel atacat cu viață, e vorba de o tentativă de asasinat. E mai puțin interesant. Rămîne de știut dacă din punctul de vedere al fatalității tentativa de accident este admisă... Dar de ce să vorbim de fatalitate? Pentru ea este un cuvînt negru și galben, rînd pe rînd nocturn și luminos — un cuvînt ce aparține nopții și trebuie pronunțat chiar în clipa cînd țîșnesc primele raze ale soarelui... Ei, în schimb, par să se teamă de fatalitate. Nu, par ei să spună, fatalitatea nu există și o vom dovedi. Urmează un frumos raționament sau un articol: Bonfils și Agostini au admis tot soiul de neglijențe (de care se face vinovată Municipalitatea, socoate primul, pentru că ziarul său îl combate pe actualul primar; de care se face vinovat Serviciul de Poduri și Șosele, socoate cel de al doilea, pentru că primarul este amic de-al său). Despre mort nici pomeneală. în afara unor regrete unanime, ceea ce nu obligă la nimic. Și de data asta moartea a fost escamotată în folosul politicii. Responsabilitățile au trecut dintr-o tabără într-alta, potrivit intereselor fiecăreia și asta e totul. Unde e deosebirea față de Terraillon? Tatăl ei spunea: „Politica este arta relei-credințe". Cum

să exprime mai bine ce resimte în acest moment? Dezgustul, un dezgust profund și o milă imensă imaginîndu-și omul strivit în cabina camionului... Astfel, Bonfils, socialistul, a ocolit responsabilitatea lui Macaire, pentru că acesta îi finanțează pe amicii săi politici. Astfel, Agostini n-a scos o vorbă despre Macaire, pentru că nu-i ataci niciodată pe cei puternici. Astfel, Terraillon s-a legat de Macaire pentru a evita să spună că Saïd Mourhad nu dăduse ascultare patronului său și pornise din nou la drum, deși primise ordin să se odihnească. Astfel, astfel, astfel... Fatalitatea ! Ea zîmbește. Și-a dat dintr-o dată seama unde se află cu adevărat fatalitatea. Nu în moarte, ci în raporturile foarte ambigui pe care cei vii le întreții cu moartea și în primul rînd cu acest mort. Există o fatalitate ce apasă asupra acelora care refuză să admită fatalitatea, o fatalitate de gradul al doilea, perfidă, interzicîndu-le să vadă lucrurile cum sînt, și anume că toate cauzele invocate de cei trei ziariști pentru a dovedi caracterul ineluctabil al acestui accident nu au existat ca atare pentru zecile de mașini și de camioane ce au trecut înainte ca Saïd Mourhad să moară. Cauzele materiale sînt oarbe, efectele lor ar trebui să fie la fel de oarbe, or, logica nu intervine decît o dată din întîmplare. Pentru ce ? Problema nici măcar nu se pune. La ora asta, sub pretextul reportajului, Terraillon, Bonfils și Agostini ciocnesc probabil împreună un pahar la bal, cu conștiința liniștită. Și-au făcut treaba.

Ei au chemat. Ei au. Ei. Toți, toate. Ea nu are de ce să se plîngă. Va putea spune că noaptea a fost bună, pentru ea, bineînțeles, dar și pentru Vilmont : o noapte vie, o noapte „activă", în timpul căreia ea a servit de le-

gătură, a pus abonații în legătură unul cu altul. A pune în legătură [1] : *religare*, în latină, pentru care tatăl ei avea o adevărată religie, pe cînd alții susțin că vine de la *relegere* (a reciti [2]) sau chiar de la *religere* (a se teme de zei)... Cîte dispute zadarnice, cîte polemici, cînd ar fi fost suficient să admită acest lucru : a pune în legătură, a reciti, a se teme de zei sau dacă vreți, *religare, relegere, religere :* trei origini, un mister ; trei sensuri, o semnificație : admirabil simbol ! Trei, număr fundamental, în care își găsește soluția unitatea : trei verbe, așadar, pentru a anula o solitudine. Aidoma religiei cînd ea era... Aidoma, astăzi, domnișoarei Audinet cînd stabilește legătura între ființe — cu prețul (sau cu disprețul) solitudinii sale...

---

[1] *relier* (în fr.)
[2] *relire* (în fr.)

PE ŞALUL EI SÎNT FIRIMITURI de biscuit. Hotărît lucru, pesmeţii ăştia sînt prea sfărîmicioşi. Va trebui să schimbe marca. Care să fie cauza ? Poate că pun în ei prea mult unt, sau prea puţin. Nu s-a priceput niciodată la prăjituri. Bucătăria, treacă-meargă. Dar prăjiturile nu. Întotdeauna s-a gîndit că trebuie să fii o femeie foarte fericită ca să-ţi placă să faci prăjituri. Zaharicalele, dulciurile, merg mînă-n mînă (cum spunea mama ei) cu sentimentele.

S-a ridicat pentru a-şi scutura şalul. Nu poate să sufere nici cea mai mică firimitură nici cea mai mică murdărie. Vrea ca lucrurile să fie netede, simple, neutre. Şi imobile. Mişcarea nu trebuie să ia naştere decît din ea însăşi, ca ieri după-amiază, în cazul păsărilor. O mişcare interioară, invizibilă, născută dintr-o bucurie — o mişcare, o transportare, în sensul cel mai spiritual al cuvîntului... Acum nu mai e nici urmă de firimitură, nici urmă de praf, nici urmă de resturi. Sînt ani şi ani de cînd freacă, lustruieşte, luptă. Vrea ca totul să fie curat. Îşi ţine, de pildă, casa ca şi cum tatăl ei ar trebui să se întoarcă pe neaşteptate, de la o lungă consultaţie, murdar şi obosit... Ar vrea să-i rezerve plăcerea unui salon iluminat, a unor alămuri cu strălucire calde, a unor mobile cu luciu vechi. Şi cu toate acestea, casa este prea mare pentru ea singură. Toată lumea îi spune asta, pe toate tonurile : „De ce să te omori ? Ce folos ai ?“ Ca şi cum tot ce faci ar trebui să-ţi slujească la ceva... Înalţă din umeri. Cumva pentru a-şi ridica şalul printr-un gest familiar sau din dispreţ ? Oamenii sînt proşti. Ea, să se

omoare? Ce înseamnă asta? Să se omoare? Dar orice zi care trece ne omoară. Fiecare amintire a unei ființe dispărute ne omoară. Faptul că ne vedem chipul ofilit, ne omoară. Atunci? E ciudat cum cei mai mulți dintre oameni trec pe lîngă ceea ce este esențial și acordă importanță unor cauze secundare. E același lucru ca și în cazul accidentului de camion. Totul se leagă. Ea ar crede mai degrabă contrariul: faptul că întreține acest mic palat de care nu are nevoie, că se sacrifică inutil, că face cu multă dragoste lucruri gratuite, nu-i ăsta cumva cel mai bun mod de a trăi, nu, nu de a trăi, ci de a scăpa de plictis, prin urmare de moarte? Păzitoare credincioasă a unor lucruri moarte...

A unor lucruri moarte? Desigur... Trebuie să lupți mereu împotriva prafului, a mucegaiului, a coclelei. Dacă nu ești atent, degradările se produc repede. A băgat de seamă acest lucru cînd cu petele de umezeală. Apar una după alta. Nici măcar pete, puncte minuscule. La început, abia le vezi. O pată ici, o pată colo, nimic grav. Și totuși... A făcut o experiență în propria ei cameră. A vrut să vadă pînă unde se poate ajunge. Petele s-au lărgit lent, s-au întins văzînd cu ochii. Atunci a vrut să salveze tapetul. Era prea tîrziu. Lucruri moarte? Mai degrabă viață! Merita să vezi cît de repede se lărgeau petele, formînd un fel de halouri mari cît mîna și cum se uneau, se ramificau, se întîlneau din nou, cîștigînd în fiecare zi puțin teren, dezvoltîndu-se și absorbindu-se reciproc, deplasîndu-se, și trăind în cele din urmă o viață autonomă, pînă ce zidul devenea o placă picurîndă, o suprafață șiroindă, din care tapetul se dezlipea în bucăți mari, dînd la iveală o tencuială cenușie, plină de găuri gata să se dezagrege, să cadă... Lucruri moarte? A trebuit să rîcîie pînă la piatră, să refacă tencuiala... Lucruri moarte? Dar moartea

nu există. Moartea este o aparență. Un subterfugiu — o fata morgana... Și poate că moartea, adevărata moarte, constă în a lupta împotriva a ceea ce se crede a fi moarte. De pildă, să ții o casă, cum face ea, sau să mențiii coeziunea unui oraș veghind în fiecare noapte.

Nu știe, nu mai știe. Sînt ani de cînd freacă, de cînd lustruiește, de cînd luptă. Împotriva cui ? Împotriva a ce ? La aceste întrebări nu are răspunsuri și poate nici nu există. De mult de tot, de cînd își amintește, se vede împreună cu mama ei neliniștindu-se de îndată ce un lucru dădea semne de degradare : un cui ce se mișca, un șurub ce se învîrtea la nesfîrșit, o coșcovire a tencuielii, o perdea ce nu cădea cum trebuie, iar ele nu aveau liniște pînă ce nu îndreptau, schimbau, reparau, coseau din nou...

Toată viața, da, toată viața mama ei s-a aflat pe baricadă, pe spărtură, e același lucru, peste tot unde tocmai apăreau spărturi și toată viața ei a astupat, a oprit, a stăvilit. Era tot timpul în gardă, ca și cum s-ar fi simțit amenințată, încercuită : „Nu trebuie să te oprești niciodată, spunea ea. Sau alteori gîndindu-se probabil la insecte, la mucegaiuri : „Orice ceas pierdut este un ceas pe care *ele* îl folosesc". Și de fiecare dată cînd i se cerea să dea explicații asupra acestei fraze un pic obscure, ea răspundea coborînd vocea : „Am ideile mele în această privință".

Se făcea curățenia de toamnă și cea de primăvară ca dealtfel în toate casele din Vilmont, dar și marea curățenie de vară a muzeului. Atunci deschideau vitrinele, scoteau păsările una cîte una, le scuturau, le băteau ușor cu un bețișor de lemn pentru a avea siguranța că nu cade nici un fulg și era o întreagă poveste cînd una din pensionare părea atacată de insecte : trebuia coborîtă în pivniță, unde deschideau o ladă mare de lemn căptușită pe

dinăuntru cu foi de zinc. Puneau aici pasărea, lîngă ea un vas cu sulfură de carbon și închideau. După o lună o scoteau afară și atunci avea loc o întreagă ceremonie, o adevărată sărbătoare, fiecare avînd sentimentul că sînt din nou împreună. De fapt, ea de-abia acum înțelege că ceea ce constituia familia lor, ceea ce îi ținea legați unul de altul pe toți trei era în primul rînd un anumit mod de a refuza ca lucrurile să se degradeze. Tatăl ei vedea destule neorînduieli în jurul lui, nașteri, boli incurabile, decese, ca să tindă spre această imobilitate. Se manifesta poate și în cazul lui, așa cum se manifesta la mama ei în chip neîndoielnic, o anume oboseală, o sațietate provocată de spectacolul lumii sau o teamă, cum s-ar spune, teama de a nu te lăsa ros, năpădit îmbrobodit, distrus încetul cu încetul și în același timp, credința, nu, convingerea că astupînd la timp breșele, toate breșele făcute de gîngănii, de mucegai, de uzură, te pui la adăpost de orice degradare... Ce să mai spunem de șoareci, de șobolani ? Nici mama ei, nici ea nu se temeau de ei. Atîta doar că pentru ele cel mai mic ronțăit însemna o gaură, un tunel săpat în ziduri, posibilitatea unei fisuri, riscul unei crăpături, o prăbușire viitoare, o distrugere iremediabilă, nu a unei case — n-ar fi fost mare lucru —, ci a casei, adică a decorului, ba mai mult, a decorației interioare, sau chiar a însești temeliilor sufletului... Căci, în definitiv, toate aceste încăpățînări, temeri, spaime priveau nu atît obiectele, cît sufletele. Să păstrezi lucrurile intacte pentru a te păstra intact...

Să te păstrezi intact ? Să te păstrezi ? Să te ? Pe tine ? Și de ce ? Tatăl, mama ei se puteau socoti obligați să o facă, îndeosebi din cauza exemplului pe care i-l datorau ei sau pentru că știau că le va urma lor. Dar ea ? Ea e singură

— nu imens, infinit de singură, ci singură în chip desăvîrșit, definitiv. Ca Vilmontul. Sau, altfel spus, ea suferă de o solitudine ce apasă asupra fiecărui locuitor din Vilmont și care este solitudinea unei lumi sfîrșite, a unei lumi muribunde. Solitudinea acelora care nu mai au ce să schimbe, pentru că nu mai au viitor. Ieri după-amiază, de pildă, a trecut prin față pe la *Commerce* și printr-o crăpătură a perdelei a zărit trei bătrîni așezați în jurul unei mese : fostul ei logodnic, generalul și fostul coafor. Nu mișcau, nu vorbeau, o lumină verde părea să-i încremenească. Erau încremeniți. Eternitatea îi luase în stăpînirea ei. De pe acum. Și pentru totdeauna. Văzîndu-i de cealaltă parte a vitrinei, îi venise în minte bucata de chihlimbar pe care o are Henri Barrault și în a cărei substanță e prinsă o muscă. Pe urmă s-a gîndit la păsările împăiate și s-a întrebat dacă musca strînsă de chihlimbar, dacă păsările din muzeul ei, dacă cei trei bătrîni de la *Commerce* nu erau aduși în starea aceasta pentru a nu le oferi celorlalți decît o aparență, sau dacă din contră... din contră ? Există într-adevăr o alternativă ? Un contrariu ? Nu sîntem oare în întregime în ceea ce arătăm despre noi ? Poate că vise, cîteva vise, cel mult — nimic mai mult... De ani de zile de cînd ascultă Vilmontul, a auzit totul și asta se reduce la destul de puțin. La destul de puține lucruri, într-adevăr : iubirea, banul și, în cele din urmă, moartea... Puține lucruri, atît de puține încît a fost necesar, de-a lungul secolelor, să fie subdivizate, să fie încadrate pe categorii, pentru a fi multiplicate și a lăsa astfel impresia că se diversifică. Jocuri de oglinzi... E necesar ceea ce e necesar. Iubirea a devenit ideală sau pătimașă, divină sau vicioasă. Banul a trecut prin toate metamorfozele, rînd pe rînd avere, capital, semn monetar... Iubirea, banul sau aceeași

dorință de posesiune. E nostim dacă te gîndești că numai moartea posedă pe de-a întregul... Dar poate că posesiunea este muritoare, poate că posesiunea își are obîrșia în moarte... Afară de cazul cînd nu este o moarte organizată, voită, dorită, pentru a scăpa mai bine de neliniștile adevăratei morți... Poate că... Și dacă adevărata moarte e conținută în întregime în posesie, în actul (sau acțiunea) posesiunii, în orgoliul și satisfacția de a fi un posesor... Poate... E adevărat că aceste subdiviziuni, aceste cuvinte : iubire-patimă, iubire-veșnică, sînt niște ecrane : ele conferă lucrurilor cenușii și terne reflexe seducătoare. Ele aparțin civilizației Vilmontului. Și ele și-au trăit veacul. Pe alocuri, apele strălucitoare devin terne, lăsînd să se vadă materia brută. Totul se leagă. Viața este pur și simplu în altă parte. Iată ce-ar fi dorit să-i explice micuței Claudine Benoît în această după-amiază : a te păstra intact, ca ea, înseamnă, într-un anume fel, a te sustrage posesiunii, prin urmare morții. Căci adesea mori înainte de a fi mort. La douăzeci de ani, uneori. Ea, ea n-a murit. Nu va muri. Va intra vie în moarte. Lucrul acesta merita unele sacrificii, nu ?

Nu. Se minte. Caută să se amăgească. Nimic nu e mai fals. Se unge cu dulceață metafizică. Ca să fie socotită mai dulce. Dar ea nu este dulce. Nici plăcută. Nici. Nimic, ea nu este nimic. Are doar înfățișarea din zilele ei proaste, chipul ascuțit și osos, ca o muche de cuțit, cum spunea mama ei. O expresie ciudată. Și adăuga : „Dacă ai să rămîi cu un asemenea chip, pînă la urmă ai să te tai". Evident, vorbe lipsite de sens. Și totuși, ce a făcut ea, da, ce a făcut ea toată viața dacă nu să se taie și să-i taie pe alții cu fața ei ca o muche de cuțit ? Gura nu mai are buze, ochii au ajuns o dungă, iar

părul strîns în coc întregește de minune un asemenea tablou. Privește-te, dar privește-te odată, tu care îți dai mereu palme! Ai iubit un tată, o mamă care te-au părăsit. Ai iubit un oraș care te-a respins. Ai... Ai să spui vreodată că l-ai iubit pe John Watson, frumosul ofițer american, parașutistul ascuns de tatăl tău în camera din fund?

John Watson! Un nume plăcut, nu-i așa? N-ai vorbit niciodată deschis despre el. Te-ai lăsat păcălită de omonimia ce exista între el și editorul gravurii engleze de pe culoar. Sărmană nebună! Adineaori, chiar, în fața Claudinei Benoît, ți-ai făcut numărul: „Draga mea, acest John Watson care imprima gravuri atît de drăguțe, trebuie să fi fost un om de gust și ar fi fost o plăcere să-l cunoști!" Și vorbind astfel, în timp ce urcai scara, te treceau sudori pentru că... Pentru că... O să ai măcar o dată curajul să-ți amintești după amiaza-aceea de iulie 1944, cînd tu. Ce? Protestezi? Neroadă bătrînă! Era foarte cald în după-amiaza aceea. Foarte cald, într-adevăr. Erai singură în apartament, cu excepția lui John Watson, care ocupa tot camera din fund. Te-ai hotărît să mergi să-i ții companie. În timp ce traversai sufrageria imensă, folosită doar la zile mari, ai remarcat că, trecînd prin jaluzelele trase, soarele alb se transforma în raze albăstrii. Musca prinsă în ele bîzîia enervată. După asemenea detalii neînsemnate judecăm importanța lucrurilor trecute. Ești de acord? Ai bătut la ușă, ai împins-o și zărindu-l în picioare lîngă pat, ți-ai spus: „Ca să vezi, e în fundul camerei din fund". Idiot, nu? Dar tu te-ai arătat întotdeauna înclinată să faci spirite — și ce spirite! — în momentele nepotrivite. Asta vrea să însemne ceva, un anume comportament. Ghici care! Să fim serioși, nu încerca să te minți

încurcînd lucrurile : cum era acest John Watson ? Era ? Era ? Gol pînă la brîu și lucind de sudoare. Vezi bine cît de ușoare sînt lucrurile cînd vrei. Deci era gol pînă la brîu și lucea de sudoare, iar camera lui mirosea a ? De fapt a ce mirosea camera lui ? Hai, spune ! Mirosea a ? A... Iată, chiar asta e : mirosea a închis și mai cum ? Curaj, curaj fetițo : avea un miros puternic și agreabil în același timp : nu sudoare, ci un miros sui generis, iute și dulceag, care ți-a plăcut și te-a speriat. El ți-a spus... ce ți-a spus el ? Nu mai știi. Ai uitat. Zău ! era atît de cald. Și era mirosul și omul lucind de sudoare, cu pieptul gol, cu pieptul gol, cu pieptul gol. Zîmbea. Și dinții lui, îi vezi și acum, erau strălucitori, albi, ascuțiți. Dinți de lup. Zîmbea. Și cît era de frumos în acel moment ! Îți făcea semn să te apropii. Țineai încă mîna pe mînerul rotund al ușii rămasă întredeschisă : un mîner de aramă în formă de măslină, a cărui atingere îți transmisese o senzație de răcoare și poate de aceea îndrăznișești să-l învîrtești, și care acum devenea umed, cald, aproape dezgustător... John Watson îți făcea cu mîna semn să te apropii. Îți spunea... Iar tu, tu rămîneai în prag, punînd pe seama căldurii senzația de apăsare, de sufocare ce te cuprindea încet încet și îți spuneai... De fapt ce-ți spuneai, tu, sărmană nebună ? „Nu !“, bineînțeles ! Și îți mai spuneai încă o dată : „Nu !“, fără să știi că asta va fi și ultima. Și „nu“ la ce, cui ? Și „nu“ pentru care „da“ ? Puțin îți păsa. Tu atîta știai : „Nu“. Te închideai în tine. Nu, nu și nu. E cu mult mai ușor și mai comod ! Dădeai din cap mîhnită, dezolată — comediană jucînd un rol mediocru, al tău. La întrebările lui, tu răspundeai imperturbabilă nu. Nu, desigur, nu vei rămîne acolo. Nu, n-aveai să-i comunici nimic deosebit. Nu, nemții nu erau nervoși. Nu, nu, nu. Nu ai de ce să fii

mîndră. Ești toată numai „nu"-uri. Refuzurile tale te strîng ca o carapace, ba chiar mai rău, ca o crustă, și iată-te la rîndul tău pietrificată și încă atît de bine încît nu știu, zău, cum de-ți mai rîzi de cei trei bătrîni zăriți prin vitrina de la *Commerce*. Pe urmă, după această dupăamiază de amăgiri, a venit foarte repede Eliberarea : John Watson, a putut să ajungă la partizani și de aici la unitatea lui, iar tu, din nou liniștită, ai început să ridici în slăvi farmecele unei gravuri engleze care invita la călătorie și al cărei editor, un anume John Watson, trebuia să fie un om cu gust deosebit... Intactă ? Într-adevăr ? Te-ai păstrat intactă ? Nu s-a petrecut chiar nimic ? Nu, sărmană fată, nu. Răspunsul e și în acest caz negativ. Iată, nu mai e nimic de făcut, viața ta e totalmente negativă. N-ai iubit nimic, n-ai iubit pe nimeni. Tatăl tău ? mama ta ? să fim serioși ! La moartea lor ți-ai plîns amintirile. Ei doi făceau parte din decorul tău, pe cînd John Watson nu. Ai iubit un decor. Iubești și acum un decor. Asta e tot.

Nu, nu e tot. Trebuie să meargă mai departe, să pătrundă mai adînc în ea, pînă la camera nelocuită ce-i ține loc de... De ce, în fond ? De suflet de spirit? de caracter? de stare civilă? Dar de ce această întrebare? Adevărul, ca întotdeauna, este mai simplu. Ea știe bine că e de ajuns un cuvînt, un singur cuvînt ca să acopere, să determine, și să justifice ceea ce numește sufletul ei, sau spiritul ei, sau caracterul ei, pe scurt, starea ei civilă : decorul, decorul ei, micul palat moștenit de la tatăl ei și la care se ajunge printr-un drum privat ce merge de-a lungul grilajului grădinii publice din Vilmont. Foarte aproape, în stînga, locuiește familia Barrault, iar în dreapta primarul din Vilmont și numeroasa lui familie. Primăvara, de la fereastra camerei ei, le vede pe fiicele primarului,

în fuste ecosez și cu cosițe împletite, jucîndu-se în grădina casei. Strigă, rîd și prospețimea lor îți merge la inimă. În schimb, grădina familiei Barrault e mută și parcă părăsită. Cît privește propria ei grădină, n-a pus piciorul acolo de luni de zile. E adevărat că trebuie să-și dea multă osteneală pentru a întreține ceea ce ea numește, de cînd e singură, „casa cea mare".

Cînd trăia doctorul, la parter se aflau sala de așteptare, cabinetul de consultații, laboratorul. După moartea lui, lucrurile au rămas așa cum erau. Ea și mama ei întreținuseră parterul ca și cum doctorul trebuia să revină dintr-un moment într-altul. Pe urmă, după ce fusese părăsită și de mama ei, închisese pur și simplu aceste încăperi, refuzînd să le închirieze unui doctor, deși avea mare nevoie de bani pentru efectuarea unor reparații (mai cu seamă la acoperiș), sub pretextul că ar trăda memoria tatălui ei și ar distruge amintirea pe care o lăsase Vilmontului (referința Encomiastului e o dovadă), dacă în cabinetul său ar veni un altul. La primul etaj, unde se află apartamentul, exceptînd camerele situate la al doilea, a căutat de-a lungul anilor să păstreze o aparență de lux și veselie, să-i mențină aerul atît de reconfortant de casă locuită — pînă în ziua cînd, cedînd oboselii, a trebuit să se strîngă în ea, să trăiască pe jumătate. Acum, de pildă, se mulțumește cu bucătăria. Cînd se simte în puteri, face curățenie în fiecare încăpere. Dar are din ce în ce mai puțin curaj. Afară doar cînd e vorba de muzeul ornitologic. Aproape că ar fi în stare să sacrifice curățenia bucătăriei pentru cea a muzeului. Căci, în fond, de abia acum a descoperit ce înseamnă fidelitatea, cînd nu mai poate nimic. Un reflex. O încăpățînare. O obstinație. În schimb, nu deschide niciodată sufrageria. Un loc în care își interzice să pună piciorul. Poate din

cauza camerei din fund, încăperea aceea făcută numai din lungime, unde nu e loc decît pentru un pat și o comodă urîtă... Dealtfel, pe cine ar fi putut invita la masă în sufragerie? O masă de gală? Cu sfeșnice, cristaluri, porțelanuri de Limoge și argintărie? Și de ce nu? Numai și numai pentru ea. Și-ar pune o toaletă pe măsură, s-ar farda, ar aranja o masă demnă de o prințesă și în mijlocul ei ar pune o oglindă mare ce i-ar trimite propria imagine în lumina tremurătoare a lumînărilor. Ar fi o petrecere în cinstea ei, ar pune discuri vechi cu valsuri vieneze, apoi și-ar ridica paharul în... paharul în... paharul... În cinstea cui și-ar ridica paharul? A părinților regăsiți, a valsurilor dintr-o seară, a petrecerilor de odinioară, și deodată în jurul ei ar fi multă animație, rîsete, serpentine, cupe de șampanie... Mama ei era neîntrecută cînd povestea de balurile la care fusese cu doctorul Audinet. În anii din urmă aducea vorba aproape în fiecare seară și descria mereu același bal. Ca și cum în viața ei n-ar fi dansat decît o dată. Sau poate că memoria îi slăbise de cînd începuse să trăiască strîmtorat. Căci după moartea doctorului, cele două femei încetaseră treptat să se mai folosească de sufragerie, deși știau amîndouă că doctorul ar fi dezaprobat comportarea lor. Dacă stă și se gîndește bine, foarte exact nu mai știe cum s-a produs acest lucru. Presupune că pe nesimțite: o zi da, una nu, pînă ce descoperi că obișnuințele au alunecat dintr-o încăpere în alta, fără a mai pune la socoteală că e mai comod să mănînci în bucătărie. Și atunci aceste comodități devin imperioase. Se întreabă, chiar, cum de le-a scăpat atîta timp acest lucru și, într-o bună zi, hotărăsc ca de acum încolo să ia masa în bucătărie. Urmează un oftat de ușurare, interdicțiile sînt ridicate. Săvîrșirea

unor atari trădări se produce lent. Să admitem că sînt comise din greșeală, dintr-un fel de indiferență voioasă, ca într-o joacă... „Și dacă ne-am juca de-a masa, de-a bucătăria ?“ Da, exact așa s-au petrecut lucrurile, își amintește chiar că mama ei a rostit prima această mică frază insolentă. iar ea, într-o altă zi, a reluat-o, pe urmă mama ei : „Și dacă ne-am juca de-a masa, de-a bucătăria ?“, o aude și acum, ca și rîsul ei ușor pițigăiat, în triluri, copilăros, al unei doamne vîrstnice care nu mai știe că este o doamnă vîrstnică. Da, era un rîs prostesc dar și inocent. Îl auzise de mai multe ori și într-o zi l-a ascultat. A înțeles că decăderea începuse.

O, și de astă dată totul s-a petrecut pe nesimțite, cu ameliorări ce țineau uneori mai multe săptămîni și-i dădeau impresia că mama ei nu se schimbă deloc, că se prezintă mult mai bine, că totul se aranjează, atît de mult ne place să ne amăgim, să ne mințim, să nu vedem realitatea în față. Viața e crudă. Decăderile de acest fel au loc întotdeauna treptat și la fiecare treaptă se produce o ameliorare, încît ajungi să te obișnuiești. Și cînd ai ajuns să te obișnuiești, cînd nu mai ai nimic de obiectat, cînd trăsăturile feței s-au schimbat, cînd gîngăveala, de pildă, a devenit un lucru obișnuit — „Da, mama are dificultăți de dicție în clipa de față, dar de cîteva zile găsesc că se prezintă mai bine și, ca să vă spun drept, ameliorarea este atît de vizibilă încît nici nu-mi mai dau seama de gîngăveala ei...“ — atunci, gata cu ameliorarea : trebuie coborîtă o nouă treaptă și timp de două trei zile simte că reîncepe disperarea : cît va trebui să mai coboare ? Cît va mai ține calvarul ? Da, se vorbește de calvar pentru că în asemenea împrejurări nu stai să-ți alegi cuvintele. Pe urmă iar ameliorarea și iar obișnuința. Asta e tot.

Nu, nu e tot. În ea se învălmășesc imagini vesele sau triste, cine le mai știe? Atît de îndepărtate și atît de apropiate, și atît de ciudate: imagini de fericire, de pelerinaje, de concerte, de călătorii; imagini pline de pălării de soare cu boruri largi, albe, cînd se duceau la procesiunea anuală de la Saint-Martial; imagini ale unei asistențe elegante venită să asculte Mozart la Aix-en-Provence; imagini de santinele de granit în fața mausoleului lui Lenin, imagini... Și se amestecă, se confundă, pălării albe la Moscova, concert în fața capelei de la Saint-Martial sub pinii cei mari, rugăciuni la Aix acompaniate de muzica pură a fîntînilor pe marginea cărora în unele nopți de vară poți vedea umbra lui Mozart... „Timpul care a trecut este întotdeauna fericit...", spunea tatăl ei și ea îl vede aidoma unui uriaș roșcovan și îl aude vorbindu-i de păsări... Cînd era copil, se ducea la vînat. Se distra omorînd cu praștia păsările, mai ales vrăbii. Simțea o mare plăcere: plăcerea pîndei, a vînătorii și a îndemînării de care da dovadă. Într-o zi trăsese, pasărea căzuse și el alergase să o ia, Dar nu era decît rănită. Se uita la el tremurînd, iar el o simțea caldă. Trebuise să-i rupă gîtul. Gata cu vînătoarea! A doua zi devenea prietenul unui bătrîn împăietor. Cu el a învățat să împăieze animale. Apoi, devenind adolescent, își făcuse o rețea de corespondenți în lumea întreagă, cu care avusese permanente schimburi și era o adevărată sărbătoare cînd, din cine știe ce colț al lumii, îi venea un nou pensionar. Lada era depusă pe culoar, de obicei sub gravura englezească. Ea și mama ei trebuiau să rămînă în salon în timp ce doctorul deschidea lada. Auzeau lovituri de ciocan în dalta care scrîșnea alunecînd sub capac, apoi scîndurile smulse una cîte una, foșnetul hîrtiei de ambalaj,

apoi acela foarte plăcut al hîrtiei care învelea pasărea și, în sfîrșit, strigătul de uimire încîntată al doctorului înainte ca pasul său să se audă pe scară. Ele îl așteptau cu ochii închiși, cu inima bătînd, întrebîndu-se ce minune avea să le prezinte : „Priviți !“, și de fiecare dată era un motiv de surpriză, de uimire : „Ce culori, ce gît, ce grație !“, și el rîdea, rîdea pînă-i veneau lacrimi în ochi, și rîdeau și ele la rîndul lor și aveau și ele lacrimi în ochi. Da, era o mare sărbătoare. Era toată viața lor, în definitiv.

Nu, nu era toată viața ei. Urcau toți trei în muzeu, tatăl înainte, apoi mama, pe urmă ea și bucuria ei de atunci, știe, o știa, era făcută din bucuria părinților. Bucuria ei nu-i aparținea în exclusivitate. N-a avut niciodată un zîmbet care să pornească din adîncul ființei, să vină de la sine. Niciodată. Ei sînt fericiți, prin urmare eu sînt fericită... E teribilă o iubire ca aceasta care se hrănește din iubirea celorlalți ! De cîte ori cînd era nefericită în copilărie nu s-a surprins zîmbind printre lacrimi la zîmbetul unui alt copil ? E teribilă iubirea ce naște egoism ! Multă vreme a crezut că un asemenea drum duce la sfințenie. Dădea fuga la catedrală, se arunca în genunchi : „Doamne, Dumnezeule..“, murmura ea pierdută, și între ea și Dumnezeu existau necazuri peste care treceau, suferințe dominate, chinuri înăbușite... „Ți-o dărui, Doamne, ți-o dărui“... de hatîrul unui zîmbet surprins pe buzele altuia. Era rezonabil acest lucru ? Există o complacere în nenorocire care le dă fetelor o culoare plăcută. Ea era în permanență trandafirie. Nu se putea imagina un copil mai plin de afecțiune decît ea, pradă unor elanuri ce-i tăiau răsuflarea. „E e fericirea noastră“, spunea mama ei. Tandra, delicioasa Jacqueline ! Niciodată nu ești atît de bine slujit ca de tine însuți : bucuria pă-

rînților era pentru ea prilej de mari satisfacții. Chiar dacă își forța talentul : de la sacrificiu la minciună nu e decît un pas și de fapt nu e atît de grav să exagerezi o supărare ca s-o poți distruge mai bine. Pînă în ziua cînd descoperi că trăiești în exagerare, în exces și că trăiești bine. Ce poți face dacă nu să continui ? Ai douăzeci de ani, vîrstă care se spune că este a tuturor bătăliilor pentru că ignori înfrîngerile și te lansezi în politică. Bucuria altora care ți-a fost dăruită în copilărie și adolescență e înlocuită de suferința pentru ceilalți. Complacerea și-a schimbat culoarea, dar nu și sufletul. Vocabularul a evoluat și el : suferința s-a transformat în mizerie, suferința alunecă înspre opresiune și ajungi socialist pentru că un vechi fond de religiozitate prost digerată îți interzice să fii comunist.

Vine '36. Din orașul de jos se aude zgomotul unei trupe în marș, în timp ce negustorii din orașul de sus trag cu grabă obloanele de fier. Și cu mult înainte ca drapelele roșii și negre să apară în lumina aurie, se aude un cîntec ce crește în intensitate, vibrează și pare să cuprindă în același timp aerul, decorul, ființele, încît Vilmontul începe să tremure cum vezi uneori tremurînd un peisaj din cauza căldurilor mari. Acum e același lucru : o tremurare de căldură pune între ea și oraș un fel de ecran, afară de cazul cînd acesta nu e din cauza lacrimilor, căci plînge de bucurie, de bucuria roșie și neagră a acestor bărbați și a acestor femei, plecați de la fabrică, luați și duși parcă de aceste cîntece în care pentru prima dată în viața lor îndrăznesc să spună : „Noi...“ Și ca un ecou a murmurat la rîndul ei : „Noi...“ alergînd pînă la subprefectură unde a ajuns în același timp cu primele drapele. În față totul fremăta, palpita, aidoma unor imense păsări funebre și sîngeroase în-

cercînd să-și ia zborul cu mari lovituri de aripi neputincioase și mînioase. Gata de orice luptă, cerul își întinsese corturile de un albastru spălăcit și în aerul proaspăt al dimineții a înțeles că freamătul păsărilor roșii și negre anunța lucruri fantastice, lungi și lente agonii sub un cer de război, în timp ce cortegiul se stingea în valuri ostenite și domoale înaintea primelor trepte de piatră ale subprefecturii. Pe urmă s-a făcut tăcere. Din cînd în cînd un drapel flutura în bătaia unui vînt ușor și ea își închipuia că la acest semnal imensa forță tropotitoare se va pune din nou în mișcare. Dar nu ! Păsările nu și-au luat zborul. Mînia și furia ei nu mai cunoșteau margini văzînd cum revoluția se duce pe apa sîmbetei. „Ești o idioată". Tatăl ei avea dreptate. Și totuși, cum să uite că într-o seară de iarnă mama ei o trimisese să-l caute pe doctorul Audinet și ea se rătăcise...

Căci totul vine de acolo. De la teama de bețiv, de la fugă, de la lacrimi, pe scurt, de la noaptea din noapte... Simte și acum mîna apucînd-o de umăr, o mînă uscată care o înhață și o face să se întoarcă. În fața ei se află o femeie bătrînă purtînd pe cap un șal negru din care nu vede decît ochii și buzele, și căreia îi explică tremurînd ce pățise. Căci, evident, totul vine de acolo. Bătrîna îi caută mîna, o găsește și în timp ce o duce cu ea, se simte din nou copil : o mînă uscată, noduroasă și poruncitoare : o duritate sau mai degrabă o absență de tandrețe... O impresie de scurtă durată, exact timpul cît s-au oprit în fața unei uși de lemn negru, scrijelit, umflat, ca și cum ar fi ars, și au bătut. Înăuntru se aud șușoteli, zgomotul produs de mutarea unui scaun, tîrșit de papuci : „Îndată, îndată..." și fără a înțelege prea bine cum s-au petrecut lucrurile, ușa s-a închis

din nou și o voce a spus : „Ia loc acolo, doctorul va veni în curînd".

Acolo înseamnă un colț de umbră și un scaun pe care îl găsești pe dibuite. Restul e de asemenea în umbră, mai puțin masa ce pare protejată de un cerc de lumină provenind de la o lampă cu petrol suspendată. Ea e în afara cercului și pentru prima dată în viață are sentimentul trecător, fugitiv, dar cu atît mai pregnant, că e posibil să te afli în afara cercului, să fii respinsă — să fii străină... La masă se află un bărbat și o femeie. Bărbatul e acela care i-a deschis. Acum se află cu spatele la ea, așezat pe un colț de scaun, cu picioarele în afara mesei, cu o mînă în șold, cu trunchiul aplecat pe farfurie, cum stau uneori musafirii intimidați. Mai tîrziu, cu mult mai tîrziu, va înțelege că acest om nu era bine înfipt în viață, că nu era obișnuit să se simtă în largul lui și va întîlni cuvîntul alienare. Dacă păsările negre și roșii și-ar fi putut lua zborul în 1936, omul acesta ar fi putut să se așeze comod pe scaun și să se ospăteze cu supă cum face acum. În schimb, femeia lui e bine înfiptă în scaun. E acasă la ea. Privirea ei cuprinde totul. Bărbatul își duce lingura la gură sorbind lacom, zgomotos, satisfăcut. Amîndoi tac. Se vede că nu au ce să-și spună.

Femeia, pe care o vede din profil, înalță din cînd în cînd capul, se face că ascultă, se apleacă spre bărbat și spune : „Ce naiba fac ?", apoi fără să mai spună altceva adaugă : „Biată domnișoară..." După un moment de tăcere, bărbatul își drege glasul, bea un pic de vin, apoi aruncă un „las-o baltă", înainte de a-și întoarce capul spre ea, exact deasupra umărului ei, și de a i se adresa fără s-o privească : Domnișorica face ce vrea cu timpul ei, nu ?"

Ei nu-i place expresia asta impersonală, felul acesta de a i se spune : „domnișorica“ pe un ton batjocoritor și amenințător în același timp. Pentru prima dată întrezărește mizeria, își închipuie singurătatea. Pentru prima dată Vilmontul se crapă. Se simte de prisos, exclusă și, pe măsură ce întunericul crește, începe să-i invidieze pe cei doi, femeia aceasta enormă și uriașul ei (cel puțin așa îi vede ea) care au norocul să fie la casa lor.

Pe tavan se văd grinzi negre și încăperea este mai puțin mare decît își închipuise. Totul este întunecat : pereții, mobilele, tavanul. Au o culoare cafenie uniformă, întreruptă ici colo de pata mai închisă a mobilelor : un bufet, după cît se pare, o mașină de gătit și un cufăr. Vede destul de prost. În fund, pe stînga, are impresia că vede în umbră cîteva trepte. Ar vrea să știe...

— Domnișorica...

I-au adresat cuvîntul. Cine ? Se uită la femeie, apoi la bărbat. Nu s-au clintit. În ciuda pelerinei și a botinelor îi este frig.

— Domnișorica nu vrea să bea ceva ?

De data asta a auzit. Cel care a vorbit e bărbatul. Femeia se ridică, ia un pahar din bufet, revine la masă, îl umple. Ea face din cap semn că nu. Femeia îi întinde paharul. Ea dă iar din cap. Osteneală zadarnică.

Acum are o vagă dorință de a vomita. În pahar e un lichid de culoarea vinului, violet, gros, ce lasă urme roșietice pe pereți.

— Domnișorica nu obișnuiește ?

Astăzi nu are nici chef să se revolte. Oh ! nu. Cei doi, bărbatul și femeia, fuseseră despuiați de suflet, nu mai aveau suflet, acesta e adevărul, deveniseră impersonali, din care cauză i se adresau într-un fel impersonal, neutru... Trăiau într-o lume în care existau într-adevăr micile domnișoare și fiicele lor, doamnele și femeile

lor, tinerii și băieții lor, domnii și ei... Atunci, prin forța lucrurilor, toate acestea dau naștere la obișnuințe de limbaj. Cuvintele nu au deloc același sens, după cum locuiești în orașul de sus sau în cel de jos. Și-a dat seama de asta în '36. La început, cînd alerga în întîmpinarea cortegiului, îi răsuna în urechi un pomelnic bizar : deșeuri, pisici negre printre picioare, cabaret cu geamuri galbene, rîsetele unui bețiv... Era rezonabil ? Îi aruncau în față toate temerile ei de copil, toate spaimele, tot ceea ce îi producea rușine pentru ei care nu aveau nevoie de rușinea ei. Căci totul vine de acolo, e sigur. Și pe măsură ce cortegiul se apropia, iar strigătele deveneau tot mai distincte, auzea cum bărbații și femeile vorbeau de cu totul altceva : de demnitate, de cinste, da, da, iar cuvintele acestea oricît erau de uzate, redeveneau vii și strălucitoare, reîntorcîndu-se pur și simplu la aceia de la care fuseseră furate. Era o sărbătoare, într-adevăr, cuvintele treceau în altă tabără...

„...Pentru a înțelege acest lucru, spunea prietenilor ei înspăimîntați, e de ajuns să fi văzut, cum am văzut eu, un muncitor stînd doar pe un colț de scaun în propria lui casă..." Bănuia oare că lucrurile acestea simple și obișnuite vor provoca rîsete și zeflemele ? Oamenii nu sînt înțelegători cu aceia care i-au speriat. Ea nu înțelege de ce. La ea, dimpotrivă, teama s-a transformat în tandrețe. Căci totul pornește de aici, nu încape îndoială, și de la lacrimile care-i vin acum pentru că nu îndrăznește să-și bea paharul de vin și-i e teamă să nu jignească. Atunci, de la etajul întîi îi ajunge la ureche un zgomot de ușă deschisă, apoi închisă, însoțită de un rîs scurt, un rîs sugrumat înainte de a apuca să se facă bine auzit :

— Aha ! iată-i ! Nu-i prea devreme.

Nici bărbatul care a vorbit, nici femeia care a lăsat nasul în jos nu se ridică. Ea, la rîndul ei, rămîne pe scaun cu paharul de vin în mînă. Și iată că din adîncul umbrei unde se înalță scara, apare o lumină tremurătoare, nesigură, se întinde, cuprinde o treaptă, o a doua, apoi pare să dea îndărăt, înainte de a înainta iar ; și iată un picior elegant încălțat, o gleznă, poala unei rochii, totul susținut și parcă precedat de același rîs, un rîs cu note cristaline ; și iată apoi o femeie care termină de coborît scara, ținînd la înălțimea ochilor o lampă cu petrol, pentru a-i lumina drumul doctorului Audinet.

Niciodată n-a văzut o femeie atît de frumoasă. Nu, niciodată. Lampa aruncă lumini roșii în părul împletit în cozi mari și face ca pielea ei să pară transparentă. Brațele-i sînt goale. Ajunsă la capătul scării, se întoarce către doctor, ridică puțin lampa, îi vorbește. El dă din cap. Ce-i spune el acum ? Ea se agață de el. Doctorul se trage înapoi. Atunci ea strigă, bate din călcîi, mișcă lampa și umbrele lor proiectate pe peretele din fund încep să danseze, să se deformeze, cînd imense, cînd ridicole. În sfîrșit, doctorul se apleacă spre ea. Imediat ea se liniștește.

A strîns-o la piept ? A zărit-o pe ea, fiica lui, înainte de a o strînge în brațe pe femeia aceea ? Sau și-a dat seama de prezența ei după aceea ? Totul i se învălmășește în minte. În amintirea sa tatăl nu are chip. Își aduce aminte doar de un lucru : cu dosul mîinii, doctorul Audinet o îndepărtează pe femeie și din doi pași se află în fața fiicei lui, punîndu-i întrebări. Apoi s-au auzit strigăte, o ceartă : „Trebuia să mă previi", paharul de vin îi este smuls din mînă, aruncat jos unde face o pată violetă, presărată de cioburi.

Da, totul vine de aici. Căci în noaptea aceea tatăl ei a luat hotărîrea să-și mărească importanta colecție de păsări și s-o transforme în muzeu. Așa a devenit doctorul Audinet un colecționar pătimaș. Nostim, nu ? Amuzant... După care a venit colecția de arme, colecția de... colecția...

Face cu mîna deasupra capului gestul devenit familiar, semănînd cu zborul unei frunze moarte sau cu o pasăre... Rîde. Rîsul se întinde în jurul ei. Este același rîs cu care încheia cortegiul solemn și grotesc cînd un nou pensionar era condus în muzeul ornitologic. Dar atunci... S-a ridicat deodată în picioare, se plimbă încoace și încolo, se oprește îndurerată. Da, da, clatină din cap, asta era : într-un anume sens, muzeul a fost un fel de damnare. Da, da, bineînțeles, frumusețea lumii nu trebuie admirată doar în penele păsărilor moarte. Numai dacă... numai dacă frumusețea lumii nu se află toată în păsările acestea împăiate... Nimic nu este simplu, nimic nu este ușor. Să presupunem... A spus cu voce tare : „Să presupunem..." Ce diferență de frumusețe există între păsările moarte și cele vii ? Nici una. Nu-i tragic ? Dă din umeri. Atunci ? Atunci tragedia a dispărut din lume, pentru că viața, adevărata viață, cea care este făcută din păsări mari, rotitoare și cîrîitoare, albă și cu aspect de zăpadă, a încetat să mai freamăte pe cerul violet al oamenilor. Asta e totul.

Nu, nu e totul, pentru că există Vilmontul — ultima salvare. Să urmezi în fiecare seară același drum ; să treci prin fața Turnului de la Spital ; să te întrebi dacă îl vei auzi cîntînd pe tîmplar ; să încerci cu tocul pantofului prima ridicătură de teren ce anunță ruinele primei catedrale, iată salvarea. Și, în plus, tot o salvare este și faptul că pe fundalul acesta

de cer și de pietre apar și se încrucișează chipuri familiare.

Cîți sînt cei care gîndesc astfel ? Șase, șapte, poate zece... Puțini. Ultimii. Sau primii... Cum poți să știi ? Nimic nu se termină cu adevărat, nimic nu începe în mod absolut. Trei bătrîni de seamă nu înseamnă nicidecum moartea. Speranța nu are vîrstă. Bun. Sînt așadar trei cei care gîndesc că Vilmontul este ultima scăpare : domnul Gros, evident, și e normal să fie numit primul, pentru că este autorul unui *Scurt istoric al catedralei ;* pe urmă generalul Bazille pentru că s-a ilustrat pe numeroase cîmpuri de bătălie (îndeosebi în Maroc, în țara lui Saïd Mourhad) și este astfel ultimul care ar putea stabili o legătură reală între Istorie și Vilmont, singurul care ar putea face ca prin persoana sa Vilmontul să se simtă încă grefat pe Istorie ; în sfîrșit, domnul André, personaj șters, devenit personalitate prin îngăduința plictisită arătată de prietenii săi (e adevărat însă că vechea lui meserie de coafor face din el paznicul unor amintiri futile, pentru că acest om, ridicol prin cremele, loțiunile, onduleurile și ușoara lui gîngăveală, nu-și amintește bine decît fleacuri de-ale fostelor femei tinere, astăzi defuncte)... Cine li s-ar putea adăuga dacă nu Henri Barrault, și mai ales Encomiastul, pentru că lucrează la o mare operă despre Vilmont. Dar cine l-a văzut pe Encomiast ? Își amintește vag de el : un chip foarte tînăr, un chip fără chip... sînt treizeci de ani de atunci, cel puțin. Iar ziaristul în articolele sale nu-l descrie. Se mulțumește să descrie în amănunțime parcul și să spună că aleile sale concentrice, în număr de opt, se încrucișează, se întîlnesc atît de perfect încît fără ajutorul paznicilor te-ai pierde. Opt alei... Rămîne de văzut dacă Encomiastul

n-a imitat labirintul străzilor din Vilmont în propriul său parc... Şi fiecare copac ar fi o casă, fiecare pasăre un locuitor... Ziaristul nu spune nimic de asta. Ea a citit într-unul din articolele decupate de Paulette doar că Encomiastul îşi califica lucrarea drept „piatră filozofală". Să fie vorba de o greşeală de tipar şi trebuie să înţelegem „marea operă"[1] ? Şi de ce să nu-l luăm aşa cum este ? Cartea sa se va intitula *Proza Vilmontului*. Un titlu frumos care spune destul ca să credem că marea operă ar putea să meargă pînă la piatra filozofală : operă deschisă, în tot cazul, dacă e să-l credem, pentru că va fi o adevărată împletire a diverselor proze din Vilmont : catastife de mănăstiri, registre parohiale, arhive municipale, dispoziţii episcopale, ordine judecătoreşti, acte notariale, relatări de călătorie, corespondenţe diverse, articole de ziar : într-un cuvînt, proză în sine, proză ce se dezvoltă la infinit din ea însăşi, formată din toate semnele şi toate urmele trecutului, pentru ca proiectate în prezent, să caute să informeze viitorul, apoi să-l formeze ; urme şi semne adunate prin colaje şi montaje, în sensul pictural al celor doi termeni ; maşinărie fantastică hărăzită să strîngă viitorul într-o reţea de semnificaţii şi să-l recupereze, prelungind astfel Vilmontul într-un timp cînd Vilmontul va fi încetat să mai existe, proiectînd asupra unui oraş necunoscut şi numit din obişnuinţă Vilmont o imagine virtuală a vechiului Vilmont ; pe scurt, cea mai extraordinară întreprindere scrisă de supravieţuire, dacă nu de înviere, cu speranţa nebună că o reînviere va fi posibilă... „Credinţa mea, spune Encomiastul, este că trebuie salvat

[1] Joc, de cuvinte intraductibil : *le grand œuvre* = piatra filozofală, *la grande œuvre* = marea operă, opera de seamă. (n. tr.)

Vilmontul...“ Cuvintele acestea răsună în ea și lasă în urma lor o dîră de foc... Sînt cuvintele pe care le aștepta și care o justifică... Spune cu voce înceată : „Trebuie salvat Vilmontul...“, și se duce la fereastră să se uite. A încetat să mai ningă. Stratul de zăpadă pare gros. Își dă seama după conturul trotuarului din față. Doar o ridicătură ușoară. În dreptunghiul gălbui proiectat de fereastră afară și în care silueta ei se decupează, alungită, grotescă, nu e nici o urmă de pași. De aseară n-a mai trecut nimeni. Zăpada e imaculată. Zăpada e nouă. Totul este așadar posibil.

Dar nu, nimic nu mai este posibil. Ține în mînă articolele consacrate Encomiastului. Și ce mai spune, mă rog, acest domn ? Spune că „trebuie salvat...“ Bun. Asta o știe. Și mai departe ? Caută cu privirea. A, da, iată : „Cartea mea va fi o mărturie a ceea ce a fost Vilmontul după venirea barbarilor. Nu uitați că Marc Aureliu, care a apărat din răsputeri imperiul și l-a lăsat întreg la moartea sa, a avut drept succesor pe fiul său, Commodus, care a căzut la învoială cu barbarii și le-a deschis porțile Romei. Astfel procedează adevărații moraliști. Prin simpla lor prezență anunță că după ei vor veni mari răsturnări. Lucrarea pe care o întreprind este a unui moralist. Dealtfel, din punct de vedere etimologic, *Encomiast* înseamnă, după cum v-am spus „cel care ține un discurs oamenilor din cartierul său“. Prin *Proza Vilmontului* voi vorbi la modul cel mai simplu din lume oamenilor din cartierul meu și sper ca din adîncul nopții ce se va întinde peste Vilmont oamenii aceștia despre care n-am încă nici cea mai vagă idee, barbarii ce vor trăi în locurile unde am trăit noi mă vor auzi...“

Vilmont ! Împotriva lui însuși sau pentru el însuși... Ultima salvare sau ultimul refugiu ?

Împotriva tuturor viselor sale și pentru a face ca visele sale să trăiască ! Domnul Gros, domnul André, generalul, da, bineînțeles ; dar și John Watson, și tatăl său ; dar și mama ei, și Henri Barrault, și pălăriile albe cu boruri largi, și procesiunile ; dar și cortegiul de drapele roșii și negre, și Eliberarea, și dorința „celorlalți" de a servi, cei pe care i-a întîlnit într-o noapte de iarnă, la doisprezece ani, cei pe care i-a reîntîlnit în 1936 ; și mai presus de toate Vilmontul, da. Vilmontul, mereu Vilmontul, ultima salvare, ultimul refugiu, ale cărui clipe inutile le strînge zeloasă în fiecare noapte... Da, Vilmontul, în care îi întîlnește pe toți ceilalți, toate acele chipuri ostile care, fără Vilmont nu ar fi nimic... E nebună, nebună de legat. În afara lui Dumnezeu, mistica nu-i decît o demență iar rugăciunea o încălcare a unei îndatoriri. Poate ea să-și explice ce înseamnă în zilele noastre un suflet care se lasă pălmuit ? Și ce valorează un suflet care se exaltă știindu-se învins ? Pentru că se crede răspunzător de moartea unei femei ce stătea să nască ? Pentru că a crezut în trădarea tatălui ? Nu reflectă ea în fond absurda aventură a unui oraș care de două mii de ani trăiește dintr-o revelație pe care o reneagă neîncetat ?

O revelație ? Și mai ce ? Totul este plat, totul este cenușiu. Credința nu mai mută munții din loc, și fără credință nimeni nu mai este stăpîn în casa lui. E noapte și Vilmontul dansează. E o noapte cu zăpadă și se pare că Vilmontul dansează într-un decor exotic. Își reprezintă o colibă tropicală, redată prin intermediul trestiilor, al nucilor de cocos, al sulițelor și al săgeților... O colibă tropicală, ca la Expoziția Universală de la Paris din 1900, de care mama ei i-a vorbit atîta, „și erau acolo negri adevărați, spunea ea, primii pe care îi vedeam în viața

mea...“ O colibă tropicală, cînd zăpada acoperă orașul, pe cînd anul trecut, în aceeași vreme, dar într-o noapte uscată, decorul de bal fusese o cabană iarna. Nostim, nu? Deruta este mereu în contratimp. Încît sfîrșești prin a crede că decorul este ridicat contra timpului și că visul se opune timpului. Asta e Vilmontul.

Dar Vilmontul nu știe acest lucru. Vilmontul dansează. În sala de bal cuplurile trebuie să aștepte primele acorduri ale unui ultim vals. Își imaginează cum cavalerii își întind gamba, aruncîndu-și bustul pe spate, ca altădată, da, ca altădată, iar partenerele se abandonează cu eleganță în brațele ce le înlănțuie și își trec degetul mic de la mîna stîngă printr-un inel cusut la rochie cu scopul de a o ridica în voltele cele mai îndrăznețe. Sînt gata, nemișcați și dornici de a se învîrti, cu privirea pierdută, cu mîinile moi, picior lîngă picior, nerăbdători să-și dea drumul știind că cel mai bun moment rămîne acesta, cînd totul este încă posibil... Ținînd articolele de ziar în mîna stîngă, domnișoara Audinet schițează un pas, apoi altul, se învîrte, fredonează o melodie veche, mîna dreaptă i se ridică în căutarea unei mîini iar ea se învîrtește, de două ori, de trei ori și camera începe să se învîrtească, repede, foarte repede. De cîte ori a dansat ea? Cîți bărbați au apucat-o de mijloc? Mama ei spunea, tatăl ei spunea: „Îți amintești“, și își aduceau aminte clipe pe care ea nu le-a trăit niciodată, valsuri pe care ea doar le-a visat, zîmbete pe care n-a încetat să le fure altora, „îți amintești, îți amintești“, și nu mai e nimic, nimic decît pereți cafenii, cenușii de praf, coșcoviți și o masă unde se află un termos, un pachet de biscuiți, o sacoșă și un tablou comutator mut acum, „îți amintești, îți amintești“, și erau și erau... Ce? Erau, ar fi... Acolo, în sala de

bal ar fi cupluri : domnul Gros și Marie-Laure, bătrînețea și frumusețea, doamna Testanière și Jean, văduva exemplară realizînd pe durata unui vals o mezalianță cu un băiat de cafenea. Și mai cine ? Ar fi... Cine ? Ar fi Claudine Benoît și logodnicul ei. Își aduce aminte de un inel cu sclipiri vii, cu vîrfuri ascuțite, cu care se vor sfîșia zîmbind, ipocriți, uimitor de rafinați. Ce cuplu să-și mai imagineze ? Ar fi... Ar fi Henri Barrault cu Martine... De ce nu ? Nu-i spusese Martine lui Eric : „În tot cazul, am de gînd să mă distrez" ? Clar, nu ? Toți ar sta nemișcați, așteptînd primele acorduri. Orchestra și-ar încerca arcușurile. Mai lent decît de obicei. Ar fi tîrziu. Aproape orele patru. Oboseala ar fi lăsat urme adînci pe chipuri. Domnul Gros ar fi galben ca o lămîie. Ceea ce l-ar bucura pe generalul Bazille, care mai înainte turba de mînie văzîndu-l cu un ten mai bun. Iar Marie-Laure, partenera sa, n-ar fi deloc mai proaspătă sub farduri. Gambele acestor domni s-ar întinde, iar doamnele, revenindu-și din visare, s-ar îndoi ușor pe spate. Umerii s-ar rotunji, spinările s-ar curba... Ar fi ultimul vals. Ar fi ultimul... Ar fi...

Cu o mișcare largă, indiferentă, domnișoara Audinet aruncă peste umăr articolele consacrate Encomiastului și se îndreaptă spre scaun. Ridicole, asemenea unor păsări stîngace, foile de hîrtie tipărită alunecă spre podea legănîndu-se ciudat. Un fel de bucurie i s-a răspîndit pe tot chipul : rănită și orgolioasă, dar satisfăcută, iată cum este ea. După chipul și asemănarea Vilmontului.

Generalul Bazille a repetat-o pentru a mia oară în ceasul amurgului : „Din orgoliu rănit și repliere satisfăcută..." Nu există alte drumuri pentru vilmontezi. Dar pentru ea ? Ea vede bine cum în centrul constelației sale aceste

drumuri se întîlnesc cu altele și toate duc în inima Vilmontului, spre inima ce bate întotdeauna și doar ea, probabil, o poate situa cu precizie, se află în catedrală, la jumătatea înălțimii primului pilon din dreapta al navei, exact în locul unde este agățat un tablou imens acoperit de un praf ce se depune de secole, astfel încît oricare ar fi lumina, este imposibil să-ți dai seama de subiect. Fără a mai socoti că odată cu timpul, pînza s-a coșcovit, formînd ici-colo umflături pe care s-a adunat și mai mult praf, așa că în lumina slabă a amurgului pînza aceasta începe să tresalte, iar umflăturile, cînd alungite și cînd încovoiate, sfîrșesc prin a semăna cu niște păsări mari, albe, pe fondul unui cer cenușiu, și iarna, la ceasul unor amurguri verzi, ai impresia că vezi fantastice zboruri pietrificate în tăcerea catedralei...

Totul este tăcere la Vilmont. Totul, în afară de ea care dă cuvîntul. Nu contează ! Ea știe bine că în ciuda morții lor aparente, inima păsărilor continuă să bată și că în ciuda imobilității lor, păsările roșii și negre, păsările albe, păsările sale n-au încetat niciodată de a vrea să-și ia zborul... Și e nostim, nu-i așa, că nu departe de altarul peste care nu mai coboară nici o prezență divină, în catedrala abandonată a Vilmontului unde pietrele se crapă lăsînd să curgă din ele miriapozi și alte vietăți la fel de mici, există, la jumătatea înălțimii primului pilon din dreapta al navei, un tablou pe a cărui ramă se află o placă coclită și roasă purtînd următoarea mențiune în litere gotice : *Rusaliile*, cu următoarea precizare, în caractere romane : *artist necunoscut (fără dată)*...

Lector : ANGELA CISMAŞ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Tiraj 22.150. broşate. Bun de tipar : 1.06.1974.
Coli tipar 8,5

Tiparul executat sub comanda nr. 40 195 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1
Bucureşti
Republica Socialistă România

Lei 5,25

Editura UNIVERS